

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf

Jaarverslag 2017

Dit jaarverslag is een uitgave van Stichting
Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf

administrateur
AZL N.V.
Postbus 4471
6401 CZ Heerlen

datum
Juni 2018

Voorwoord

Communicatie kernthema in 2017

In 2017 heeft BPFL stevig ingezet op digitaal communiceren. Het fonds benadert sinds 1 januari 2017 voor alle wettelijke communicatie de deelnemers via de Berichtenbox van de overheid. Het is een stap op weg naar gericht, persoonlijk en kostenefficiënt communiceren met deelnemers en werkgevers. BPFL realiseert zich dat dit niet vanzelf zal gaan. Medio 2017 was 25% van de deelnemers aangesloten op de Berichtenbox. Er valt nog veel te winnen. Het bestuur houdt in de gaten dat belangrijke boodschappen de deelnemer blijven bereiken.

Communicatie was ook een belangrijk aspect bij de aansluiting per 1 januari 2017 van werkgever Coop. Het fonds is zeer verheugd dat ook deze keten nu geheel bij BPFL is aangesloten. Dit is goed voor het draagvlak van de regeling van BPFL. De tot eind 2016 bij Coop Pensioenfonds opgebouwde aanspraken alsmede het bijbehorende vermogen zijn overgedragen. Dit betrof het pensioen van circa 7.000 deelnemers. De deelnemers zijn uitgebreid geïnformeerd over het gehele traject, in nauw overleg met Coop Pensioenfonds. Het doel was medewerkers optimale helderheid te geven over hun pensioensituatie.

Waar communicatie ook bij kwam kijken, is de transitie naar de nieuwe pensioenadministrateur. Per 1 januari 2018 is de pensioenadministratie overgegaan van Syntus Achmea Pensioenbeheer naar AZL. In 2017 is veel aandacht besteed aan de voorbereiding van deze overstap. Voor de transitie is een integraal transitieplan opgesteld en een apart communicatieplan. Aan het einde van het jaar zijn alle deelnemers schriftelijk over de transitie geïnformeerd. De werkgevers zijn langs diverse kanalen en op diverse momenten geïnformeerd.

De overstap wordt uiteraard aangegrepen om verbeteringen te realiseren. Er is een nieuwe website ontwikkeld met een gebruiksvriendelijke navigatie. Het nieuwe logo, dat een persoonlijke benadering verbeeldt, is geïntroduceerd. Ook de dienstverlening ten behoeve van werkgevers wordt zo veel mogelijk gedigitaliseerd.

Pensioenleeftijd naar 68

Op 1 januari 2018 is de pensioenleeftijd naar 68 gegaan. Tegelijkertijd is de franchise met circa 600 euro verlaagd. De waarde van de pensioentoezegging bleef hiermee op het niveau van 2017. Dit is een afspraak tussen sociale partners. Het fonds blijft deelnemers zes maanden vóór de ingang van hun AOW-pensioen aanschrijven.

Financiële positie verbeterd

Dankzij de licht gestegen rente en het positieve aandelenrendement steeg de beleidsdekkingsgraad in het verslagjaar van 95,5% naar 103,3%. De actuele dekkingsgraad is omhoog gegaan van 99,5% naar 104,6%.

Ondanks de verbetering van de financiële positie kan het fonds nog geen toeslagen toekennen. Ook voor de komende jaren moeten deelnemers helaas rekening houden met weinig tot geen ruimte voor een verhoging van de pensioenen. Hier staat tegenover dat de ontwikkeling van de financiële positie de kans op onvoorwaardelijke korting per einde 2021 heeft doen afnemen. De kans is echter niet nihil.

Risicomanagement functie steviger neergezet

In het najaar van 2017 boog het bestuur zich over de governance van het fonds. Het ging met name om de inbedding van het risk management. Ultimo het jaar is gekozen voor een extra bestuurscommissie, de finance en risk commissie, en een finance en risk manager op het bestuursbureau.

Dankwoord

Tot slot willen wij allen die zich het afgelopen jaar voor het fonds hebben ingezet bedanken.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar de heer Ten Have, die in mei 2017 als bestuurslid is afgetreden. De heer Ten Have is zeven jaar lid geweest van het bestuur, waarvan vier jaar als voorzitter. Hij was enorm begaan met de belangen van het fonds en zijn deelnemers; in 2017 heeft hij nog een belangrijke rol gespeeld bij uitbestedingstraject van het pensioenbeheer. Het bestuur is hem zeer erkentelijk voor zijn jarenlange inzet voor het fonds.

Mevrouw F. Sloot-Mulder
Werkgeversvoorzitter

H.B.M. Grutters
Werknemersvoorzitter

Inhoud

Voorwoord	2
Inhoud 4	
Meerjarenoverzicht – Aantallen en Regeling	7
Meerjarenoverzicht - Financieel	8
1 Bestuursverslag - over het fonds	9
1.1 Het fonds	9
1.1.1 Naam en vestigingsplaats	9
1.1.2 Missie en doelstelling	9
1.1.3 Samenwerkende organisaties	10
1.1.4 Externe partijen	10
1.2 Het Bestuur	11
1.2.1 Samenstelling	11
1.2.2 Bestuurlijke commissies	11
1.3 De raad van toezicht	13
1.4 Verantwoordingsorgaan	13
1.5 Klachten- en geschillencommissie	14
1.6 Het bestuursbureau	15
1.7 Functioneren van het fonds	15
1.7.1 Rol sociale partners	15
1.7.2 Evenwichtige belangenafweging	16
1.7.3 Integriteitsbeleid	16
1.7.4 Gedragscode	16
1.7.5 Geschiktheid	17
1.7.6 Evaluatie bestuur	17
1.7.7 Vergoeding	17
1.7.8 Code Pensioenfondsen	18
1.7.9 Uitbesteding en voorbereiding op transitie pensioenbeheer	18
1.7.10 Externe ondersteuning en controle	19
1.7.11 Dwangsommen en bestuurlijke boetes	19
2 Bestuursverslag - Ontwikkelingen	20
2.1 Ontwikkelingen regelgeving en overheidsbeleid	20
2.1.1 Verhoging AOW-leeftijd en fiscale pensioenleeftijd	20
2.1.2 Wet verbeterde premieregeling	20
2.1.3 Automatische waardeoverdracht en afkoop kleine pensioenen	20
2.1.4 Nieuw pensioencontract	21
2.1.5 Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)	21
2.2 Toezichthouders	21
2.2.1 Autoriteit Financiële Markten (AFM)	21
2.2.2 De Nederlandsche Bank (DNB)	21
2.3 Sociale partners	22
2.4 Vergaderonderwerpen	23

3	Bestuursverslag - beleid en resultaten	25
3.1	Risicohouding	25
3.2	Financiële paragraaf	26
3.2.1	Dekkingsgraad	26
3.2.2	Herstelplan	26
3.2.3	Haalbaarheidstoets	26
3.2.4	Het financiële crisisplan	27
3.2.5	Premie	27
3.2.6	Toeslag	28
3.2.7	Beleid verlaging van aanspraken en pensioenen	29
3.2.8	Kosten uitvoering	29
3.3	VPL-regeling	33
3.4	Collectieve waardeoverdracht Coop	34
3.5	Wijzigingen in het pensioenreglement	34
3.6	Communicatie	35
3.6.1	Toetreding medewerkers Coop	36
3.6.2	Voorwaardelijk pensioen (VPL-regeling)	36
3.6.3	Digitale communicatie	36
3.6.4	Overgang naar nieuwe pensioenuitvoerder	36
3.6.5	Regeling van aanvullend pensioen	37
3.6.6	Pensioenleeftijd naar 68 jaar	37
3.7	Beleggingsparagraaf	37
3.7.1	Terugblik economie en financiële markten	37
3.7.2	Gevoerd beleggingsbeleid	38
3.7.3	Resultaten 2017	40
3.7.4	Afdekking renterisico	41
3.7.5	Verantwoord beleggen	41
3.7.6	Vooruitzichten	43
3.7.7	Z-score en performancetoets	44
3.7.8	Beleggingsbeleid 2018	44
3.8	Actuariële paragraaf	45
3.8.1	Actuariële analyse	45
3.8.2	Uitkomst van de solvabiliteitstoets	45
3.9	Integraal risicomanagement	46
3.9.1	Verzekeringstechnisch risico	46
3.9.2	Renterisico	46
3.9.3	Risico zakelijke waarden (marktrisico)	47
3.9.4	Valutarisico	47
3.9.5	Grondstoffenrisico	48
3.9.6	Kredietrisico	48
3.9.7	Liquiditeitsrisico	48
3.9.8	Concentratierisico	49
3.9.9	Operationeel risico	49
3.9.10	Uitbestedingsrisico	49
3.9.11	IT risico	49
3.9.12	Integriteitsrisico	50
3.10	Visie op nabije toekomst	50
3.11	Slotopmerkingen	51
4	Oordeel van het verantwoordingsorgaan	52
4.1	Inleiding	52

4.2	Aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan aan het bestuur	52
4.3	Goed bestuur	52
4.4	Evenwichtige belangenafweging	52
4.5	Risicobeheersing	53
4.6	Opdrachtaanvaarding	53
4.7	Premiebeleid	53
4.8	Beleggingsbeleid	53
4.9	Toeslagbeleid	53
4.10	Communicatiebeleid	54
4.11	Toekomst	54
4.12	Kosten uitvoering	54
4.13	Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan	55
5	Samenvattend rapport raad van toezicht over 2017	57
5.1	Inleiding	57
5.2	Samenvatting verantwoording over uitvoering van taken en uitoefening van bevoegdheden	57
5.3	Samenvatting van het rapport van bevindingen	57
5.4	Reactie bestuur op het rapport van de raad van toezicht	59
6	Jaarrekening	61
6.1	Balans per 31 december	62
6.2	Staat van baten en lasten	63
6.3	Kasstroomoverzicht	65
6.4	Algemene toelichting	66
6.5	Toelichting op de balans	76
6.6	Toelichting op de staat van baten en lasten	101
7	Overige gegevens	110
7.1	Bestemming saldo van baten en lasten	111
7.2	Actuariële verklaring	112
7.3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	115
	Bijlage 1 Mutatieoverzicht	125
	Bijlage 2 Checklist Code Pensioenfondsen	126
	Bijlage 3 Nevenfuncties bestuursleden en raad van toezicht	128
	Bijlage 4 Begrippenlijst	131

Meerjarenoverzicht – Aantallen en Regeling

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantallen					
Werkgevers ultimo	3.505	3.403	3.199	3.232	3.210
Deelnemers ¹ ultimo (exclusief arbeidsongeschikten)	86.509	83.922	82.434	81.148	77.679
Gewezen deelnemers ultimo	199.674	186.621	176.774	168.449	154.680
Pensioengerechtigden					
Ouderdomspensioen	13.687	12.209	11.837	11.085	8.731
Partnerpensioen	4.153	3.381	3.242	3.090	2.574
Wezenpensioen	229	227	209	226	181
Arbidsongeschiktheidspensioen	411	428	480	499	381
Pensioenregeling					
Premie - Ouderdomspensioen en partnerpensioen	20,80%	20,60%	20,90%	20,20%	18,50%
Premie – Overgangsmaatregelen	1,40%	1,40%	1,40%	1,40%	1,40%
Opbouwpercentage – Ouderdomspensioen	1,875%	1,875%	1,616%	1,91%	2,10%
Opbouwpercentage – Partnerpensioen	1,313%	1,313%	1,313%	1,56%	1,470%
Franchise	€ 15.613	€ 14.968	€ 14.968	€ 14.968	€ 14.968
Toeslag op pensioen en pensioenaanspraken					
Actieven	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gemiste toeslag ²	0,00%	0,40%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

¹ De toename van het aantal (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden in 2017 is een gevolg van de toetreding van werkgever Coop per 1 januari 2017 en de collectieve waardeoverdracht van het Coop Pensioenfonds. Ultimo 2017 betreft het 1.898 deelnemers, 3.360 gewezen deelnemers, 1.024 pensioengerechtigden ouderdomspensioen en 614 pensioengerechtigden partnerpensioen.

² In 2017 is besloten om per 1 januari 2018 geen toeslag te verlenen. De gemiste toeslag is 1,47%.

Meerjarenoverzicht - Financieel

<i>Bedragen x 1000 euro</i>	2017	2016	2015	2014	2013
Feitelijke premie (excl. aanv. pensioenregeling) ¹	175.737	173.524	169.130	152.931	132.603
Kostendeekkende premie	277.964	240.347	186.173	161.473	174.291
Gedempte kostendeekkende premie	149.399	153.430	162.707	149.979	133.508
Uitkeringen	71.327	60.439	58.630	55.247	39.056
Pensioenuitvoeringskosten ²	10.871	9.709	9.815	8.731	8.770
Pensioenuitvoeringskosten per actieve deelnemer/ pensioengerechtigde in euro's	€100,11	€93,81	€96,23	€87,87	€94,55
Kosten Vermogensbeheer ³	22.985	21.758	21.375	20.593	14.492
Kosten Vermogensbeheer in percentage van het gemiddeld belegd vermogen	0,41%	0,44%	0,45%	0,53%	0,52%
Beleggingsopbrengsten voor risico fonds (incl. hedge)	247.388	522.359	-3.866	922.070	-41.318
Beleggingsrendement (incl. rente- en valutahedge)	4,5%	12,0%	0,1%	28,5%	-1,5%
Benchmark (incl. rente- en valutahedge)	4,4%	11,2%	-0,5%	26,3%	-1,5%
Z-score	0,16	-0,08	0,01	-0,38	-0,45
Performancetoets	1,13	0,77	0,92	0,97	1,05
Technische voorzieningen ⁴	5.555.786	5.231.350	4.290.703	3.786.582	2.423.733
Pensioenvermogen	5.809.011	5.207.350	4.349.763	4.241.728	2.722.885
Reserves	253.225	-24.000	59.060	455.146	299.152
	191				
Aanwezige dekkingsgraad	104,6%	99,5%	101,4%	112,0%	112,3%
Beleidsdekkingsgraad ⁵	103,3%	95,5%	105,5%		
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,7%	104,6%	104,5%	104,8%	104,9%
Vereiste dekkingsgraad	122,4%	122,2%	122,1%	116,7%	118,3%
Reële dekkingsgraad	82,7%	77,4%	84,0%	68,5%	63,5%
Resultaat	277.225	-83.060	-396.086	155.994	44.896

¹ De aanvullende pensioenregeling is de door werkgevers af te sluiten vrijwillige regeling om pensioen op te bouwen boven het maximum pensioengevend salaris. Deze regeling wordt ook 'excedent-regeling' genoemd.

² De uitvoeringskosten zijn exclusief kosten VPL. Vanaf 2015 zijn de kosten inclusief btw.

³ Dit zijn zowel de beheerkosten als de transactiekosten.

⁴ Vanaf 2015 is de technische voorziening inclusief de voorziening voor risico deelnemer.

⁵ In 2015 is de beleidsdekkingsgraad door DNB ingevoerd als maatgevend voor het beleid. In dit overzicht wordt de beleidsdekkingsgraad getoond vanaf 2015.

1 Bestuursverslag - over het fonds

1.1 Het fonds

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf ('het fonds') heeft verschillende organen, namelijk het bestuur en bestuurlijke commissies, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan. Daarnaast is een aantal externe partijen intensief bij het fonds betrokken. In dit hoofdstuk vindt u een overzicht van de bestuursorganen en externe partijen. Allereerst volgen de doelstelling en een aantal algemene gegevens van het fonds.

1.1.1 Naam en vestigingsplaats

Het fonds is opgericht op 1 november 1968 en is statutair gevestigd in Utrecht. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht onder nummer 41178959 en is lid van de Pensioenfederatie. De laatste statutenwijziging vond plaats op 1 juli 2015.

1.1.2 Missie en doelstelling

De missie van het fonds is het zorgdragen voor een goede, duurzame en kosten-efficiënte uitvoering van de door sociale partners in de levensmiddelenbranche overeengekomen pensioenregeling met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheden van het fonds.

Tot de eigen verantwoordelijkheden worden in elk geval gerekend:

- het voeren van evenwichtig beleid in het belang van alle belanghebbenden;
- voldoen aan wet- en regelgeving;
- financieel solide beleid; waaronder het strategisch beleggingsbeleid en het borgen van een stabiele kostendekkende premie;
- communicatie met belanghebbenden;
- uitvoering van de regeling;
- adequaat risicomanagement.

Het fonds heeft tot doel het verlenen van pensioenen aan de deelnemers, de gewezen deelnemers, alsmede aan hun nagelaten betrekkingen. Hierbij streeft het fonds naar een zo goed mogelijk nominaal pensioen dat past binnen de fiscale kaders en het beschikbare premiebudget. Daarnaast tracht het fonds de nominale pensioenen zo veel als mogelijk waardevast te houden.

Het fonds tracht dit doel te bereiken door:

- Premie te innen bij de aangesloten ondernemingen, deze gelden te beleggen en te beheren en daaruit uitkeringen toe te kennen bij ouderdom, overlijden, en arbeidsongeschiktheid, een en ander overeenkomstig de regels gesteld in het uitvoeringsreglement dan wel het pensioenreglement.
- Andere wettige middelen, die tot het bereiken van het doel bevorderlijk kunnen zijn.

Het algemene uitgangspunt van het beleid op langere termijn is om de pensioenregeling onder een breed scala van omstandigheden overeenkomstig de ambitie uit te voeren met als inzet het realiseren van een zo stabiel mogelijke uitkering en een stabiel premieniveau. Daarbij weegt het bestuur van het fonds de belangen van de werkgevers, deelnemers, de gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden en de pensioengerechtigden voortdurend evenwichtig af. Voor de wijze waarop het fonds zijn doelstellingen operationaliseert en zijn risicohouding bepaalt, wordt verwezen naar de hier achterliggende hoofdstukken.

1.1.3 Samenwerkende organisaties

De volgende organisaties kunnen leden voordragen voor het bestuur en het verantwoordingsorgaan:

Vakcentrum
Blekerijlaan 1
3447 GR Woerden
(0348) 41 97 71

Vereniging van Grootwinkelbedrijven in Levensmiddelen (VGL)
Postbus 182
2260 AD Leidschendam
(070) 444 25 87

FNV
Postbus 9208
3584 BW Utrecht
0900-9690

CNV Vakmensen
Postbus 2525
3500 GM Utrecht
(030) 7511007

1.1.4 Externe partijen

Het fonds werkt samen met de volgende externe partijen:

Uitvoeringsorganisaties

Het fonds heeft de pensioenuitvoering uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. te Utrecht (Syntrus Achmea). Per 1 januari 2018 is de pensioenuitvoering overgedragen aan AZL N.V. te Heerlen.
Het fiduciair vermogensbeheer is uitbesteed aan Kempen Capital Management N.V. te Amsterdam (KCM). De custodian en beleggingsadministrateur van het fonds is Kas Bank N.V. te Amsterdam (Kas Bank).

Adviserend actuaris

De heer drs. W. H. van Straten AAG, Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V., te De Meern
Mevrouw drs. M. van Run AAG, AZL N.V., te Heerlen per 1 januari 2018.

Certificerend actuaris

De heer drs. H. Zaghdoudi AAG, Willis Towers Watson, te Purmerend.

Controlerend accountant

De heer F.M. van den Wildenberg RA, KPMG Accountants N.V., te Amstelveen.

Compliance officer

De heer dr. M. Kaptein, KPMG Advisory, te Amstelveen.

1.2 Het Bestuur

1.2.1 Samenstelling

Het bestuur was op 31 december 2017 als volgt samengesteld:

Werkgevers	Leeftijd	Benoemd per	Benoemd tot	Organisatie
Mevrouw P.E.H. Hoogstraaten	58	1-1-2000	1-1-2021	Vakcentrum
Mevrouw F. Sloot-Mulder	50	1-9-2014	1-1-2022	Vakcentrum
De heer G.W. Wegh	59	21-6-2017	1-1-2019	Vakcentrum
De heer J. Kat	66	1-1-2000	1-1-2021	VGL
De heer P.J. Verhoog	52	19-4-2006	1-1-2020	VGL
Werknemers			Benoemd tot	Organisatie
De heer H.B.M. Grutters	37	1-1-2013	1-1-2022	FNV
De heer D.H.M. Muusers	60	1-9-2014	1-1-2021	FNV
De heer W.J. van Houwelingen	57	1-4-2015	1-1-2021	FNV
De heer J.G. Seffinga	48	1-9-2012	1-1-2020	CNV
Pensioengerechtigden			Benoemd tot	
De heer C.H.L.M. Filippini	64	1-7-2014	1-7-2018	

Ieder bestuurslid wordt benoemd voor een periode van maximaal vier jaar en treedt af volgens een door het bestuur opgesteld rooster van aftreden. Vanaf 2014 kunnen afgetreden bestuursleden in beginsel maximaal twee keer voor een periode van vier jaar worden herbenoemd. Indien daar gegronde redenen voor zijn, kan een bestuurslid meer dan twee keer worden herbenoemd.

Mevrouw Sloot-Mulder en de heer Grutters zijn herbenoemd voor een periode van vier jaar. De heer Ten Have trad terug uit het bestuur en is opgevolgd door de heer Wegh.

In 2017 was de heer Grutters werknemersvoorzitter. Tot 10 mei was de heer Ten Have werkgeversvoorzitter en vanaf die datum mevrouw Sloot-Mulder.

1.2.2 Bestuurlijke commissies

Het bestuur heeft een aantal bestuurlijke commissies ingesteld. Deze commissies doen voorbereidend werk in kwesties waarover het bestuur een besluit neemt en kunnen zelfstandig besluiten nemen binnen kaders, die zijn vastgesteld door het bestuur. De commissies gaan dieper in op de achtergronden en consequenties van te nemen beleidsbeslissingen en zij adviseren vervolgens het bestuur hierover.

In 2017 waren de volgende bestuurlijke commissies werkzaam:

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie heeft de volgende taken:

- het gevraagd en ongevraagd uitbrengen van advies aan het bestuur ten aanzien van het strategische beleggingsbeleid;
- het volgen van actuele ontwikkelingen en het uitbrengen van advies over eventuele consequenties voor het beleggingsbeleid;
- het toetsen van voorstellen met betrekking tot het jaarlijks beleggingsplan en het uitbrengen van advies aan het bestuur over het jaarlijks beleggingsplan;
- het besluiten over alternatieven voor de uitvoering van het vermogensbeheer binnen het kader van het door het bestuur goedgekeurde beleggingsplan, beleggingsrichtlijnen en crisisplan;
- het monitoren en evalueren van het proces bij KCM gericht op de selectie, evaluatie en ontslag van beleggingsinstellingen en externe vermogensbeheerders;

- het monitoren en evalueren van de handelingen van KCM gericht op de implementatie van het beleggingsbeleid;
- het monitoren en evalueren van behaalde beleggingsresultaten;
- het monitoren en evalueren van de handelingen van Kas Bank gericht op de bewaarneming in engere zin, de beleggingsadministratie, de resultaatmeting en de compliance monitoring (controle op de naleving van de beleggingsrichtlijnen);
- het risicomanagement, relevant bij het aandachtsgebied van de commissie.

De beleggingsadviescommissie vergaderde in totaal tien keer gedurende 2017. De beleggingsadviescommissie wordt ondersteund door een externe deskundige, die structureel onderdeel uitmaakt van de commissie. De externe deskundige heeft geen stemrecht.

De samenstelling was op 31 december 2017 als volgt:

Leden

De heer J. Kat (voorzitter)

De heer C.H.L.M. Filippini

De heer H.B.M. Grutters

De heer D.H.M. Muusers

De heer T. Jeurissen (externe deskundige)

De heer F. Jansen is door VGL voorgedragen als deskundige in de beleggingsadviescommissie. De heer Jansen is geen lid van het algemeen bestuur. Hij functioneert echter wel als regulier lid van de commissie met stemrecht en is als zodanig ook getoetst door DNB. De heer Jansen is commissielid vanaf 1 januari 2018 in de plaats van de heer Kat.

Pensioencommissie

De pensioencommissie heeft de volgende taken:

- het zijn van het primaire bestuurlijke contact met de certificerend actuaire en de controlerend accountant en het toezien op de opvolging van de aanbevelingen van deze externe deskundigen;
- het toetsen van de uitbesteding van het pensioenbeheer door Syntrus Achmea op de volgende aspecten:
 - kwaliteit van de uitvoeringsovereenkomsten;
 - de mate van marktconformiteit van de servicenormen voor het pensioenbeheer;
 - de mate van marktconformiteit van de wijze waarop de pensioenuitvoerder de processen beheerst, heeft georganiseerd en geautomatiseerd;
 - de verhouding tussen prijs en kwaliteit;
 - beoordeling van de uitvoering pensioenbeheer (in relatie tot gemaakte afspraken);
- het ontwikkelen van pensioenbeleid (aanpassing reglement e.d.);
- het adviseren over de kostendekkende premie;
- het adviseren over actuariële vraagstukken (langlevens risico, kortlevens risico, overige actuariële factoren);
- het beoordelen van voorlegnota's van bestuursbureau en uitvoerders;
- het beoordelen van kwartaalrapportages;
- het behandelen van zaken met betrekking tot extern toezicht (AFM en DNB);
- het toezien op de compliance (naleving wet- en regelgeving);
- het risicomanagement, relevant bij het aandachtsgebied van de commissie.

De pensioencommissie vergaderde in totaal negen keer gedurende 2017.

De samenstelling was op 31 december 2017 als volgt:

Leden

De heer J.G. Seffinga (voorzitter)

Mevrouw P.E.H. Hoogstraaten

De heer W. J. van Houwelingen

De heer P.J. Verhoog

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie heeft de volgende taken:

- het verrichten van de eerste bestuurlijke toets op het communicatiejaarplan en het communicatiebeleidsplan en hier gedurende het jaar input voor leveren;
- het bewaken en eventueel bijstellen van communicatieplannen;
- het vaststellen van communicatie-uitingen;
- het overleg voeren met de communicatieadviseur;
- risicomanagement, relevant bij het aandachtsgebied van de commissie.

De communicatiecommissie vergaderde in totaal zeven keer gedurende 2017.

De samenstelling was op 31 december 2017 als volgt:

Leden

Mevrouw F. Sloot-Mulder (voorzitter)

De heer D.H.M. Muusers

De heer J.G. Seffinga

De heer P.J. Verhoog

De heer G.W. Wegh

1.3 De raad van toezicht

Het intern toezicht wordt uitgeoefend door de raad van toezicht. De raad bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen en heeft tot taak om toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De raad ziet toe op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad heeft tevens een goedkeuringsrecht op onder andere de vaststelling van het jaarverslag, de benoeming van de bestuurders en het beloningsbeleid. De taken en bevoegdheden van de raad van toezicht zijn vastgelegd in het reglement van de raad van toezicht. Ieder lid van de raad van toezicht wordt benoemd voor maximaal vier jaar en treedt af volgens een door de raad van toezicht opgesteld rooster van aftreden. Een lid van de raad van toezicht kan maximaal één keer worden herbenoemd.

De samenstelling was op 31 december 2017 als volgt:

Leden	Leeftijd	Benoemd per	Benoemd tot
De heer H.J.P. Strang	52	1-7-2014	1-7-2018
De heer W.G. van den Brink	73	1-7-2014	1-7-2018
De heer D. Wenting	73	1-7-2014	1-7-2018

De heer Strang was in 2017 voorzitter.

1.4 Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft tot taak een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van onder meer het jaarverslag en de jaarrekening. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan over een aantal onderwerpen adviesrecht. De taken, rechten en verplichtingen zijn opgenomen in het reglement van het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit negen leden: vijf namens de deelnemers, twee namens pensioengerechtigden en twee namens werkgevers. De leden namens deelnemers zijn benoemd door de FNV en het CNV, de leden namens werkgevers door VGL en het Vakcentrum.

Het verantwoordingsorgaan was op 31 december 2017 als volgt samengesteld:

Leden (deelnemers)	Leeftijd	Benoemd per	Benoemd tot	Organisatie
Mevrouw M. Schults	60	1-7-2014	01-01-2020	FNV
De heer P.A. Heikoop	40	1-7-2014	01-01-2019	CNV
De heer R. van der Beek	61	1-7-2014	01-01-2021	CNV
Vacature				FNV
Vacature				FNV
Leden (pensioengerechtigden)			Benoemd tot	Organisatie
De heer F.P.A.M. Bercx	73	1-7-2014	01-01-2018	
De heer B. Janssen	69	1-7-2014	01-01-2022	
Leden (werkgevers)			Benoemd tot	Organisatie
De heer S. Butter	48	1-7-2014	01-01-2021	VGL
De heer H. Ploegmakers	73	1-7-2014	01-01-2019	Vakcentrum

De heer Heikoop was in het verslagjaar voorzitter. De leden worden benoemd voor een periode van vier jaar en kunnen twee keer voor een periode van vier jaar worden herbenoemd.

In de loop van 2017 is de heer Massop teruggetreden uit het verantwoordingsorgaan. De invulling van zijn functie en die van de op 31 december 2016 teruggetreden heer Teklenburg door FNV staan nog open.

Voor de leden namens pensioengerechtigden liep de aanstellingstermijn af op 31 december 2017. In het najaar van 2017 heeft het fonds verkiezingen georganiseerd voor de aanstelling van de leden namens pensioengerechtigden voor de periode 2018 tot en met 2022. Negen pensioengerechtigden hebben zich kandidaat gesteld. De heer Janssen is verkozen en de heer Visch neemt vanaf 1 januari 2018 voor het eerst deel aan het verantwoordingsorgaan.

1.5 Klachten- en geschillencommissie

Als een belanghebbende bezwaar heeft tegen een besluit van het bestuur kan hij dat voorleggen aan de Klachten- en geschillencommissie van het fonds. De taken en bevoegdheden van deze commissie zijn vastgelegd in het Reglement van de Klachten- en geschillencommissie

Als secretaris van de geschillencommissie treedt op een door een gespecialiseerd detacheringsbureau aangewezen jurist. De secretaris stelt in voorkomende gevallen de geschillencommissie van drie leden samen uit onderstaande groep personen.

De heer A.Th.M. van Hulst

De heer D.A.J. Kamp

De heer N. Ruiters

De heer A.W. van Vliet

In 2017 behandelde de klachten- en geschillencommissie één bezwaarzaak. De commissie heeft hierin geadviseerd conform het oorspronkelijke besluit van het bestuur.

1.6 Het bestuursbureau

Het bestuursbureau ondersteunt het dagelijks bestuur, het bestuur, de commissies en andere gremia van het fonds bij hun werkzaamheden. Het bestuursbureau heeft de volgende taken:

- adviseur van het bestuur.
- organiseren en inhoudelijk voorbereiden van vergaderingen van alle gremia.
- bewaken kwaliteit beleidsvoorstellen ten behoeve van het bestuur en commissies.
- schrijven van voorleggers bij beleidsvoorstellen van externe partijen.
- organisatie van de uitbestede taken.
- draagt zorg voor de uitvoering van genomen besluiten.
- bewaken dat contracten met de uitvoerders up-to-date zijn met een goede prijs-kwaliteit verhouding.
- monitoring uitvoering.
- bewaken en/of bevorderen kwaliteit van de management informatie over de uitbestede taken ten behoeve van bestuur.
- voorbereiden van selectie en benoeming van externe partijen / adviseurs.
- aansturing van externe partijen / adviseurs.
- bewaken functioneren van externe partijen / adviseurs.
- risk management (o.a. regie proces).
- regie / ondersteuning met betrekking tot opleiding bestuur.
- zorgen voor goede communicatie tussen de organen van het fonds (inclusief raad van toezicht en verantwoordingsorgaan).
- onderhouden van externe contacten (bijvoorbeeld richting DNB, AFM, Pensioenfederatie).
- toetsen van de bijdrage van de pensioenuitvoerder en de fiduciair manager ten aanzien van inhoudelijke, beleidsmatige vraagstukken.

De medewerkers van het bestuursbureau zijn in dienst van het fonds. Het bestuursbureau bestaat uit een directeur, een investment & risk Manager, een fondssecretaris en een management assistent. De heer B. Onkenhout is directeur van het bestuursbureau.

Het functioneren van het bestuursbureau wordt jaarlijks geëvalueerd. Deze taak ligt primair bij het dagelijks bestuur. De uitkomsten worden door het bestuur besproken tijdens de (jaarlijkse) evaluatie van het functioneren van bestuur en fonds in het algemeen.

1.7 Functioneren van het fonds

Het bestuur stelt hoge eisen aan de geschiktheid van leden van het bestuur en andere organen van het fonds. Geschiktheid betreft deskundigheid, competenties en professioneel gedrag, zoals beschreven in het profiel voor bestuursleden van het fonds. Belangrijke geachte competenties voor alle bestuurders betreffen onder meer kritisch zijn, toezicht en overzicht houden, verantwoordelijkheid nemen en een onafhankelijke opstelling. Ten minste zes bestuursleden dienen op niveau B te functioneren als het gaat om strategisch denken, probleemanalyse en oordeelsvorming, en besluitvaardigheid.

De naleving van protocollen zoals vastgelegd in de gedragscode en het bieden van transparantie over besluitvorming en uitvoering van het beleid, staan ten dienste van het goed functioneren van het fonds voor het realiseren van de missie. En op die manier ten dienste van de betrokken doelgroepen.

1.7.1 Rol sociale partners

In de Pensioenwet is vastgelegd dat het beleidskader van het fonds tot stand dient te komen in nauwe samenspraak met sociale partners. De opdracht tot uitvoering van de door sociale partners overeengekomen pensioenregeling is vastgelegd in een overeenkomst tussen sociale partners en het bestuur. Ieder kwartaal komen zij bijeen voor nadere afstemming van actuele kwesties.

1.7.2 Evenwichtige belangenafweging

Een algemeen beleidsuitgangspunt voor het bestuur vormt de evenwichtige belangenafweging, zoals vastgelegd in artikel 105 Pensioenwet. Het bestuur beoordeelt -mede aan de hand van de in de adviesnota's gesignaleerde, relevante aspecten- het premiebeleid, toeslagbeleid, kortingsbeleid en het beleggingsbeleid in relatie tot de financiële impact voor de deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, pensioengerechtigden en werkgevers. Maar ook bij andere bestuursbesluiten maakt het bestuur een afweging op grond van de betekenis van het besluit voor de onderscheiden groepen. In 2017 had bijzondere aandacht van het bestuur de besluitvorming door sociale partners over de verhoging van de pensioenleeftijd naar 68 jaar, de verlaging van de franchise en de vaststelling van de premiehoogte per 1 januari 2018. Sociale partners en bestuur hebben zich hierbij laten bijstaan door de actuariële adviseur van het fonds. Naar de mening van het bestuur zijn sociale partners evenwichtig omgegaan met de verhoging van de pensioenleeftijd naar 68. Doordat tegelijkertijd de franchise met circa 600 euro is verlaagd, is de waarde van de pensioentoezegging op het niveau van 2017 gehandhaafd. Aandachtspunt is de lage premiedekkingsgraad van 76%. De premiedekkingsgraad moet gemiddeld genomen over een (middel)lange termijn circa 100% zijn. Dit punt is ook in 2017 meermaals door het bestuur onder de aandacht gebracht van sociale partners.

1.7.3 Integriteitsbeleid

Het fonds heeft integer handelen hoog in het vaandel staan en beleid geformuleerd waarin staat wat het fonds onder integriteit verstaat en hoe dit wordt ingevuld. Integer handelen heeft betrekking op het samenwerken en handelen in overeenstemming met de normen en waarden in de samenleving en de daarmee in verhouding staande afspraken en (wettelijke) regels.

De beleidsuitgangspunten van het fonds bevatten drie elementen: verankering van wetgeving en interne en externe regelgeving, beheersing van de bedrijfsvoering, en een systematische analyse van de integriteitsrisico's.

Voorname elementen kunnen als volgt worden toegelicht.

- Het fonds handelt in overeenstemming met wet- en regelgeving, interne en externe regels, codes, richtlijnen en beleid. Het fonds gaat alleen zakelijke relaties aan met partijen die eveneens handelen in overeenstemming met de normen en waarden van het fonds.
- De bedrijfsvoering van het fonds en van de uitvoerders zijn zodanig ingericht dat een adequate beheersing van integriteitsrisico's mogelijk is. Relevante handelingen zijn verifieerbaar en vinden plaats binnen de voorwaarden van een beheerste bedrijfsvoering.
- Het risicobeleid is gebaseerd op een systematische analyse van de integriteitsrisico's volgens de systematiek van de risicobeheersing die het fonds hanteert in zijn integraal risicomanagement.

Het fonds heeft dit beleid vastgelegd in het document Integriteitsbeleid. Het beleid is nader uitgewerkt in een gedragscode, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling en werkt door in de afzonderlijke overeenkomsten met de desbetreffende uitvoerders voor pensioen- en vermogensbeheer.

In de verslagperiode hebben zich geen bijzonderheden voorgedaan bij deze regelingen.

1.7.4 Gedragscode

Een belangrijk onderdeel van het interne integriteitsbeleid is de gedragscode van het fonds. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen voor beleidsbepalers van het fonds, werknemers van het bestuursbureau en de leden van het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht.

De gedragscode richt zich onder meer op:

- voorkomen van belangenverstremming;
- vermijden van het gebruik van voorwetenschap;
- voorkomen van koersmanipulatie of andere misleidende handelingen;
- zorgvuldige omgang met bedrijfsmiddelen- en informatie;
- omgang met het ontvangen van relatiegeschenken, giften en uitnodigingen;
- omgang met het geven van relatiegeschenken;

- omgang met nevenfuncties;
- omgang met financiële belangen in zakelijke relaties;
- omgang met leveranciers en dienstverleners.

Naast een gedragscode beschikt het fonds over een klokkenluiders- en een incidentenregeling.

Het fonds heeft afspraken gemaakt over de melding van zaken die behandeld worden in de gedragscode. Tijdens de bestuursvergadering is een vast agendapunt de melding van uitnodigingen, geschenken, nieuwe nevenfuncties etc. Door het bestuursbureau worden deze meldingen vastgelegd.

De jaarlijkse toetsing op de naleving van de gedragscode wordt uitgevoerd door de compliance officer. Het fonds heeft deze taak uitbesteed aan KPMG Advisory N.V.. KPMG stelt jaarlijks een vragenlijst op voor de bestuursleden, leden van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan, werknemers en andere direct betrokkenen bij het fonds. Aan de hand van de reacties en antwoorden op deze vragenlijst wordt een rapportage opgesteld met daarin (wanneer van toepassing) aanbevelingen.

Eerder deed de compliance officer de aanbeveling om bestuursleden aan te wijzen als insider, of een gedegen risicoanalyse op te stellen, wanneer hiervan wordt afgeweken. Besloten werd een riskassessment te doen. De uitkomst van het assessment is dat de bestuurs- en commissieleden alleen strategische besluiten nemen en geen kennis hebben van individuele transacties. Daarnaast belegt het fonds vrijwel uitsluitend via fondsoplossingen dan wel beleggingsobjecten die uitsluitend voor de institutionele belegger toegankelijk zijn. Het fonds kent derhalve geen insiders.

1.7.5 Geschiktheid

Het bestuur wil voor de uitoefening van zijn taken beschikken over voldoende kennis en noodzakelijke competenties. Een bestuurder moet vanaf de eerste dag aan alle geschiktheidseisen voldoen. Het bestuur heeft de eisen aan het bestuur als geheel en aan de individuele bestuursleden vastgelegd in het profiel van het fonds. Het profiel gaat in op kennis, competenties en professioneel gedrag. Bij deelname aan een commissie worden op het betreffende kennisgebied zwaardere eisen gesteld. De geschiktheid gemeten naar deskundigheid en competenties van de individuele leden, het bestuur als geheel en de commissies is vastgelegd in een kennismatrix en een competentiematrix. Ten aanzien van de beleggingskennis gelden de criteria, zoals vastgelegd in de DNB-Guidance normenkader beleggingskennis van december 2016. Er zijn twee kennisniveaus (A en B) en één ervarings/vaardigheidsniveau (B+). DNB verwacht meer beleggingskennis naarmate de zwaarte van de bestuursrol op het gebied van beleggingen toeneemt. Het bestuur heeft bepaald dat minimaal twee leden van de beleggingsadviescommissie, waaronder de voorzitter, dienen te beschikken over ervaringsniveau B+.

De procedure voor de toetsing van een nieuw bestuurslid is in 2017 aangescherpt. Er wordt nu tevens een integriteitstoets gedaan door een externe instantie.

1.7.6 Evaluatie bestuur

In vervolg op de bestuursevaluatie is teruggekeken naar de onderwerpen die in achterliggende periode zijn behandeld en wat er nu en in de nabije toekomst voor ligt. Extra focus komt te liggen op IT-beleid en risicomanagement. Een van de studiedagen heeft in het teken gestaan van een verkenning van de strategie voor de toekomst van het pensioenfonds. Missie, visie en strategie zijn bevestigd en er is, onder leiding van een externe deskundige, gediscussieerd over mogelijke toekomstscenario's en de wijze waarop sociale partners betrokken kunnen blijven. Het bestuur heeft geconcludeerd dat de risico management functie steviger in de governance van het fonds moet worden ingebed. Daartoe heeft het bestuur besloten om een Finance en Risk Commissie in te stellen. Het bestuursbureau zal worden versterkt met de komst van een Finance en Risk manager. Het fonds gaat verder met vier vaste commissies. De exacte taakverdeling wordt in 2018 vastgesteld. De nieuwe structuur wordt in de tweede helft van 2018 geïmplementeerd.

1.7.7 Vergoeding

Het bestuur voert een beheerst beloningsbeleid. Het houdt hierbij rekening met de verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag en de passendheid binnen de bedrijfstak voor het levensmiddelenbedrijf. Het beleid is van toepassing op bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan en leden van de raad van toezicht.

De hoogte van de vergoedingen en afspraken over de vergoeding van kosten voor opleidingen zijn vastgelegd in het "reglement vergoedingen, studiekosten en declaraties".

De vaste jaarvergoeding is voor de voorzitters € 37.500 en voor de andere bestuursleden € 12.500 per jaar. De variabele vergoeding geldt per bijeenkomst, deze is voor de voorzitters en de overige bestuursleden gelijk.

Bestuursvergadering	€ 500
Commissievergadering	€ 500
Scholingsbijeenkomst	€ 400
Overige bijeenkomsten	€ 400
Telefonische vergadering	€ 250

De leden van de raad van Toezicht ontvangen een vaste jaarvergoeding. De voorzitter ontvangt € 15.000 per jaar en de leden € 12.500 per jaar. De vergoeding voor de leden van het verantwoordingsorgaan is € 410 per vergadering.

De kilometervergoeding voor het bijwonen van vergaderingen is € 0,28.

Het bestuur besloot de vergoedingen voor 2018 gelijk te houden aan die voor 2016 en 2017.

1.7.8 Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen bevat nadere regelgeving over het fondsbestuur en is in 2013 ontwikkeld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. De Code legt de nadruk op het beïnvloeden van het gedrag van bestuurders, intern toezichthouders en belanghebbenden in de verantwoordingsfunctie. Per orgaan zijn normen opgenomen over taak en werkwijze, samenstelling en zittingsduur, geschiktheid, benoeming, schorsing en ontslag. Daarnaast zijn overkoepelende thema's opgenomen. De thema's gaan zowel over het eigen functioneren van het fonds als van dienstverleners. Voorbeelden hiervan zijn integraal risicomangement, communicatie en transparantie, verantwoord beleggen, kosten, uitvoering en uitbesteding, geschiktheid, diversiteit, integer handelen en beloningsbeleid. Het bestuur onderschrijft het belang van de naleving van de Code en toetst jaarlijks het beleid van het fonds aan de onderscheiden normen.

Voor het volledige overzicht van de naleving van de Code wordt verwezen naar de separate bijlage.

1.7.9 Uitbesteding en voorbereiding op transitie pensioenbeheer

Op 31 december 2017 eindigde het contract met pensioenuitvoerder Syntrus Achmea en vanaf 1 januari 2018 heeft het fonds het pensioenbeheer uitbesteed aan AZL. Contractueel zijn de afspraken over de afwikkeling met Syntrus Achmea vastgelegd in een beëindigingsovereenkomst. Met AZL heeft het fonds een administratiecontract gesloten voor een periode van vijf jaar. Dit contract past binnen het bestaande uitbestedingsbeleid, waarin onder meer is vastgelegd dat het fonds afspraken maakt over de kwaliteit van de uitvoering. Onder meer door middel van periodieke rapportages over de zogenoemde service level agreements (SLA), zal het fonds ook bij AZL de vinger voortdurend aan de pols houden.

De omzetting van de gegevens van de oude naar de nieuwe uitvoerder en de inrichting van de processen bij de nieuwe uitvoerder heeft in 2017 en ook nog in 2018 alle aandacht van het bestuur. Hoogste prioriteit heeft een gecontroleerde en beheerste overgang. Het bestuur heeft hiertoe een transitieorganisatie in het leven geroepen, onder meer door middel van het invoeren van een stuurgroep onder leiding van de huidige voorzitter van de pensioencommissie. De raad van toezicht wordt in dit model minimaal eens per kwartaal geïnformeerd en geconsulteerd over de procesmatige beheersing, inclusief het risicomangement van de transitie. Ook heeft de externe accountant een toetsende rol waar het gaat om de overzetting van de gegevens van (oud) deelnemers en gepensioneerden. De DNB wordt gedurende het proces op de hoogte gehouden van de vorderingen.

Er is intensief overleg gevoerd met werkgevers en administratiekantoren. Enerzijds voor een soepele start bij de aanlevering van de gegevens aan AZL vanaf januari 2018. Anderzijds was er extra inspanning voor een goede afsluiting van 2017. De voortgang die in de achterliggende jaren is gemaakt in de aansluiting op en de verwerking van de gegevens in Pensioenaangifte heeft hier positief aan bijgedragen.

De start met een nieuwe uitvoerder biedt het fonds tevens de gelegenheid voor een herijking van de processen en voor een kwaliteitsimpuls in de dienstverlening aan de belanghebbenden.

1.7.10 Externe ondersteuning en controle

Het bestuur heeft de samenwerking met de externe accountant en certificerend actuaaris, zoals gebruikelijk, ook dit jaar geëvalueerd en besloten tot een nieuwe opdracht aan beide partijen voor het jaarwerk 2017.

1.7.11 Dwangsommen en bestuurlijke boetes

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het fonds en heeft het fonds geen juridische procedures aangespannen tegen derden. Het fonds heeft in 2017 geen dwangsommen of boetes opgelegd gekregen.

Aan het fonds is in het verslagjaar geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet gegeven.

In het verslagjaar is geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet aangesteld.

2 Bestuursverslag - Ontwikkelingen

2.1 Ontwikkelingen regelgeving en overheidsbeleid

2.1.1 Verhoging AOW-leeftijd en fiscale pensioenleeftijd

De AOW-leeftijd gaat in stappen omhoog naar 66 jaar in 2018 en 67 jaar in 2021. Vanaf 2022 is de AOW-leeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. In 2022 is de AOW-leeftijd 67 jaar en 3 maanden. In 2023 blijft de AOW-leeftijd 67 jaar en 3 maanden. De fiscale pensioenrichtleeftijd gaat al per 1 januari 2018 omhoog naar 68 jaar. Bij deze pensioenrichtleeftijd is de jaarlijks maximaal toegestane fiscale pensioenopbouw 1,875%. Sociale partners kunnen ook kiezen voor een lagere leeftijd met daarbij een lager opbouwpercentage.

Sociale partners in de levensmiddelenbranche kwamen met elkaar de verhoging per 1 januari 2018 naar 68 jaar overeen. Tegelijkertijd maakten zij afspraken over een verlaging van de franchise met het oog op een hoger pensioenresultaat voor de deelnemers.

Het bestuur heeft de opdracht tot wijziging van de regeling naar 68 jaar aanvaard. Dit na beoordeling op onder andere evenwichtigheid tussen de belangen van de verschillende groepen, het voldoen aan wet- en regelgeving, de uitvoerbaarheid en communiceerbaarheid van de regeling.

2.1.2 Wet verbeterde premieregeling

Het fonds heeft met een aantal werkgevers een contract afgesloten over een beschikbare premieregeling voor het loon boven het maximum loon Wfsv tot maximaal € 103.317 in 2017. Over het loon boven het maximum loon wordt voor de werknemers een pensioenkapitaal opgebouwd.

Vanaf 1 september 2016 dienen beschikbare premieregelingen te voldoen aan de Wet verbeterde premieregeling. Per die datum kregen deelnemers het recht om te kiezen voor een levenslange vaste uitkering of voor een jaarlijkse variabele uitkering. Als een deelnemer een variabele uitkering wil, wordt het kapitaal overgedragen aan de pensioenuitvoerder met wie de deelnemer een contract heeft gesloten voor een variabele uitkering. Dit wordt het 'shoprecht' genoemd. Het fonds zelf biedt alleen de mogelijkheid van een vaste uitkering aan.

Het bestuur besloot tot een evaluatie van de bestaande regeling. In nauwe samenwerking met de nieuwe uitvoerder AZL werden voorstellen gedaan voor aanpassing. Hiertoe zijn met de deelnemende werkgevers bijeenkomsten georganiseerd om met hen in gesprek te gaan over diverse varianten. Besloten is tot een beperkte aanpassing van de regeling waarbij onderscheid in beleggingsbeleid wordt gemaakt tussen deelnemers die kiezen voor een vaste uitkering op pensioendatum en deelnemers die kiezen voor een variabele uitkering. De laatste groep maakt dan gebruik van het shoprecht en van doorbeleggen na pensioendatum. De deelnemer maakt een voorlopige keuze bij het bereiken van de 55-jarige leeftijd en stelt het fonds in staat het beleggingsbeleid hier op aan te passen. Bij pensioneren wordt de keuze definitief.

2.1.3 Automatische waardeoverdracht en afkoop kleine pensioenen

Op 17 december 2017 heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel Wet waardeoverdracht kleine pensioenen aangenomen. Het pensioenfonds kan er vanaf januari 2019 voor kiezen om kleine pensioenen onder de afkoopgrens bij einde deelneming automatisch over te dragen naar de nieuwe pensioenuitvoerder. Pensioenen van € 2 of lager per jaar vervallen vanaf dan van rechtswege. Voordeel van overdragen in plaats van afkopen is dat de pensioenbestemming behouden blijft. Afkoop blijft mogelijk als het na 5 jaar niet gelukt is om over te dragen, omdat er geen nieuwe pensioenuitvoerder is. Het recht van het pensioenfonds op afkoop van kleine pensioenen vóór de pensioendatum vervalt als de deelneming is beëindigd op of na 1 januari 2018.

Het bestuur zal in 2018 besluiten of zij wel of niet gebruik maakt van automatische overdracht van kleine pensioenen. Omdat het fonds te maken heeft met zeer veel kleine aanspraken van gewezen deelnemers, gaat het hier om uiterst relevante wetgeving. Besluitvorming over de kleine aanspraken luistert nauw en wordt door het bestuur zeer serieus genomen. Zoveel mogelijk behoud van de pensioenbestemming - mits tegen acceptabele kosten van uitvoering - is het uitgangspunt.

2.1.4 Nieuw pensioencontract

De lopende discussie over het nieuwe pensioenstelsel heeft met het aantreden van het kabinet Rutte III een nieuwe impuls gekregen. Dit in vervolg op de pensioendialoog waaraan het fonds ook heeft bijgedragen via een werkgroep van de Pensioenfederatie. Een belangrijke bevinding uit de werkgroep was, dat het afschaffen van de doorsneepremie voor werkgevers en werknemers betrokken bij het fonds, zou leiden tot een duidelijk hogere premie (of lagere opbouw wanneer de huidige premie wordt gehandhaafd). Dit heeft alles te maken met de relatief lage gemiddelde leeftijd en korte verblijftijden van de deelnemers in de levensmiddelenbranche.

Het kabinet Rutte III vroeg aan de SER om op korte termijn advies uit te brengen over een nieuw pensioencontract. Het nieuwe contract komt naast het bestaande contract. Het gaat om een contract met individueel pensioenvermogen en collectieve risicodeling. Verplichtstelling, collectieve uitvoering, risicodeling en fiscale ondersteuning blijven. Het kabinet wil in 2018 een akkoord met sociale partners sluiten over het nieuwe pensioencontract.

Er zijn ook nieuwe elementen in de landelijke discussie. Zo onderzoekt het kabinet of het mogelijk is om een beperkte eenmalige uitkering op de pensioendatum te geven. En of het fiscaal kader alleen nog op de pensioenpremie kan worden begrensd. Dan ligt de focus op de premie in plaats van op de pensioenuitkomst.

2.1.5 Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)

In de Europese Unie (EU) heeft momenteel elke lidstaat een eigen privacywet. In Nederland is dat de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). De nationale wetten zijn gebaseerd op de Europese privacyrichtlijn uit 1995. Deze richtlijn is inmiddels verouderd als gevolg van de stormachtige ontwikkeling van internet. Daarom is de Europese privacywetgeving herzien. Het resultaat is de Europese Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Een verordening heeft – anders dan een richtlijn – rechtstreekse werking. Een nationale wet is hiervoor dus niet meer nodig. Wel kan een lidstaat van de EU ter uitvoering van een verordening aanvullende nationale regels geven.

De AVG zorgt onder meer voor:

- versterking van de positie van mensen van wie gegevens worden verwerkt. Zij krijgen nieuwe privacy rechten en hun bestaande rechten worden versterkt;
- meer verplichtingen voor organisaties die persoonsgegevens verwerken, zoals pensioenfondsen en hun uitvoeringsorganisaties;
- dezelfde bevoegdheden voor alle privacy toezichthouders in de EU, in Nederland de Autoriteit Persoonsgegevens (AP).

Per 25 mei 2018 is de uitvoeringswet AVG van toepassing in alle EU-lidstaten. Het fonds en de uitbestedingspartners zijn in 2017 gestart met de voorbereidingen om tijdig te voldoen aan de nieuwe wetgeving.

2.2 Toezichthouders

2.2.1 Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM houdt toezicht op de communicatie van pensioenuitvoerders ter bescherming van de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden. In het verslagjaar heeft AFM geen thema-onderzoek gedaan bij het pensioenfonds.

2.2.2 De Nederlandsche Bank (DNB)

DNB is als toezichthouder belast met prudentieel toezicht. Dit toezicht richt zich op de financiële stevigheid van financiële ondernemingen en pensioenfondsen. Het doel van DNB is bij te dragen aan de stabiliteit van de financiële sector.

Het fonds informeert DNB over alle wijzigingen in statuten, reglementen en in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). Uiterlijk 30 juni legt het fonds het jaarverslag en de daarbij behorende verslagstaten ter beoordeling aan DNB voor. Elke maand en elk kwartaal rapporteert het fonds aan DNB over zijn financiële positie.

Thema's die in het verslagjaar de aandacht van DNB hadden, waren:

- missie, visie en strategie
- beheersing van niet-financiële risico's
- beheersomgeving van beleggingen
- transitie naar nieuwe pensioenuitvoerder.

Op verzoek van DNB heeft het fonds haar missie, visie en strategie voor de komende jaren nader toegelicht. Hierbij heeft het fonds ook aangegeven wat het ziet als sterktes en zwaktes en wat als kansen en bedreigingen.

DNB deed in 2017 bij een aantal fondsen onderzoek naar beheersing van niet-financiële risico's. Zoals ook al door het fonds zelf was onderkend, ligt er een verbeteractie bij de beheersing van het IT-risico. Het fonds heeft hierin een eigen verantwoordelijkheid ten opzichte van het gevoerde IT-(risico)beleid bij de uitbestedingspartners. Het fonds heeft een eigen overkoepelend IT-beleid ontwikkeld.

DNB heeft bij het fonds onderzoek gedaan naar de kwaliteit van de beheersomgeving van de beleggingen. Het traject bestond uit documentenonderzoek, interviews en het doorlopen van processen, informatie en rapportages met bestuurders, medewerkers bestuursbureau, adviseurs en vermogensbeheerders. Begin 2018 heeft DNB zijn bevindingen gerapporteerd aan het fonds. DNB geeft een positief oordeel over de deskundigheid van de beleggingsadviescommissie en de zorgvuldigheid waarmee de beleggingsprocessen worden uitgevoerd. Aandachtspunten zijn een duidelijke vastlegging van criteria voor het aanstellen, monitoren en evalueren van externe vermogensbeheerders. Daarnaast acht DNB het van belang dat BPFL werkt aan een (nog meer) onafhankelijke positionering van de risico management functie.

Het fonds heeft DNB in kennis gesteld van de overgang per 1 januari 2018 naar pensioenuitvoerder AZL. DNB geeft in zijn brief van september 2017 aan wat DNB verwacht van het fonds voor een beheerste overgang naar de nieuwe pensioenuitvoerder, zodat de continuïteit van de pensioenaanspraken en uitkeringen geborgd blijft tijdens de overgang. Het fonds had in 2017 periodiek contact met DNB over de aanpak van het proces, de beheersing van de risico's en over de voortgang.

DNB heeft aan het fonds gemeld dat het op grond van omvang is ingedeeld in categorie T3. Dit betekent dat het toezicht op het fonds wordt geïntensiveerd.

2.3 Sociale partners

Ook in 2017 heeft (een delegatie van) het bestuur een aantal malen met sociale partners overlegd.

Belangrijk punt van overleg was de aanpassing van de pensioenregeling per 1 januari 2018.

Andere besproken onderwerpen zijn: ontwikkeling financiële positie en premiedekkingsgraad, premie, franchise, haalbaarheidstoets en VPL. Daarnaast heeft het bestuur zich samen met sociale partners tijdens een studiedag laten informeren over de ontwikkelingen met betrekking tot het nieuwe pensioencontract.

2.4 Vergaderonderwerpen

Bestuur

Het bestuur van het fonds heeft het afgelopen jaar negen reguliere vergaderingen gehad. De onderwerpen die ter besluitvorming voor lagen, zijn voorbereid in de door het bestuur ingestelde commissies. De belangrijkste onderwerpen op de agenda van 2017 waren:

- transitie pensioenadministratie naar AZL;
- missie en strategie;
- governance;
- risicomanagement;
- verplichtstelling;
- VPL-regeling;
- aanpassing basisregeling;
- premie 2018;
- excedentregeling 2018;
- beleggingsonderzoek DNB;
- beleggingsbeleid 2018;
- communicatiebeleidsplan 2018-2020;
- jaarwerk 2016.

Het bestuur hield in 2017 drie studiebijeenkomsten over de onderwerpen 'belangenverstrengeling', 'nieuw pensioencontract' (samen met sociale partners) en 'strategie fonds'.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie is in 2017 tien maal bijeengekomen. De belangrijkste onderwerpen waren:

- beleggingsplan 2018 en beleggingsrichtlijnen 2018;
- risicomanagement;
- uitvoering vermogensbeheer;
- evaluatie vermogensbeheerders;
- maatwerkoplossing hedge funds;
- valutabeleid;
- beleggingsonderzoek DNB;
- direct lending.

De beleggingsadviescommissie hield in 2017 twee studiebijeenkomsten over het onderwerp 'ESG-beleid'.

Pensioencommissie

De pensioencommissie is in 2017 negen maal bijeengekomen. De belangrijkste onderwerpen waren:

- transitieplannen, administratiecontract en beëindigingsovereenkomst; voorstellen voor reglementswijzigingen;
- uitvoeringsreglement;
- aanpassing excedentregeling;
- huishoudelijk reglement;
- nieuwe privacywetgeving;
- VPL-regeling;
- afkoop kleine pensioenen;
- uitvoering pensioenbeheer;
- risicomanagement;
- analyse verloop bestemmingsreserve arbeidsongeschiktheidspensioen;
- individuele kwesties van deelnemers, gepensioneerden en werkgevers.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie is in 2017 zeven maal bijeengekomen. De belangrijkste onderwerpen waren:

- campagne digitale communicatie en gebruik social media;
- communicatie transitieplan;
- communicatie over de nieuwe pensioenregeling;
- communicatie over de excedentregeling;
- risicomanagement;
- vernieuwen website na transitie;
- communicatiebeleidsplan 2018-2020;
- communicatiejaarplan 2018.

3 Bestuursverslag - beleid en resultaten

Dit hoofdstuk gaat in op het door het bestuur gevoerde beleid in 2017 en de resultaten van dit beleid.

3.1 Risicohouding

Zoals bepaald in artikel 102a van de Pensioenwet draagt het bestuur in overleg met de overige organen van het fonds zorg voor de vastlegging en beleidsuitgangspunten waaronder de risicohouding van het fonds. In het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfondsen is opgenomen wat met de risicohouding van een fonds bedoeld wordt: het is de mate waarin een fonds –in en na overleg met de vertegenwoordigers van werkgeversverenigingen en werknemersverenigingen en in en na overleg met de organen van het fonds- *bereid is* beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren én de mate waarin het fonds beleggingsrisico's *kan* lopen, gegeven de kenmerken van het fonds. De afspraken, die hierover tussen sociale partners en het bestuur zijn gemaakt, zijn vastgelegd in een bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst. De basis hiervoor is dat sociale partners verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de pensioenregeling en het ambitieniveau van de toeslagverlening. Sociale partners geven aan het bestuur de opdracht tot uitvoering. In 2017 is de bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst opnieuw beoordeeld en waar nodig aangepast naar wijzigingen in de pensioenafspraken en in de financiële uitgangspunten. Deze overeenkomst is van toepassing vanaf 1 januari 2018

In paragraaf 1.1.2 zijn de missie en doelstelling verwoord. De basis voor de door het bestuur geformuleerde risicohouding bevat de volgende elementen:

- Het bestuur streeft naar een zo goed mogelijk nominaal pensioen dat past binnen de fiscale kaders en het beschikbare premiebudget;
- Om nominale pensioenen zo veel als mogelijk waardevast te houden, belegt het bestuur de ingelegde pensioengelden verantwoord.
- Aangezien het deelnemersbestand van het fonds relatief jong is, is het acceptabel om een verantwoord risico te nemen in de beleggingen. In een ALM context en met behulp van de haalbaarheidstoets maakt het bestuur concreet wat zij beschouwd als een verantwoord risico. Het bestuur houdt hierbij rekening met de uitkomsten van periodiek onderzoek naar de risicobereidheid onder deelnemers. Risicohouding en uitkomsten van de ALM-studie worden besproken met de sociale partners.
- Het bestuur wil zo veel als mogelijk – conform de afgesproken maatstaf – kunnen indexeren om de deelnemers en de pensioengerechtigden te kunnen compenseren voor de inflatie en is bereid hiervoor een verantwoord risico te nemen in de beleggingen.
- Het bestuur accepteert dat het nemen van een verantwoord risico in de beleggingen kan leiden tot een toename van de kans op korten.
- Indien er gekort moet worden, worden de onvoorwaardelijke kortingen gespreid over vijf jaar en de voorwaardelijke kortingen over tien jaar. Het bestuur houdt hierbij rekening met een balans tussen enerzijds de noodzaak tot financieel herstel en anderzijds de voordelen van spreiding van de korting voor alle deelnemers.

Het bestuur kan voor het realiseren van de missie binnen de afgesproken risicohouding sturen op de inzet van het beleggings-, premie- en toeslagbeleid. Zij maakt voor de afweging van de beslissingen onder andere gebruik van inzichten uit ALM en adviezen van actuarieel adviseur, fiduciair manager en beleggingsadviseur.

3.2 Financiële paragraaf

3.2.1 Dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de bezittingen en de verplichtingen van het fonds. De dekkingsgraad wordt als volgt berekend: de som van de technische voorzieningen, het stichtingskapitaal en de reserves gedeeld door de technische voorzieningen. De minimaal vereiste dekkingsgraad van het fonds is 104,5%.

Vanaf 1 januari 2015 is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen; deze dekkingsgraad wordt berekend als het gemiddelde van de laatste 12 maanddekkingsgraden.

Dekkingsgraden	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Dekkingsgraad ultimo	104,6%	99,5%	101,4%	112,0%	112,3%	111%
Beleidsdekkingsgraad ultimo	103,3%	95,9%	105,5%			
Gemiddelde interest van verplichtingen	1,68%	1,55%	1,87%	2,18%	2,99%	2,70%

De staat van baten en lasten wordt afgesloten met een resultaat dat als volgt kan worden geanalyseerd:

Bedragen x 1.000 euro	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Premieresultaat	-53.328	-24.771	6.602	17.441	-21.740	-22.023
Interestresultaat	332.623	-44.452	-401.899	151.078	63.538	199.737
Overig resultaat	-2.070	-13.837	-789	-12.651	2.926	-15.448
Resultaat risico deelnemer	0	0	0	126	172	58
Totaal	277.225	-83.060	-396.086	155.994	44.896	162.324

3.2.2 Herstelplan

De dekkingsgraad van het fonds was per 31 december 2014 lager dan de vereiste dekkingsgraad. Hiermee ontstond een tekortsituatie, die tot een nieuw herstelplan leidde, opgesteld aan de hand van de uitgangspunten van het nFTK. Omdat dit tekort eind 2017 nog steeds bestond, heeft het fonds begin 2018 het herstelplan geactualiseerd. In dit bij DNB ingediende herstelplan heeft het fonds aangegeven welke maatregelen het inzet om binnen 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Uit het dekkingsgraadsjabloon blijkt dat aan het einde van de maximale hersteltermijn van 10 jaar de beleidsdekkingsgraad naar verwachting 125% bedraagt. Het herstel vindt voornamelijk plaats door verwachte beleggingsopbrengsten en het (deels) achterwege blijven van toeslagverlening. Het is voor het fonds van belang dat het voor ultimo 2021 herstelt tot de minimaal vereiste dekkingsgraad. Mocht het fonds niet tijdig herstellen en zou ook de actuele dekkingsgraad ultimo 2021 lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad zijn, dan moet het fonds over gaan tot een onvoorwaardelijke korting.

Ook bij herstel conform de uitgangspunten van het herstelplan zal toeslagverlening naar verwachting de komende jaren niet mogelijk zijn. Daarbij is de kans op volledige toeslagverlening in de komende 10 jaar klein.

3.2.3 Haalbaarheidstoets

Met een haalbaarheidstoets kijkt het fonds of de afgesproken ambities kunnen worden gerealiseerd over een tijdshorizon van de komende 60 jaar, of het premiebeleid voldoende realistisch en haalbaar is en of het fonds voldoende herstelcapaciteit heeft. Bij grote veranderingen zoals de invoering van het FTK, een nieuwe pensioenregeling of een andere significante wijziging voert het fonds een "aanvangshaalbaarheidstoets" uit. Vervolgens doet het fonds ieder jaar de "jaarlijkse haalbaarheidstoets". Het fonds heeft in 2015 de aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd.

De uitkomsten van de aanvangshaalbaarheidstoets geven aan dat:

- het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau boven de door het fonds gekozen ondergrens blijft;
- het premiebeleid over de gehele horizon voldoende realistisch en haalbaar is;

- het fonds voldoende herstelcapaciteit heeft om naar verwachting vanuit de situatie dat aan de vereisten voor het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan, binnen de looptijd van het herstelplan aan de vereisten voor het vereist eigen vermogen te voldoen;
- het pensioenresultaat op fondsniveau in het slecht-weer-scenario niet teveel afwijkt van het verwachte pensioenresultaat, waarbij het fonds hiervoor een maximaal toegestane afwijking heeft vastgesteld.

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2017 geven een verwacht pensioenresultaat van 96% (versus ondergrens: minimaal 90%) te zien en afwijking in slecht weer van 47% (versus ondergrens: maximaal 55%). Hiermee blijven de uitkomsten binnen de vastgestelde grenzen en geven geen aanleiding tot bijstelling van de met sociale partners gemaakte afspraken.

3.2.4 Het financiële crisisplan

Het financiële crisisplan geeft aan wat het fonds gaat doen in een crisissituatie, wat het verwachte effect is van de in te zetten maatregelen en hoe in het besluitvormingsproces evenwichtige belangenafweging wordt betrokken. Het plan is in maart 2017 geactualiseerd en aangevuld met een communicatieparagraaf. Het bestuur onderscheidt de volgende crisissituaties:

1. Zonder aanvullende maatregelen kan het fonds niet meer voldoen aan de wettelijke hersteltermijn voor een reservetekort.
2. Zonder aanvullende maatregelen zal het fonds zich naar verwachting vijf jaar lang in een situatie van dekkingstekort bevinden.
3. Indien financieel-economische ontwikkelingen zonder direct ingrijpen in het beleggingsbeleid een grote daling van de dekkingsgraad (dreigen te) veroorzaken. Een daling van de dekkingsgraad kan optreden:
 - a) door een sterke daling van de waarde van de beleggingen;
 - b) door een sterke stijging van de waarde van de verplichtingen, als gevolg van een sterk dalende rente.

Het kan gewenst zijn om direct in te grijpen wanneer een grote daling van de dekkingsgraad optreedt of dreigt op te treden. Ook wanneer de dekkingsgraad boven het niveau van het vereist vermogen ligt. Onder 'direct' wordt verstaan een ingreep in het beleggingsbeleid binnen 24 uur. Een andere effectieve ingreep is het korten van uitkeringen en aanspraken. In aanvulling op het financiële crisisplan heeft het bestuur afspraken gemaakt over het instellen van een crisisteam. Deze afspraken zijn bekrachtigd in een noodprocedure, waarnaar ook in de statuten verwezen wordt.

Het fonds heeft berekend welke kritische dekkingsgraden behoren bij de hiervoor genoemde crisissituaties. Dit betreft het niveau van de dekkingsgraad waarmee de beschreven crisissituatie nog net wordt vermeden. Bij de eerst genoemde crisissituatie hoort een kritische dekkingsgraad ad circa 93%. Bij de tweede genoemde crisissituatie hoort een kritische dekkingsgraad ad circa 92%.

Het fonds geeft de belanghebbenden inzage in het financiële crisisplan op de website.

3.2.5 Premie

Het fonds financiert de pensioenregeling (ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen) met een doorsneepremie. Als pensioengrondslag gold in 2017 het loon op basis van de Wet financiering sociale verzekeringen met een maximum van € 53.701 verminderd met een franchise.

Premie basisregeling	20,80%
Franchise	€ 15.613
Premie overgangmaatregel	1,40%

Het bestuur houdt nauwlettend in de gaten of de premie kostendekkend is. Het jaar 2017 laat de volgende resultaten zien.

x € 1.000	2017	2016
Kostendekkende premie	277.964	240.347
Gedempte kostendekkende premie	149.399	153.430
Feitelijke premie	175.737	173.524

De kostendeekkende premie 2017 is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2016 gepubliceerd door DNB). Het bestuur is bij de bepaling van de gedempte kostendeekkende premie uitgegaan van een verwacht rendement. De kostendeekkende- en de gedempte premies zijn inclusief opslagen voor kosten en solvabiliteit. De feitelijke premie is in 2017 hoger dan de gedempte kostendeekkende premie, maar lager dan de kostendeekkende premie op basis van de toezichtcurve.

De feitelijke premie is in 2017 als volgt samengesteld:

Actuariële inkoop van onvoorwaardelijke onderdelen	157.149
Opslag voor kosten	8.449
Opslag voor premievrijstelling bij invaliditeit	5.914
Marge	4.225
Totaal	175.737

De premiedekkingsgraad geeft weer of de premie hoog genoeg is om de nieuw in te kopen aanspraken op basis van de rentetermijnstructuur te kunnen betalen. Bij een premiedekkingsgraad van 100% of meer wordt er voldoende premie geheven om de aanspraken te betalen. De laatste 5 jaar was de premiedekkingsgraad als volgt:

	2017	2016	2015	2014	2013
Premiedekkingsgraad	76%	87%	104%	112%	85%

In 2017 had de premiedekkingsgraad een negatief effect op de dekkingsgraad van 1,2%-punt.

Sociale partners hebben in juni 2015 afspraken gemaakt over het premiebudget 2016 en volgende jaren en hebben dit vastgesteld op maximaal 10% van de loonsom. De berekening van het premiepercentage vindt plaats aan de hand van de methode waarbij de kostendeekkende premie gedempt wordt op basis van het verwacht rendement. Het premiebudget van 10% is ook gehandhaafd voor 2018. De pensioenregeling is met de verhoging van de pensioenleeftijd naar 68 jaar aangepast aan de fiscale kaders 2018. De ontstane premieruimte is deels gebruikt voor een verlaging van de franchise. Uitgedrukt in een percentage van de pensioengrondslag is de doorsneepremie verlaagd van 20,8% in 2017 naar 20,0% in 2018.

3.2.6 Toeslag

Het fonds wil de pensioenen mee laten groeien met de prijzen. Hiervoor wordt gekeken naar de stijging van de prijzen over de maanden oktober tot september in het vorige jaar. Het bestuur besluit elk jaar of hij het pensioen geheel of gedeeltelijk verhoogt met de stijging van de prijzen. Dat kan alleen als de financiële situatie goed genoeg is. Dat is het geval als de beleidsdekkingsgraad ten minste 110% is. De toeslagen worden gefinancierd uit overrendementen. De premie bevat dus geen opslag voor toeslagen.

Hierna staan de toegekende toeslagen van de afgelopen tien jaar. Vanwege de ontwikkeling van de financiële positie heeft het fonds sinds 2010 geen toeslagen meer kunnen toekennen.

datum verandering	Toeslag	prijsstijging
1 januari 2018	0,00%	1,47%
1 januari 2017	0,00%	0,00%
1 januari 2016	0,00%	0,40%
1 januari 2015	0,00%	0,60%
1 januari 2014	0,00%	1,10%
1 januari 2013	0,00%	2,10%
1 januari 2012	0,00%	3,00%
1 oktober 2010	0,00%	0,60%
1 oktober 2009	0,22%	1,10%
1 oktober 2008	0,00%	2,40%

Ook de eerstkomende jaren kunnen de pensioenen waarschijnlijk niet worden verhoogd. De toeslagen die de pensioengerechtigden en deelnemers vanaf 1 januari 2016 hebben gemist, kunnen in de toekomst gedeeltelijk of geheel worden goedge maakt als het fonds beschikt over voldoende middelen. Gemiste toeslagen tot 1 januari 2016 komen niet voor compensatie in aanmerking. Hiertoe is besloten in overleg met sociale partners. Zowel bestuur als sociale partners zijn van mening dat hiermee richting deelnemers een eerlijker beeld wordt geschetst van wat mag worden verwacht.

De gemiste toeslag vanaf 1 januari 2016 tot en met 1 januari 2018 bedraagt 1,88%.

Het bestuur stelt vast dat de reële doelstelling van de pensioenregeling de afgelopen jaren niet is gerealiseerd. De toeslagen worden gefinancierd uit de rendementen. Het bestuur blijft de reële ambitie belangrijk vinden, maar kan geen termijn noemen waarop deze wordt gerealiseerd.

3.2.7 Beleid verlaging van aanspraken en pensioenen

Uit het herstelplan kan blijken dat er maatregelen benodigd zijn om te zorgen voor een vermogen aan het einde van de herstelperiode dat voldoet aan de eisen van het vereist eigen vermogen. Zoals in het crisisplan beschreven is één van de maatregelen het verlagen van de opgebouwde (en mogelijk al in uitkering zijnde) pensioenaanspraken. Eventuele verlagingen zullen worden uitgesmeerd over een periode van 10 jaar.

In het crisisplan is eveneens beschreven dat er maatregelen benodigd zijn als het fonds zich vijf jaar lang in een situatie van dekkingstekort bevindt. Eén van de maatregelen is het (onvoorwaardelijk) verlagen van de opgebouwde (en mogelijk al in uitkering zijnde) pensioenaanspraken. Indien de totale benodigde onvoorwaardelijke korting lager of gelijk is aan 1,0% dan wordt deze in één jaar doorgevoerd. Indien de benodigde onvoorwaardelijke korting hoger is dan 1,0%, dan zal de korting over vijf jaar worden uitgesmeerd.

Indien een benodigde verlaging zeer klein is en de kosten van doorvoering de baten overstijgen, dan zal het bestuur in overleg treden met de toezichthouder.

3.2.8 Kosten uitvoering

Algemeen

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Het bestuur vindt het belangrijk om aan betrokkenen inzicht te verstrekken in de opbouw van de kosten.

De kosten worden gepresenteerd met inachtneming van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en AFM. Hierdoor kunnen de kosten die pensioenfondsen maken met elkaar worden vergeleken.

Pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2017 € 10.871 duizend (2016: 9.709 duizend). Omgerekend zijn deze € 100,11 (2016: € 93,81) per deelnemer en gepensioneerde. Onder de kosten van pensioenbeheer is een bedrag van € 956 duizend opgenomen aan kosten in verband met de transitie van de pensioenadministratie naar AZL. Exclusief deze transitiekosten bedragen de kosten van pensioenbeheer € 91,31 per deelnemer en gepensioneerde.

Bestuur, advies en controle	2017	2016
<i>Bedragen * 1.000</i>		
Accountantskosten	77	69
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	149	158
Contributies en bijdragen	541	479
Bestuurskosten	457	413
Lonen en salarissen	197	170
Sociale lasten en pensioenpremie	43	31
Overige personeelskosten	22	37
Huisvestingskosten	29	26
Kantoorkosten	61	40
Kosten transitie pensioenadministratie	107	0
Overig	12	13
Totaal	1.695	1.436
Administratie	2017	2016
Kosten deelnemers en pensioengerechtigden	6.495	6.448
Kosten werkgevers	766	764
Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning	1.066	1.061
Kosten transitie pensioenadministratie	849	0
Totaal	9.176	8.273
Totaal pensioenbeheerkosten	10.871	9.709
Aantal actieve deelnemers	88.989	86.285
Aantal gepensioneerden	19.602	17.216
Totaal	108.591	103.501
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer	100,11	93,81
Pensioenbeheerkosten exclusief kosten transitie pensioenadministratie in euro per deelnemer	91,31	93,81

Toelichting bij kosten uitvoering pensioenbeheer

Bestuur

De bestuurskosten ad € 457 duizend (2016: € 413 duizend) hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden van bestuur, commissies, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten.

Contributies en bijdragen

De post Contributies en bijdragen is in 2017 wederom gestegen van € 479 duizend in 2016 naar € 541 duizend in 2017. Hieronder valt met name het toezicht door DNB en AFM.

Bestuursbureau

De kosten bestuursbureau bedroegen in 2017 € 1.007 duizend (2016: € 771 duizend). Na aftrek van de kosten die worden toegerekend aan vermogensbeheer resteert € 561 duizend (2016: € 393 duizend) aan bestuursbureaukosten die worden omgerekend naar kosten per deelnemer. Deze kosten bestaan voor € 197 duizend (2016: € 170 duizend) uit lonen en salarissen, voor € 43 duizend (2016: € 31 duizend) uit sociale lasten en premies, voor € 22 duizend (2016: € 37 duizend) uit overige personeelskosten, voor € 29 duizend (2016: € 26 duizend) uit huisvestingskosten, voor € 61 (2016: € 40 duizend) uit kantoorkosten, voor € 102 duizend (2016: € 89 duizend) uit controle- en advieskosten (excl. accountantskosten) en voor € 107 duizend (2016: € -) uit kosten transitie naar een nieuwe administrateur.

Administratie

Kosten deelnemers en pensioengerechtigden: deze kosten hebben betrekking op alle werkzaamheden die de administrateur van het fonds verricht om de pensioenaanspraken te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en gerechtigden te informeren.

Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (helpdesk, website, pensioenplanner, nieuwsbrief, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief enzovoorts).

Kosten werkgevers: deze kosten hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers, de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers.

Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning: deze kosten hebben betrekking op het voeren van het secretariaat ten behoeve van bestuur en verantwoordingsorgaan; het opstellen van het jaarverslag en het samenstellen van financiële rapportages en de advies- en controlekosten door Syntrus Achmea Pensioenbeheer.

Kosten voor deelname aan onderzoeken Toezichthouder

In paragraaf 2.2.2 zijn de onderzoeken van DNB waaraan het fonds heeft meegewerkt toegelicht. Dit leidt tot een toename van de bestuurskosten. De in 2017 gemaakte kosten vanuit bestuursbureau, bestuur en inzet van andere deskundigen bedragen circa € 125 duizend.

Meerjarenoverzicht pensioenbeheerskosten

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal deelnemers	88.989	86.285	84.711	83.326	79.653
Aantal pensioengerechtigden	19.602	17.216	17.285	16.037	13.126
Totaal pensioenuitvoeringskosten *	€ 10.871	€ 9.709	€ 9.815	€ 8.731	€ 8.770
Kosten per deelnemer/pensioengerechtigde	€ 100,11	€ 93,81	€ 96,23	€ 87,87	€ 94,55

* vanaf 2015 zijn de pensioenuitvoeringskosten inclusief btw over de administratiekosten. Exclusief btw zijn de gemiddelde kosten per deelnemer/pensioengerechtigde voor 2017 € 85,44, 2016 € 79,39 en 2015 € 81,70.

Ontwikkeling pensioenbeheerskosten

Over het algemeen laten de kosten per deelnemer/pensioengerechtigde een dalende lijn zien. Dit heeft vooral te maken met de ontwikkeling van de omvang van het fonds. Hoe meer deelnemers een fonds heeft, hoe lager de pensioenbeheerskosten per deelnemer zijn. Het aantal deelnemers en pensioengerechtigden bij het fonds stijgt gestaag. De stijging van de kosten in 2017 heeft voornamelijk te maken met de transitie van het pensioenbeheer per 1 januari 2018 van Syntrus Achmea Pensioen Beheer naar AZL. Exclusief de transitiekosten zijn de kosten per deelnemer/pensioengerechtigde € 91,31. Ook het kostenniveau 2018 zal nog worden beïnvloed door de transitie. De stijging van de kosten in 2015 is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het vervallen van de koepelvrijstelling voor pensioenadministratie, waardoor pensioenuitvoerders vanaf 1 januari 2015 btw in rekening moeten brengen over hun dienstverlening.

Het bestuur streeft steeds naar een goede balans tussen enerzijds het niveau van de dienstverlening en anderzijds de kosten van de uitvoering. Het bestuur hanteert geen absoluut bedrag als bovengrens maar is zeer kritisch ten aanzien van het kostenniveau. Het bestuur vindt dit noodzakelijk omdat de pensioenregeling wordt uitgevoerd voor een sector met lage winstmarges en continue aandacht voor kostenbeheersing. Vanuit deze achtergrond zet het bestuur in op een verlaging van de kosten in de komende jaren. Het streefniveau voor 2019 ligt op € 80 (inclusief btw) per deelnemer/pensioengerechtigde.

Vermogensbeheer

De totale kosten voor de uitvoering van het vermogensbeheer over 2017 bedragen € 22,4 mln. (2016: € 21,8 mln.). Dit bedrag is vastgesteld op look through basis en bestaat uit zowel directe kosten ('zichtbare' kosten, die het fonds op factuurbasis betaalt) als uit indirecte kosten ('niet zichtbare' kosten voor vermogensbeheer of transacties die verwerkt zijn in het rendement van het fonds).

Hoewel de kosten in absolute zin zijn gestegen, zijn ze procentueel gedaald in 2017 (van 0,44% naar 0,40%). In de kostenbegroting voor 2017 werd een vergelijkbare daling verwacht (deze ging uit van 0,39%), maar daarin werd geen rekening gehouden met rebalancing kosten. De daling ten opzichte van 2016 had vooral te maken met de omzetting van de fund-of-hedgefonds allocatie naar structured credit en distressed debt. Het kostenniveau van deze laatste categorieën

ligt lager dan bij de fund-of-hedgefunds. De omzetting heeft grotendeels plaatsgevonden in het tweede kwartaal van 2017. Met de kostendaling wordt de trend doorgezet van de afgelopen jaren.

In 2013 bedroegen de kosten vermogensbeheer namelijk nog circa 0,51% over het gemiddeld belegd vermogen. Een belangrijk deel van deze kostenverlaging is gerealiseerd doordat het fonds minder gebruik maakt van actief beheer en in belegd vermogen flink is toegenomen.

Kosten vermogensbeheer	2017	2016	2015	2014	2013
Gemiddeld belegd vermogen (EUR mln.)	5.581	4.986	4.713	3.901	2.849
Beheerkosten inclusief performance gerelateerde kosten	0,31%	0,34%	0,34%	0,40%	0,34%
Transactiekosten	0,07%	0,07%	0,08%	0,10%	0,14%
Overige kosten	0,02%	0,02%	0,03%	0,02%	0,03%
Totale kosten	0,40%	0,44%	0,45%	0,53%	0,51%

Kosten vermogensbeheer (EUR mln.)	2017	2016	2015	2014	2013
Beheerkosten inclusief performance gerelateerde kosten	17,4	16,9	16,1	15,6	9,6
Transactiekosten	3,8	3,6	3,8	4,0	4,0
Overige kosten	1,2	1,2	1,4	1,0	0,9
Totale kosten	22,4	21,8	21,4	20,6	14,5

De totale kosten vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de volgende componenten:

- Beheerkosten: kosten voor het portefeuillebeheer door externe vermogensbeheerders en voor fiduciair management. Onderdeel van deze component zijn ook de prestatie gerelateerde vergoedingen gerelateerd aan alternatieve beleggingen (private equity, infrastructuur en hedgefunds) en onroerend goed (ter grootte van in totaal € 1,5 mln. of 0,03%);
- Transactiekosten: brokerkosten en marktimpactkosten die gemaakt worden bij het doen van transacties);
- Overige kosten: kosten die zijn gemaakt voor de custodian, de beleggingsadministratie, advieskosten, de kosten voor het bestuursbureau en overige kosten.

De uitsplitsing van de beheerkosten per beleggingscategorie, waarbij algemene beheerkosten en overige kosten naar rato van belegd vermogen over de beleggingscategorieën zijn verdeeld, is als volgt:

Categorie	Beheerkosten (EUR x1000)	Transactiekosten (EUR x 1000)	Totaal kosten (EUR x 1000)	Gemiddeld belegd vermogen (EUR x 1000)	Kosten als percentage gemiddeld belegd vermogen
Vastgoed	3.179	59	3.238	439.833	0,74%
Aandelen	3.565	806	4.372	1.897.750	0,23%
Private equity	1.614	140	1.754	90.000	1,95%
Vastrentende waarden	4.146	1.879	6.025	1.754.167	0,34%
Hedgefunds	3.999	324	4.323	154.000	2,81%
Overige beleggingen	976	17	993	709.333	0,14%
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën excl. overlay	17.480	3.225	20.705	5.045.083	0,41%
Kosten overlay beleggingen	1.123	593	1.716	535.583	0,32%
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën incl. overlay	18.603	3.818	22.421	5.580.667	0,40%

Onderverdeling directe en indirecte kosten

In de volgende tabel zijn de kosten vermogensbeheer weergegeven, onderverdeeld in directe en indirecte kosten en uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen:

Kosten vermogensbeheer 2017	Directe kosten (%)	Indirecte kosten (%)	Totale kosten (%)
Beheerkosten	0,03%	0,28%	0,31%
Transactiekosten	0,00%	0,07%	0,07%
Overige kosten	0,02%	0,00%	0,02%
Totale kosten	0,05%	0,35%	0,40%

De directe kosten zijn afgeleid van de kosten zoals deze ook in de jaarrekening naar voren komen. Het gaat hierbij om daadwerkelijk afgerekende kosten. Hierop zijn enkele correcties aangebracht om beter inzicht te geven in de kosten van 2017. De directe kosten komen neer op 0,05% van het gemiddeld belegd vermogen, hetgeen in mindering gebracht dient te worden op het bruto rendement om tot het netto rendement te komen.

De indirecte kosten zijn reeds verwerkt in het beleggingsrendement. Bij het vaststellen van deze kosten wordt evenals in voorgaande jaren gebruik gemaakt van schattingen.

- De indirecte beheerkosten worden geschat op basis van de Ongoing Charges Figures (OCF's) of Total Expense Ratio's (TER's) van de beleggingsfondsen in de portefeuille of andere contractuele afspraken vermenigvuldigd met het gemiddeld belegd vermogen per beleggingsfonds.
- Voor de indirecte transactiekosten wordt onder andere gebruik gemaakt van opgaves van vermogensbeheerders over kosten van transacties en schattingen op basis het transactievolume per beleggingscategorie, de gemiddelde transactiekosten en marktimpact van de betreffende categorie.

De zienswijze van het bestuur op het onderwerp kosten vermogensbeheer, is vastgelegd in de Verklaring inzake de Beleggingsbeginselen: het fonds is zich ervan bewust dat het kostenniveau kan toenemen bij aanpassingen van het beleggingsbeleid, maar dan gepaard dient te gaan met een naar verwachting betere risico-rendementsverhouding. In verband hiermee is er dan ook geen absoluut kostenplafond. Periodiek laat het bestuur het kostenniveau van het fonds benchmarken door een onafhankelijk instituut (CEM Benchmarking). Voor het laatst is dit in 2016 gedaan en toen kwam hieruit naar voren dat het kostenniveau van het fonds lager was dan dat van fondsen met een vergelijkbaar beleggingsbeleid die deelnamen aan het onderzoek. Op basis van de uitkomst van dit onderzoek en de gerealiseerde kostendaling over de afgelopen jaren en in 2017 is het bestuur tevreden met de geleverde inspanningen om de kosten te beperken. In 2018 zal opnieuw een onderzoek worden uitgevoerd.

3.3 VPL-regeling

Sinds 2006 geldt voor een aantal deelnemers een overgangsregeling (VPL-regeling). Sociale partners in de levensmiddelenbranche maakten een VPL-regeling om hen in staat te stellen hun ouderdomspensioen te verbeteren dan wel om hun pensioendatum te vervroegen. Zij hebben aan het fonds gevraagd om de administratie van de overgangsregeling te verzorgen. De overgangsregeling loopt door tot en met 2020.

In 2014 ontstond er een tekort in de volledige financiering van de door sociale partners gemaakte VPL-regeling. Dit noodzaakte tot een aanpassing van de regeling per 1 januari 2015 naar 60% van de oorspronkelijke VPL-aanspraken. Omdat de financiering van de bijgestelde aanspraken onvoldoende zeker was, hebben partijen in 2016 nieuwe afspraken gemaakt. Zij besloten tot aanwending van het op 31 december 2016 aanwezige VPL-vermogen voor inkoop van onvoorwaardelijke aanspraken in de basisregeling. Zo werd aan de deelnemers die destijds voldeden aan de voorwaarden van de VPL-regeling voor een deel van de voorwaardelijke aanspraken zekerheid gegeven. Met het op 31 december 2016 aanwezige VPL-vermogen is 40,8% van de oorspronkelijke voorwaardelijke aanspraken ingekocht. Het tijdstip van inkoop was de in de oorspronkelijke regeling vastgelegde leeftijd van 65 jaar, dan wel de datum van pensioeningang. Voor de jaren 2017 tot en met 2020 wordt de premieheffing van 1,4% voor de VPL-regeling gecontinueerd. Vervolgens worden jaarlijks met het dan aanwezige VPL-vermogen onvoorwaardelijke aanspraken in de basisregeling ingekocht.

Uit de premiebaten van 2017 is 4,1 % van de oorspronkelijke aanspraken ingekocht. In totaal is nu tot en met 2017 44,9% van de oorspronkelijke aanspraken uit 2006 toegekend.

Als sociale partners voor deze periode nieuwe afspraken maken, zal het bestuur deze eerst beoordelen op financierbaarheid en uitvoerbaarheid.

3.4 Collectieve waardeoverdracht Coop

Werkgever Coop had tot en met 2016 een eigen pensioenregeling voor zijn werknemers. In de verplichtstelling van het fonds was de bij het Coop Pensioenfonds aangesloten werkgever uitgezonderd van deelname aan de regeling van het fonds. In 2016 hebben het bestuur van Coop Pensioenfonds, werkgever Coop en het bestuur van het fonds overleg gevoerd over de toetreding tot de regeling van het fonds. Met ingang van 1 januari 2017 is werkgever Coop aangesloten bij het fonds. Het Coop Pensioenfonds nam het besluit tot liquidatie. De tot eind 2016 opgebouwde aanspraken en uitkeringen van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden werden collectief overgedragen naar het fonds, evenals het met de aanspraken samenhangende vermogen. In totaal gaat het om ruim 7.000 belanghebbenden en een vermogen van circa € 241 mln. De afspraken over de overdracht hebben partijen vastgelegd in een overeenkomst tot collectieve waardeoverdracht.

De financiële positie van Coop Pensioenfonds was eind 2016 beter dan die van het fonds. Na de collectieve waardeoverdracht van de pensioenaanspraken resteerde daarom een surplus. In juli 2017 is de definitieve stand berekend van de overdrachtswaarde en het surplus. In een vaststellingsovereenkomst tussen de pensioenfonds zijn de bedragen opgenomen en zijn er afspraken gemaakt over een toeslagverlening vanuit het surplus. In de periode 2017 tot en met 2021 wordt het surplus van 32 mln. toegevoegd aan de individuele aanspraken en rechten van de voormalige deelnemers en pensioengerechtigden van Coop Pensioenfonds. De jaarlijkse verhoging is begrensd op het fiscaal toegestane maximum van 3%.

3.5 Wijzigingen in het pensioenreglement

Het bestuur heeft in 2017 een aantal wijzigingen doorgevoerd in de reglementen.

Met de overkomst van Coop naar het pensioenfonds per 1 januari 2017 hebben betrokken partijen op enkele onderdelen afspraken gemaakt afwijkend van het voor de bedrijfstak geldende reglement. Deze zijn vastgelegd in de volgende artikelen.

Artikel 13 pensioenreglement en artikel 16 uitvoeringsreglement: toeslagen

Lid 6 van genoemde artikelen betreft de tijdelijke toeslagverlening van maximaal 3% per jaar over de aanspraken van (gewezen) deelnemers en pensioenuitkeringen van pensioengerechtigden die per 1 januari 2017 overgekomen zijn van het Coop Pensioenfonds naar het fonds.

Artikel 42 pensioenreglement en artikel 4 uitvoeringsreglement: premieheffing

Voor de Coop-werknemers gelden tot en met 2019 specifieke afspraken over de inhouding van het werknemersdeel en tot en met 2020 over de VL-premie.

Artikel 59 inkoop VPL

Het inkooppercentage uit het beschikbare VPL-vermogen op 31 december 2016 is vastgelegd in de toelichting van artikel 59.

In vervolg op de toetsing van het reglement 2016 door de belastingdienst heeft het bestuur de regeling op onderstaande punten aangepast.

Artikel 19 lid 1 Compensatie AOW

Het tijdelijk ouderdomspensioen wordt uitgekeerd uiterlijk de maand waarin de AOW-leeftijd wordt bereikt. Dit was uiterlijk tot en met de maand van de AOW-leeftijd. De oude bepaling werd door de fiscus beoordeeld als leidend tot fiscale bovenmatigheid.

Artikel 27 wezenpensioen

De voorwaarde om voor wezenpensioen in aanmerking te komen is aangepast voor de situatie van een onderbreking van een school of studieperiode. Dit is vastgelegd in de omschrijving van "kind".

De aftopping van het wezenpensioen per kind in de situatie van meer dan vijf wezen is vervallen.

Artikel 37 basis voor premievrije opbouw tijdens WIA

De berekeningswijze van de basis voor de hoogte van de premievrije opbouw bij aanvang is aangepast aan de richtlijnen van de belastingdienst.

Per 1 januari 2018 wijzigt het reglement op de volgende onderdelen.

Verlaging van de franchise en vermelding referentieperiode in het reglement

De franchise is verlaagd van € 15.613 naar € 15.035. Als referentieperiode voor de in aanmerking te nemen cao-loonsverhogingen geldt de periode van 12 maanden die eindigt drie maanden voor de franchisewijziging.

Verhoging van de pensioenleeftijd naar 68 jaar

Als pensioendatum is gedefinieerd de eerste van de maand waarin de (gewezen) deelnemer 68 jaar wordt. Standaard zal het pensioen ingaan op de eerste van de maand waarop de AOW ingaat. Het pensioen wordt dan vervroegd.

Artikel 58 betreft de omzetting van de bestaande aanspraken bij een pensioenleeftijd van 67 jaar naar pensioenaanspraken bij een pensioenleeftijd van 68 jaar.

Artikel 5 gemoedsbezwaarden

De start van de uitbetaling van het spaarsaldo start vanaf de 68-jarige leeftijd. Betrokkene kan uitbetaling eerder laten ingaan; op zijn vroegst vijf jaar vóór het bereiken van de AOW-leeftijd.

Artikel 60-63, regeling van aanvullend pensioen

De regeling is aangepast in verband met de eisen vanuit de Wet verbeterde premieregeling per 2018. Met name gaat het om de afstemming van het beleggingsprofiel aan de leeftijd van de deelnemer en de keuze voor een vaste of een variabele uitkering bij pensioeningang. Ook zijn er wijzigingen in verband met de overgang van de uitvoering naar AZL.

Uitvoering AZL

Er zijn diverse aanpassingen doorgevoerd zodat aangesloten wordt op werkwijze AZL.

3.6 Communicatie

Het fonds heeft de communicatiestrategie 2016-2018 geëvalueerd en voor de komende jaren vastgelegd in het nieuwe communicatiebeleidsplan 2018-2020. Bij de evaluatie is ook gekeken naar de uitkomsten van het Benchmark Onderzoek Pensioenfonds, waar het fonds in 2016 aan heeft deelgenomen.

Ontleend aan de missie van het fonds ligt de ambitie van het fonds in het zorgdragen voor een optimaal draagvlak en vertrouwen opdat werkgevers en werknemers het fonds zien als preferred supplier voor de oudedagsvoorziening in de levensmiddelenbranche.

Centraal in het handelen, staan de normen, waarden en overtuigingen van het fonds, die vertaald zijn in de kernwaarden goed, duurzaam en kostenefficiënt. In de communicatie acht het fonds de invalshoek 'persoonlijk' belangrijk.

- "Goed" laat zich invullen met servicegericht, betrouwbaar en deskundig. Het fonds regelt de zaken goed en past goed op de pensioengelden. Het fonds is deskundig: het zegt wat het doet en doet wat het belooft. De communicatie is open.
- "Duurzaam" laat zich vertalen naar de tijdshorizon. Ook voor de jongeren van nu is er straks pensioen. Daarbij heeft het fonds ook aandacht voor maatschappelijk verantwoord vermogensbeheer. Het fonds maakt gebruik van een eigentijdse, duurzame inzet van communicatiemiddelen en heeft de focus op digitale communicatie.
- "Kostenefficiëntie" sluit aan bij de kostenbewuste mentaliteit van de bedrijfstak zelf en bij de digitale ambitie. Het fonds wil een slimme, efficiënte en toekomstbestendige uitvoering van de pensioenregeling realiseren.
- "Persoonlijk". Bij het fonds staat de deelnemer voorop. Het fonds kent de informatiebehoeften, weet wat er leeft bij de deelnemer en speelt er adequaat op in. Het fonds is betrokken en doet aan verwachtingsmanagement om zo bereik en binding te versterken. Het fonds is aanspreekbaar, zichtbaar en herkenbaar.

In het communicatiejaarplan worden de acties concreet uitgewerkt in middelen en in een tijdspad gezet. De speerpunten voor 2017 waren:

1. Toetreding medewerkers Coop
2. Voorwaardelijk pensioen (VPL)
3. Digitale ambitie/ inbox
4. Overgang naar nieuwe pensioenuitvoerder per 1 januari 2018
5. Wijzigingen in regeling van aanvullend pensioen (excedentregeling)
6. Pensioenleeftijd naar 68 jaar.

In de hierna volgende paragrafen worden de speerpunten nader toegelicht.

3.6.1 Toetreding medewerkers Coop

Per 1 januari 2017 nemen de werknemers van werkgever Coop deel aan de regeling van het bedrijfstakpensioenfonds voor het levensmiddelenbedrijf. Tot die datum namen zij deel aan de regeling van het Coop Pensioenfonds. Ook heeft het pensioenfonds de uitvoering van de uitkeringen overgenomen. Het fonds heeft de (oud) deelnemers en pensioengerechtigden in een welkomstbrief geïnformeerd over de veranderingen met de overgang naar Pensioenfonds Levensmiddelenbedrijf. Voor meer informatie over de verschillen tussen de regelingen van het oude en het nieuwe fonds konden zij de flyer op de website raadplegen.

In de welkomstbrief heeft het fonds hen verder geïnformeerd over de 3%-verhoging van de uitkeringen en aanspraken per 1 januari 2017. Dit als uitvloeisel van de afspraak over aanwending van het surplus dat resteerde bij de collectieve waardeoverdracht van het vermogen van het Coop Pensioenfonds. Ook de komende jaren zal nog sprake zijn van een verhoging van de aanspraken, tot het surplus volledig is aangewend.

3.6.2 Voorwaardelijk pensioen (VPL-regeling)

Met de ultimo 2016 beschikbare middelen is circa 40% van de oorspronkelijke VPL-aanspraken ingekocht. De deelnemers die op 31 december 2016 aan de voorwaarden van de regeling voldeden, hebben in april 2017 een brief ontvangen met daarin de hoogte van het ingekochte ouderdomspensioen.

3.6.3 Digitale communicatie

Vanaf 1 januari 2017 maakt het fonds voor de wettelijk verplichte uitingen gebruik van de Berichtenbox van de overheid. In het najaar van 2016 werden er diverse middelen ingezet, zoals artikelen in nieuwsbrieven en een kaart naar het huisadres van de deelnemers, om het gebruik van de Berichtenbox onder de aandacht te brengen. In juni 2017 is voorafgaande de verzending van de UPO 2017 aan de deelnemers opnieuw een kaart gestuurd om het gebruik van de Berichtenbox door de deelnemers te bevorderen. In de begeleidende brief bij de UPO stond onder het motto "Help mee om het milieu minder te belasten" een oproep om aan te sluiten op de Berichtenbox. In 2017 werd ongeveer 25% van de deelnemers bereikt via de Berichtenbox. Het fonds zet zijn acties voort om de deelname te vergroten.

3.6.4 Overgang naar nieuwe pensioenuitvoerder

In het verslagjaar heeft het fonds in nauwe samenwerking met de nieuwe pensioenuitvoerder AZL gewerkt aan het communicatieplan voor de transitie. Uitgangspunt was dat de overgangsfase voor (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden nauwelijks merkbaar moet zijn. De deelnemer moet kunnen vertrouwen op een ongestoorde dienstverlening. Voor de werkgevers veranderen er wel een aantal zaken verband houdende met de aansluiting bij het fonds en met de gegevensaanlevering. In september was er een klankbordbijeenkomst met een aantal aangesloten werkgevers om hen te betrekken bij een adequate communicatie-aanpak.

Bij gelegenheid van de start met de nieuwe uitvoerder heeft het fonds gekozen voor een nieuw fondslogo. De mens staat centraal in het logo. Het pensioen is door en voor mensen. De afbeelding van mensen loopt over in een streepjescode die de sector voor het levensmiddelenbedrijf visualiseert.

In het vierde kwartaal heeft het fonds met alle belanghebbenden van het fonds gecommuniceerd over de transitie naar AZL. Op de website en in de nieuwsbrieven werd de overgang aangekondigd. De werkgevers ontvingen brieven van de oude en nieuwe uitvoerder over de voor hen van belang zijnde veranderingen. Verder zijn alle andere belanghebbenden – (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden – eind 2017 en begin 2018 met een verhuiskaart op de hoogte gesteld van de overgang.

3.6.5 Regeling van aanvullend pensioen

Een klein aantal werkgevers neemt deel aan de regeling van aanvullend pensioen. Zij zijn in 2017 betrokken geweest bij de evaluatie en herijking van de regeling. De aanpassing per 1 januari 2018 betreft met name het beleggingsbeleid, waarmee de regeling voldoet aan de per die datum geldende eisen vanuit de Wet verbeterde premieregeling. Het fonds heeft alle (gewezen) deelnemers van deze regeling en hun werkgevers schriftelijk geïnformeerd over de wijzigingen. Voor de uitleg van de nieuwe regeling is een flyer ontworpen die op de website aan alle werkgevers beschikbaar wordt gesteld.

3.6.6 Pensioenleeftijd naar 68 jaar

De deelnemers zijn schriftelijk en waar mogelijk via de Berichtenbox op de hoogte gebracht van de verhoging van de pensioenleeftijd naar 68 jaar en de verlaging van de franchise per 1 januari 2018. Het fonds heeft de werkgevers per mail en met een bericht op de website geïnformeerd.

De AOW-leeftijd ligt de komende jaren nog lager dan 68 jaar. Het fonds blijft deelnemers, bij het naderen van hun AOW-leeftijd, aanschrijven voor de ingang van het ouderdomspensioen bij het fonds. Door het pensioen te vervroegen ten opzichte van de reglementaire pensioenleeftijd kunnen AOW-uitkering en ouderdomspensioen op hetzelfde moment ingaan.

3.7 Beleggingsparagraaf

3.7.1 Terugblik economie en financiële markten

2017 was een jaar waarin de aandelenmarkten positieve resultaten lieten zien, mede dankzij synchrone wereldwijde economische groei en de per saldo goede bedrijfsresultaten. Vrijwel alle regio's droegen hieraan bij. Het rendement op Amerikaanse aandelen in euro's werd wel gedrukt door een verdere verzwakking van de dollar. Rentenniveaus bleven laag, ondanks een lichte stijging gedurende het jaar.

Vastrentende waarden

Europese staatsobligaties met een hoge kredietwaardigheid behaalden in 2017 een negatief rendement ten gevolge van de licht gestegen rentes in 2017. De Duitse 10-jaars rente eindigde ultimo 2017 hoger op circa 0,6%, een verschil van 0,1% punt ten opzichte van de start van 2017. Vergelijken met eind 2016 zijn de kredietopslagen (spreads) op Nederlandse en Duitse staatsobligaties licht gestegen ten opzichte van de swaprente. Ze blijven echter negatief. De spread op Franse staatsobligaties daalde gedurende het jaar, maar deze blijft per saldo positief. Bedrijfsobligaties lieten een positief rendement zien. Hoogrentende bedrijfsobligaties en obligaties opkomende landen behaalden eveneens positieve rendementen in lokale valuta, maar eindigden negatief in euro's gemeten als gevolg van de daling van diverse valuta ten opzichte van de euro.

Aandelen

In 2017 zagen we een sterke koersstijging op de aandelenmarkten, hetgeen resulteerde in opnieuw een bovengemiddeld rendement op aandelen. In Europa was dit mede te danken aan de sterke economische groei, lage inflatieverwachtingen en minder politiek risico door de verkiezingsuitslagen van onder andere Frankrijk en Duitsland. Ook in andere delen van de wereld profiteerden aandelenmarkten van de positieve economische omstandigheden. De S&P 500 is afgelopen jaar elke maand op rij gestegen, een unicum in de geschiedenis van de Amerikaanse aandelenmarkt. Ondanks de positieve ontwikkelingen op de Amerikaanse markten bleven de rendementen in euro achter bij het wereldwijde gemiddelde, veroorzaakt door een verdere verzwakking van de dollar. Binnen de brede categorie aandelen lieten aandelen opkomende landen de hoogste totaalrendementen zien.

Onroerend goed

Europees niet-genoteerd onroerend goedbeleggingen presteerden sterk in 2017, waarbij vooral Nederlands niet-genoteerd onroerend goed positief bijdroeg. Het rendement kwam zowel voort uit waardeinstijgingen als uit huurinkomsten. Wereldwijd beursgenoteerd onroerend goed liet negatieve rendementen zien, vooral door waardedalingen van Amerikaanse vastgoedondernemingen en valuta-effecten. In de Verenigde Staten hadden vastgoedonderneming met name last van de gestegen rente en de daarmee stijgende financieringslasten, maar ook de trend naar online winkelen speelde hierbij een rol.

3.7.2 Gevoerd beleggingsbeleid

De portefeuille van het fonds bestaat uit twee delen: een zogenaamde 'matchingportefeuille' en een 'rendementsportefeuille'. De matchingportefeuille heeft als doel om het renterisico van een gedeelte van de verplichtingen zo goed mogelijk af te dekken en bestaat grotendeels uit staatsobligaties en swaps. Het fonds hanteert een zogenaamd dynamisch renteafdekkingsbeleid, waarbij de renteafdekking afhankelijk is van het niveau van de rente. Conform dit beleid was de renteafdekking gedurende geheel 2017 30% op basis van de marktcurve.

De rendementsportefeuille heeft tot doel om op lange termijn een additioneel rendement ten opzichte van de verplichtingen te genereren. Per 1 februari 2017 is de portefeuille geheralloceerd naar de normwegingen zoals in onderstaande tabel weergegeven. Gedurende het jaar hebben de feitelijke wegingen van de beleggingscategorieën afgeweken van deze normweging door onder andere marktfluctuaties. Voor enkele illiquide categorieën week de feitelijke weging af van de normweging omdat opbouw of afbouw van deze categorieën enige tijd (van enkele maanden tot zelfs enkele jaren) kan duren. Tot die tijd worden de betreffende investeringen of desinvesteringen gecompenseerd via meer liquide categorieën. Ter indicatie zijn ook de jaar ultimo wegingen weergegeven. Hoewel de wegingen per jaar ultimo afwijken van de normwegingen vallen ze binnen de door het fonds gestelde bandbreedtes.

De norm voor valuta-afdekking bedraagt 75% van blootstelling aan de belangrijkste vreemde valuta in de portefeuille (dollar, pond-sterling en Japanse yen).

Normwegingen	Normweging 2017		Weging per ultimo 2017	
Matchingportefeuille	35,0%		33,8%	
Rendementsportefeuille	65,0%		66,2%	
Totale portefeuille	100%		100%	
Normwegingen rendementsportefeuille				
Vastrentende waarden bedrijfsobligaties	17,0%		16,7%	
Vastrentende waarden hypotheken	5,0%		8,1%	
Vastrentende waarden hoogrentend	5,0%		2,2%	
Aandelen ontwikkelde landen	38,5%		40,2%	
<i>Europa</i>		20,0%		22,0%
<i>Noord Amerika</i>		15,0%		14,7%
<i>Japan</i>		3,5%		3,5%
Aandelen opkomende landen	11,0%		12,3%	
<i>Wereld</i>		5,5%		6,1%
<i>Azië/Pacific ex Japan</i>		5,5%		6,2%
Private Equity (incl. Infrastructuur)	3,5%		2,8%	
Hedge Funds ¹	5,0%		4,4%	
Onroerend Goed	15,0%		12,0%	
<i>Beursgenoteerd Onroerend Goed</i>		3,7%		3,2%
<i>Niet-beursgenoteerd Onroerend Goed (OG)</i>		11,3%		8,8%
Liquiditeiten	0%		1,3%	
Totaal rendementsportefeuille	100%		100%	

In de volgende tabel is de onderverdeling van aandelen, vastrentende waarden en onroerend goed naar regio's inzichtelijk gemaakt.

Regioverdeling	Aandelen	Vastrentende waarden	Onroerend goed/ private equity (incl. infrastructuur)
Europa EU	37%	87%	73%
Europa non-EU	6%	2%	4%
Noord-Amerika	28%	5%	16%
Azië/Pacific	27%	3%	7%
Overig	2%	2%	0%
Totaal	100%	100%	100%

¹ De samenstelling van de categorie Hedge Funds is in 2017 sterk gewijzigd. De oorspronkelijke beleggingen in fund-of-hedgefonds zijn inmiddels vervangen door allocaties naar een tweetal alternatieve vastrentende categorieën: structured credit en distressed debt. Gezien de karakteristieken van deze beleggingen zullen ze in 2018 geherclassificeerd worden naar vastrentende waarden hoogrentend, waarmee de normweging naar hedgefonds komt te vervallen.

3.7.3 Resultaten 2017

De actuele dekkingsgraad op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur is in 2017 gestegen van 99,5% naar 104,6% (+ 5,1 procentpunt), hetgeen vooral het gevolg was van een stijging van de rentes in combinatie met een positieve performance binnen de rendementsportefeuille. De technische voorzieningen daalden als gevolg van rentestijging en ook vastrentende waarden binnen de matchingportefeuille lieten door de gestegen rente een negatief rendement zien, maar deze daling was (conform het rentebeleid) minder sterk.

De totale portefeuille heeft in 2017 een rendement behaald van 4,5% (na aftrek van vermogensbeheerkosten), tegen 4,4% voor de uitvoeringsbenchmark. In onderstaande tabel staan de portefeuillerendementen (na kosten) afgezet tegen de benchmarkresultaten:

Rendementen (%)	Totale portefeuille	Benchmark
2017	4,5%	4,4%
2016	12,0%	11,2%
2015	0,1%	-0,5%
3-jaars geannualiseerd	5,5%	4,9%
5-jaars geannualiseerd	8,2%	7,7%

De belangrijkste verklarende factor voor de ontwikkeling van het rendement afgelopen jaar was de positieve ontwikkeling op aandelen. De matchingportefeuille welke aangehouden wordt ten behoeve van de renteafdekking rendeerde negatief in 2017, waar deze in 2016 nog positief rendeerde door de daling van de rente. Zakelijke waarden in de rendementsportefeuille behaalden in alle drie de afgelopen jaren een positief resultaat. Op vijfjaarsbasis heeft de portefeuille een rendement behaald van gemiddeld 8,2% per jaar. Dit is ruim boven de langjarige verwachting van het jaarlijkse rendement uit de ALM studie van 2011 (5,8%). De belangrijkste oorzaak hiervan is de daling van de rente in deze periode.

Relatief gezien presteerde de portefeuille net iets beter dan de benchmark in 2017 (4,5% voor de portefeuille versus een benchmark rendement van 4,4%). Dit relatieve verschil komt enerzijds voort uit een betere performance binnen de matchingportefeuille (-5,2%) ten opzichte van de benchmark voor deze portefeuille (-5,5%). Anderzijds liet ook de rendementsportefeuille een lichte outperformance zien met een rendement van 10,1% versus 10,0% voor de bijbehorende benchmark.

In de volgende tabel worden de rendementscijfers getoond van de belangrijkste beleggingscategorieën binnen de rendementsportefeuille, afgezet tegen de bijbehorende benchmarks. De valuta-afdekking over de verschillende beleggingscategorieën heeft positief bijgedragen aan het rendement van de portefeuille. Dit resultaat is niet zichtbaar in onderstaande tabel.

Rendementen (%)	Rendementsportefeuille	Benchmark
Vastrentende waarden	2,3	2,1
Aandelen ontwikkelde landen	8,5	8,5
Aandelen opkomende landen	22,6	22,5
Hedge Funds	-3,4	-6,4
Private Equity & Infrastructuur	16,9	16,2
Onroerend Goed	6,7	6,4

3.7.4 Afdekking renterisico

Het fonds loopt via de waardering van haar technische voorzieningen ('verplichtingen') een risico bij veranderingen in de rente. Hiertoe voert het fonds een renteafdeckingsbeleid waarbij (een deel van) dit risico met behulp van rentegevoelige instrumenten wordt afgedekt. Medio 2015 is het fonds met betrekking tot de renteafdekking overgegaan op een dynamisch renteafdeckingsbeleid. Het uitgangspunt hierbij is dat de rente op lange termijn (> 10 jaar) gedreven wordt door economische factoren als groei en inflatie en dat langdurig negatieve rentes niet aannemelijk zijn, onder meer aangezien beleidsmakers de negatieve effecten hiervan zullen willen voorkomen.

Als gevolg van de dynamische renteafdekking is de mate van afdekking afhankelijk van de hoogte van de rente: bij een lagere rente wordt minder renterisico afgedekt en bij een hogere rente wordt meer renterisico afgedekt. Als gevolg van het dynamisch renteafdeckingsbeleid was de norm renteafdekking gedurende geheel 2017 30% van het risico op basis van de marktrente.

De afdekking heeft grotendeels plaatsgevonden met behulp van vastrentende beleggingen in de matchingportefeuille (staatsobligaties en renteswaps). De uitvoering vindt voor een belangrijk deel plaats via Liability Driven Investment ('LDI') fondsen, waarin het fonds participeert. De LDI fondsen beleggen op hun beurt in staatsobligaties, renteswaps en geldmarktfondsen en maken gebruik van een hefboomeffect (leverage) om met een kleiner deel van het vermogen toch de gewenste renteafdekking te verkrijgen. De 30% afdekking betekent dat beleggingen en pensioenverplichtingen niet in dezelfde mate gevoelig zijn voor rentebewegingen. Doordat minder dan 100% wordt afgedekt zal de dekkingsgraad gedeeltelijk meebewegen met rentebewegingen en loopt het fonds een risico met betrekking tot de dekkingsgraad.

Ook het gebruik van staatsobligaties in plaats van swaps heeft een effect op de renteafdekking. Enerzijds zorgen staatsobligaties voor diversificatie in de portefeuille en leveren deze soms een hoger rendement op dan swaps, maar tegelijkertijd neemt het kredietrisico van de portefeuille hierdoor toe. Het fonds heeft hier een zorgvuldige afweging in gemaakt door te spreiden in het gebruik van diverse instrumenten (staatsobligaties van EMU kernlanden en renteswaps). De rentederivaten worden uitsluitend aangehouden binnen de afgescheiden structuur van de LDI fondsen. Hierdoor is er geen bijstortverplichting voor het fonds in het geval van een sterk stijgende rente en is het derivatenrisico voor het fonds te allen tijde beperkt tot de uitstaande participatiewaarde van de LDI-fondsen.

Het fonds houdt in zijn afdeckingsbeleid rekening met de lagere rentegevoeligheid van de lange verplichtingen, die het gevolg is van de zogenaamde Ultimate Forward Rate ('UFR') component in de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur. Hiertoe wordt ook bij de beleggingen op langere looptijden een lagere rentegevoeligheid nagestreefd en juist een hogere afdekking op kortere looptijden om per saldo op een renteafdekking van 30% uit te komen.

Gedurende heel 2017 bedroeg de ex-ante afdekking van het renterisico op basis van de marktrente circa 30%. De gerealiseerde ex-post renteafdekking bedroeg uiteindelijk circa 32%. Dit is berekend door het resultaat op de vastrentende beleggingen te delen door het resultaat op de verplichtingen (EUR -117 miljoen/ EUR -367 miljoen). De afwijking tussen de ex-ante afdekking en de ex-post afdekking wordt vooral veroorzaakt door de negatieve rentes op onderpand. Curvebeleid heeft licht positief bijgedragen, evenals het hebben van staatsobligaties ten opzichte van swaps.

3.7.5 Verantwoord beleggen

Vanuit zijn verantwoordelijkheid als institutionele belegger geeft het fonds invulling aan een Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) beleid. Als uitgangspunt worden de principes van de Global Compact van de Verenigde Naties gehanteerd. Deze tien principes zijn gerelateerd aan de mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti corruptie en vinden hun oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen zoals de Universele Verklaring inzake de Rechten van de Mens en de conventies van de International Labour Organisation ("ILO").

In 2017 heeft het fonds de Intentieverklaring IMVO getekend. Hiermee spreekt zij uit het initiatief te ondersteunen om te komen tot een sectoraal convenant voor pensioenfondsen waarin afspraken worden gemaakt op het gebied van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Verantwoord beleggen is geïntegreerd in het beleggingsproces en bestaat voorts uit de volgende onderdelen:

- screening;
- engagement, aangaan van dialoog met ondernemingen om veranderingen te bewerkstelligen;
- uitsluiting, bedrijven die direct betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens worden uitgesloten van belegging;

- avoidance, bedrijven die betrokken zijn bij ernstige schendingen van de global compact en waarbij engagement geen resultaat heeft opgeleverd worden uitgesloten van belegging;
- stemmen op aandeelhoudersvergaderingen (proxy voting).

KCM verzorgt als fiduciair manager de uitvoering van het MVB-beleid met betrekking tot het doorlichten van de portefeuilles (screening), engagement en uitsluiting. KCM monitort in dit kader ook de wijze waarop de vermogensbeheerders die het beleggingsbeleid voor het fonds uitvoeren invulling geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen. Het stembeleid op discretionaire aandelenbeleggingen wordt uitgevoerd via de proxy-voting dienstverlening van Kas Bank.

Screening en engagement

Middels een kwartaalscreening wordt onderzocht of er ondernemingen in de portefeuille aanwezig zijn die met hun bedrijfsactiviteiten in meer of mindere mate in conflict zijn met de ESG (Environmental Social corporate Governance) - criteria. Dit betekent dat ondernemingen worden getoetst op mensenrechten, arbeidsrechten, milieu, anticorruptie, en wapens. Voor het thema arbeidsrechten wordt onder andere gescreend op de bepalingen in de conventies van de ILO, bijvoorbeeld op de bepaling die betrekking heeft op het verbod op kinderarbeid en dwangarbeid. In het geval van een schending spreekt het fonds (via zijn vermogensbeheerders) deze ondernemingen aan. Door middel van een dialoog, ofwel 'engagement', wil het fonds positieve verandering bewerkstelligen en ondernemingen stimuleren om maatregelen te nemen om schendingen in de toekomst te voorkomen.

Gedurende 2017 is de thematische engagementaanpak voortgezet. De verschillende engagementcases zijn gebundeld onder duurzaamheidsthema's zoals klimaat, palmolie, omstreden arbeidsomstandigheden en corruptie.

Screening en engagement werden in 2017 toegepast op alle aandelen- en bedrijfsobligatiebeleggingen. Hierbij werden primair de vermogensbeheerders aangespoord hun ESG beleid te verbeteren. Binnen de actieve bedrijfsobligatiefondsen vond engagement daarbij ook plaats op bedrijven.

Uitsluiting

Indien engagement niet resulteert in het gewenste effect, wordt een bedrijf uitgesloten van belegging. Bovendien kiest het fonds er voor om niet langer te beleggen in ondernemingen die direct betrokken zijn bij de productie van anti-persoonsmijnen, kernkoppen, of clustermunities. De uitsluitingslijst bestaat per ultimo 2017 uit 35 namen en ziet er als volgt uit:

- Aecom	- Jacobs Engineering Group Inc
- Aeroteh SA	- Korea Aerospace Industries
- Aryt Industries	- Larsen and Toubro Ltd
- Ashot Ashkelon	- Lockheed Martin Corp.
- The Babcock & Wilcox Company	- Motovilikha Plants JSC
- Bechtel	- Nabha Power Limited
- Blueprint Technologies	- Newport News Nuclear
- The Boeing Company	- Norinco
- China Aerospace Science and Technology Corporation	- North Huajin Chemical Industries Co., Ltd.
- China North Industries Group Corporation	- North Navigation Control Technology Co., Ltd
- China Spacesat Co.Ltd.	- Orbital ATK
- Fluor Corporation	- Poongsan Corp
- General Dynamics Corp	- Raytheon Company
- Hanwha Corp	- Roketsan Roket Sanayi ve Ticaret Anonim Sirketi
- Honeywell International	- Serco Group PLC
- Huntington Ingalls Industries	- Singapore Technologies Engineering
- Israël Military Industries	- Textron Inc
- Inner Mongolia North Heavy Industries	

De bovenstaande bedrijven zijn voornamelijk betrokken bij de productie van controversiële wapens (clustermunitie, mijnen of kernwapens). De uitsluitingen werden in 2017 toegepast op alle directe beleggingen in aandelen- en vastrentende waarden en op alle actieve vastrentende beleggingsfondsen. De uitsluitingslijst wordt minimaal jaarlijks herzien.

Indien bij ondernemingen - waarbij fundamentele schendingen van mensenrechten, arbeidsrechten, milieustandaarden en/of corruptie zijn vastgesteld - de engagement aanpak geen effect heeft, kan besloten worden om de onderneming op een zogenaamde avoidance lijst te plaatsen ter beperking van beleggings- en/of reputatie risico. De schendingen dienen ernstig van aard te zijn en tevens materieel, waarbij er geen zicht is op verbetering. Ondernemingen op de avoidance lijst worden uitgesloten in de discretionaire mandaten van het fonds tot het moment dat er voldoende verbeteringen zichtbaar zijn.

De avoidancelijst bestaat per ultimo 2017 uit 20 namen en ziet er als volgt uit:

- Corrections Corporation Of America
- Freeport-Mcmoran Inc.
- Southern Copper Corporation
- Wal-Mart Stores, Inc.
- Wal-Mart De Mexico, S.A.B. De C.V.
- Societe Aurifere Barrick
- Gmk Noril'skiy Nikel' Pao
- Vedanta Limited
- Vedanta Resources Plc
- Charoen Pokphand Foods Public Company Limited
- Chevron Corporation
- Grupo Mexico, S.A.B. De C.V.
- Jiangxi Copper Co. Ltd.
- Monsanto Company
- Petrochina Company Limited
- Tokyo Electric Power Company, Incorporated
- Acacia Mining Plc.
- The Geo Group, Inc.
- Vale S.A.
- Zijin Mining Group Co

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen (proxy voting)

Wat de uitoefening van het stemrecht betreft wordt binnen de actieve en meeste passieve aandelenbeleggingsfondsen van het fonds gestemd op aandeelhoudersvergaderingen. Daarnaast geeft het fonds uitvoering aan zijn stembelief door proxy-voting uit te voeren op zijn discretionaire aandelenmandaten. Op de website van het fonds wordt weergegeven wat het beleid inhoudt en hoe het stembelief van het fonds opvraagbaar is. Ook zijn gedetailleerde rapporten beschikbaar van de uitgebrachte stemmen in de discretionaire aandelenmandaten.

Verdere vaststelling ESG beleid

De Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) doet jaarlijks onderzoek onder de 50 grootste pensioenfondsen naar ontwikkelingen op het gebied van ESG. Het fonds heeft hier de afgelopen jaren aan meegedaan en scoort binnen dit onderzoek tot op heden gemiddeld. In 2017 heeft het fonds een start gemaakt met de herijking van zijn beleid inzake verantwoord beleggen. In een tweetal bijeenkomsten is gekeken naar de huidige invulling en de mogelijke verbeteringen. Het aangepaste beleid wordt in 2018 vastgesteld.

3.7.6 Vooruitzichten

Het fonds gaat uit van een economisch scenario voor het komend decennium van lage economische groei en lage inflatie.

De economische groei wordt in belangrijke mate bepaald door het feitelijke arbeidsaanbod en de groei van de arbeidsproductiviteit. In de westerse wereld blijft de groei van het feitelijke arbeidsaanbod beperkt door de veranderende samenstelling van de wereldbevolking door ontgroening en vergrijzing. Dat het feitelijke arbeidsaanbod in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk nog beperkt stijgt, hangt vooral samen met immigratie. Ook in Azië ex Japan en opkomende landen is er nog sprake van groei. Hoewel het vergrijzingsprobleem in Azië ex Japan een grotere rol gaat spelen, hebben opkomende landen hier veel minder last van. De verwachtingen van de arbeidsproductiviteitsgroei zijn eveneens onveranderd. Door het cyclische herstel is er eindelijk een einde gekomen aan de jarenlange daling. Desondanks blijft de productiviteitsgroei door structurele factoren vermoedelijk beperkt. In het Westen wordt de productiviteitsgroei onder andere belemmerd doordat het steeds moeilijker wordt om het gemiddelde opleidingsniveau van de beroepsbevolking verder te verhogen. Ook de hervormingen en regulering van de financiële sector spelen een rol.

Voor opkomende landen wordt het ook steeds lastiger om de hoge productiviteitsgroei vast te houden. Het productiviteitsverschil tussen ontwikkelde en opkomende landen wordt steeds kleiner, waardoor het voor opkomende landen steeds lastiger wordt om tot productiviteitsverbeteringen te komen door technologieën te kopiëren.

Ten opzichte van vorig jaar zijn de inflatieverwachtingen niet aangepast, wat betekent dat in veel landen de gemiddelde inflatie in het komende decennium rond de inflatiedoelstelling van de centrale bank zal liggen. Dit geldt niet voor de eurozone, hier wordt een iets lagere inflatie verwacht als gevolg van de grote overcapaciteit in de economie en de afnemende effectiviteit van monetair beleid. Alleen voor Japan is de onzekerheid over de inflatieverwachting toegenomen. Ondanks een extreem ruim monetair beleid blijven de Japanse inflatie en de inflatieverwachtingen laag.

Voor het verwachte rendement zijn het groeipotentieel en de inflatieverwachtingen twee belangrijke componenten. Met betrekking tot de rendementsverwachtingen gaat het fonds er vanuit dat de lange termijn rendementen op zakelijke waarden een stuk lager zullen liggen dan de afgelopen jaren het geval is geweest. Deze lagere verwachting wordt met name veroorzaakt door de sterke koersstijging van het afgelopen jaar. Een belangrijke aanname hierbij is dat de huidige hoge waarderingen van aandelen, naar verwachting zullen terugkeren naar de trend (mean reversion).

3.7.7 Z-score en performancetoets

Op 24 april 1998 is de 'Vrijstellingsregeling Wet Bedrijfspensioenfondsen' officieel in werking getreden. Deze regeling is uitgevaardigd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en biedt werkgevers de mogelijkheid tot het verkrijgen van vrijstelling van de verplichtstelling van deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds bij een meerjarig onvoldoende beleggingsresultaat.

Op basis van artikel 5 lid 1a Vrijstellingsregeling moet vrijstelling worden verleend als uit de performancetoets blijkt dat het feitelijk behaalde beleggingsrendement van het bedrijfspensioenfonds over een periode van vijf jaar in negatieve zin afwijkt van het rendement van de door het fonds vastgestelde normportefeuille. Volgens de vrijstellingsregeling wordt de performancetoets toegepast over de periode 2013 tot en met 2017. Indien de uitkomst van de performancetoets lager is dan 0, kan een werkgever vanaf 1 januari 2018 een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname.

De indicator voor de rendementsvergelijking over 2017, de z-score, was 0,16. Dit ligt in lijn met het relatieve rendement van de portefeuille ten opzichte van de benchmark.

De performancetoets wordt berekend uit de z-scores over de jaren 2013 tot en met 2017 en bedraagt 1,13. Daarmee scoort het fonds boven het vereiste minimum.

3.7.8 Beleggingsbeleid 2018

Het fonds heeft medio 2015 zijn risicohouding herijkt en op basis daarvan ook het strategisch beleid opnieuw vastgesteld. De introductie van het dynamisch renteafdekkingsbeleid was hier de belangrijkste aanpassing in. Het fonds heeft eind 2017 ervoor gekozen het beleggingsbeleid voor 2018 slechts beperkt aan te passen. De belangrijkste aanpassingen zijn als volgt: de categorie aandelen blijft neutraal gewogen, waarbij de allocatie naar aandelen VS licht wordt verlaagd en de allocatie naar aandelen opkomende landen licht wordt verhoogd. Verder vindt er een kleine verschuiving plaats van Europese bedrijfsobligaties naar beursgenoteerd onroerend van ongeveer 1%-punt.

Per 31 januari 2018 wordt de excedentregeling niet langer belegd conform het algemene beleggingsbeleid van het fonds, maar conform een eigen beleggingsbeleid voor verschillende leeftijdsgroepen.

3.8 Actuariële paragraaf

3.8.1 Actuariële analyse

Het resultaat in het boekjaar 2017 bedraagt €277.349 duizend. De stijging van de marktrente heeft voor een afname van de verplichtingen gezorgd. De waardeoverdracht van COOP daarentegen heeft voor een grotere toename van de technische voorzieningen gezorgd en een resultaat op waardeoverdracht.

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten is in onderstaande tabel weergegeven (alle bedragen x € 1.000).

	2017	2016
Premieresultaat		
Premiebijdragen	177.201	174.154
Pensioenopbouw	-215.544	-185.596
Mutatie technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten	-4.114	-3.620
Pensioenuitvoeringskosten	-10.871	-9.709
Subtotaal	-53.328	-24.771
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	247.703	523.048
Rentetoevoeging technische voorziening	11.451	1.971
Wijziging marktrente	73.469	-569.471
Subtotaal	332.623	-44.452
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdracht van rechten)	-2.288	-42
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	1.760	-13.268
Resultaat op uitkeringen	-2.405	424
Indexering en overige toeslagen	-193	-43
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	0	-1.618
VPL resultaat	1.198	813
Wijziging regeling	0	0
Overige baten	88	26
Overige lasten	-230	-129
Subtotaal	-2.070	-13.837
Totaal saldo van baten en lasten	277.225	-83.060

3.8.2 Uitkomst van de solvabiliteitstoets

De dekkingsgraad van het fonds per 31 december 2017 is 104,6%, wat een stijging betekent van 5,1%-punten ten opzichte van de dekkingsgraad per 31 december 2016 (99,5%). De beleidsdekkingsgraad bedraagt per 31 december 2017 103,3%.

De door de Pensioenwet vereiste dekkingsgraad is 122,4% en de minimaal vereiste dekkingsgraad is 104,7%. Aangezien de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad bevindt het fonds zich in een situatie van reservetekort. De beleidsdekkingsgraad is ook lager dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Daardoor is tevens sprake van een situatie van dekkingstekort.

3.9 Integraal risicomanagement

Het bestuur heeft voor de realisatie van zijn strategische doelstellingen inzicht nodig in de risico's die het fonds loopt. Het bestuur wenst hiertoe een actueel en volledig beeld te hebben van alle relevante risico's - zowel financieel, als niet-financieel - en neemt gepaste beheersmaatregelen. Voor dit doel heeft het fonds sinds 2013 een integraal risicomanagement beleid opgezet. Het beleid heeft geresulteerd in de vaststelling van circa 50 risicogebieden (verdeeld in 5 hoofdcategorieën: omgeving, bestuurlijk, financieel, organisatie en juridisch/integriteit), een inventarisatie van het bruto en netto risico aan de hand van de risico-omvang en de waarschijnlijkheid van het risico, en de organisatorische inbedding van het risicomanagement in het fonds.

Governance (3 lines of defence)

Mede naar aanleiding van het beleggingsonderzoek van DNB heeft het bestuur in het kader van de risk functie stil gestaan bij de governance van het fonds en de inrichting van het bestuursbureau. Dit heeft ultimo 2017 geleid tot besluitvorming. In de tweede helft van 2018 zal worden overgegaan tot het instellen van een vierde bestuurlijke commissie: de finance en risk commissie en het uitbreiden van het bestuursbureau met een finance en risk manager.

Risicomanagement maakt een integraal onderdeel uit van de besluitvorming van het bestuur. Het bestuur is primair verantwoordelijk voor de integrale aanpak en behandeling. Het bestuur, de bestuurlijke commissies en het bestuursbureau vormen gezamenlijk de eerste line of defence. Het bestuur heeft alle risicogebieden toegewezen aan de bestuurlijke commissies – elke commissie is verantwoordelijk voor een specifieke set van commissie-gerelateerde risico's – en het bestuur zelf, dat verantwoordelijk is voor algemene risico's.

De overall borging van het risico management proces wordt toebedeeld aan de finance en risk commissie. Deze commissie wordt ondersteund door de finance en risk manager. De tweede line of defence bestaat uit genoemde finance en risk commissie en manager, aangevuld met de externe compliance officer. De tweede line of defence controleert en rapporteert over de uitvoering binnen de eerste lijn. Genoemde functies zijn qua rollen gedeeltelijk ook werkzaam in de eerste lijn.

De derde line of defence wordt tot en met 2018 (gedeeltelijk) ingevuld door de raad van toezicht. De leden van de raad zijn onafhankelijk en laten dit tot uiting komen in het toezicht op de opzet en de effectiviteit van het risicomanagement. Toekomstige wet- en regelgeving, zoals IORP II, lijkt de scope van de derde line of defence te vergroten. Dit zal in de toekomst tot een andere invulling van de derde line of defence leiden.

Ook in 2017 zijn de risicogebieden in de commissies en het bestuur behandeld. Behandeling vindt plaats aan de hand van dashboards, de meer uitgebreide kwartaalrapportages en het risicoregister. Bovendien wordt structureel, bij alle besluitvorming, gekeken naar wat deze betekent aan risico's voor het fonds en voor de belanghebbenden en voor de te zetten beheersmaatregelen. Risicomanagement maakt hiermee een integraal onderdeel uit van de besluitvorming van het bestuur.

De financiële en niet-financiële risico's worden onderstaand beschreven en gedeeltelijk geconcretiseerd. Dit laatste gebeurt met name in de jaarrekening.

Financiële hoofdrisico's

3.9.1 Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico doet zich voor wanneer de werkelijkheid afwijkt van de veronderstellingen qua lang leven, overlijden en arbeidsongeschiktheid waarop de voorzieningen en premies van het fonds zijn gebaseerd. Voor de beoordeling van het risico en de te nemen beheersmaatregelen laat het bestuur zich adviseren door de adviserend actuaire van het fonds.

3.9.2 Renterisico

Renterisico is het risico dat een rentebeweging de financiële situatie van het fonds beïnvloedt. Dit risico bestaat doordat beleggingen en verplichtingen aangaande toegezegde aanspraken niet in dezelfde mate gevoelig zijn voor rentebewegingen. Het renterisico neemt af naarmate de looptijd van de beleggingen meer overeenkomt met de looptijd van de verplichtingen (als gevolg van een allocatie naar obligaties en rentederivaten). Het verkleinen van het renterisico leidt tot een lagere vereiste dekkingsgraad. Het renteafdekkingsbeleid vindt plaats op basis van de toezichtcurve.

De feitelijke renteafdekking vindt plaats op basis van de marktrentecurve. Conform het dynamisch rentebeleid van het fonds bedroeg de norm voor de renteafdekking 30% (o.b.v. de marktrentecurve) over geheel 2017.

Een indicatie van de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op basis van de DNB RTS) per jaar ultimo, voor een verandering van de rente ten opzichte van een situatie zonder renteafdekking, is weergegeven in onderstaande tabel.

Verandering in de marktrente	Verandering in dekkingsgraad (exclusief renteafdekking)*	Verandering in dekkingsgraad (30% afdekking renterisico)*
-1,0%	-20,6	-11,9
-0,5%	-10,8	-6,4
0,5%	11,7	7,2
1,0%	24,5	15,2

*) Uitgaande van een gelijkmatige verandering van de rentecurve en exclusief de effecten die een verandering van de rente kunnen hebben op andere beleggingscategorieën.

Uitgaande van bovengenoemde gevoeligheden en de in paragraaf 3.2.4 genoemde kritische dekkingsgraden, kan het fonds een verandering van de marktrente met minus 1%-punt juist nog dragen zonder in een crisissituatie terecht te komen.

3.9.3 Risico zakelijke waarden (marktrisico)

Dit betreft voornamelijk het koersrisico van beleggingen in onroerend goed- en aandelenmarkten. Door dit risico te lopen wordt op de lange termijn naar verwachting een extra rendement gehaald dat het fonds gebruikt om aan zijn doelstellingen te voldoen. Om de gevoeligheid voor een specifieke categorie of regio te beperken (concentratierisico) wordt gezorgd voor spreiding over diverse zakelijke waarden (onder andere aandelen, onroerend goed en alternatieve beleggingen) en specifiek binnen aandelen voor spreiding over regio's en sectoren. De blootstelling naar zakelijke waarden bedroeg per ultimo 2017 circa €2.738 miljoen.

Een indicatie van de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op basis van de DNB RTS) voor een daling in zakelijke waarden is weergegeven in de onderstaande tabel.

Daling zakelijke waarden	Verandering in dekkingsgraad (beleid 2017)*	Verandering in dekkingsgraad (strategisch beleid)*
-10%	-4,9	-4,9
-15%	-7,3	-7,4
-20%	-9,8	-9,8

*) ervan uitgaande dat overige beleggingscategorieën ongewijzigd blijven.

3.9.4 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat wisselkoersschommelingen de waarde van een belegging beïnvloeden. Dit risico ontstaat, doordat het fonds ook beleggingen heeft buiten de eurozone. Hoewel het grootste gedeelte van de portefeuille bestaat uit in Euro's genoteerde beleggingen is nog circa €2.000 miljoen belegd in beleggingen genoteerd in een andere valuta (per ultimo 2017). Het valutarisico op beleggingen genoteerd in Amerikaanse Dollar, Britse Pond en Japanse Yen is volgens het beleid op *look through* basis voor 75% afgedekt. Bij de afdekking van de Amerikaanse Dollar worden eveneens de valuta meegenomen die sterk gecorreleerd zijn aan de Amerikaanse Dollar. Na afdekking resteren beleggingen in vreemde valuta ter grootte van circa €895 miljoen. Een indicatie van de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op basis van de DNB RTS) voor dalingen van vreemde valuta is weergegeven in onderstaande tabel:

Daling van valuta	Verandering in dekkinggraad (exclusief valuta-afdekking)*	Verandering in dekkinggraad (na valuta-afdekking)*
-5%	-1,8	-0,8
-10%	-3,6	-1,6
-20%	-7,2	-3,2

*) exclusief de effecten die valuta-veranderingen hebben op verschillende beleggingscategorieën.

3.9.5 Grondstoffenrisico

In het beleggingsbeleid 2017 en ook in het strategisch beleid is geen allocatie naar grondstoffen opgenomen. Het grondstoffenrisico is daarom niet direct aanwezig.

3.9.6 Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico dat de tegenpartij niet (meer) aan zijn verplichtingen kan voldoen, bijvoorbeeld door liquiditeits- of solvabiliteitsproblemen. Van kredietrisico is sprake indien direct met tegenpartijen wordt gehandeld (tegenpartijrisico) of bij beleggingen in vastrentende waarden.

Om tegenpartijrisico te beheersen, stelt het fonds strenge eisen bij de selectie van tegenpartijen en worden deze zorgvuldig in de gaten gehouden. Bij directe beleggingen in (OTC)derivaten vindt daarbij op dagelijkse basis onderpandbeheer plaats. Ook met betrekking tot de renteswaps binnen de LDI fondsen is dit het geval. Daarbij zorgt regelgeving met betrekking tot het gebruik van OTC derivaten (European Market Infrastructure Regulation, EMIR) voor een verdere beperking van het tegenpartijrisico.

De beloning voor het kredietrisico bij vastrentende waarden voor het fonds vindt plaats via een risico-opslag (spread) ten opzichte van de risicovrije rente. Enerzijds is sprake van kredietrisico op landen voor zover is belegd in staatsobligaties en anderzijds op bedrijven in geval van beleggingen in bedrijfsobligaties. Om dit risico te beperken zijn in het beleid restricties vastgesteld met betrekking tot de maximale allocatie naar verschillende landen en aan de ratings van vastrentende beleggingen die door kredietbeoordelaars aan deze beleggingen worden gegeven.

Een indicatie van de gevoeligheid van de dekkinggraad (op basis van de DNB RTS) voor een stijging van de risico-opslag van vastrentende waarden is weergegeven in onderstaande tabel.

Stijging risico-opslag vastrentende waarden	Verandering in dekkinggraad (beleid 2017)*	Verandering in dekkinggraad (strategisch beleid)*
0,20%	-0,7	-0,9
0,50%	-1,6	-2,1
0,70%	-2,2	-3,0

*) ervan uitgaande dat overige risicofactoren ongewijzigd blijven.

3.9.7 Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico omvat het risico dat een belegging niet tijdig tegen een redelijke prijs kan worden verkocht. Dit risico wordt beheerst doordat de vermogensbeheerder de beleggingsportefeuille op een zodanige manier opzet dat het naar verwachting aan de liquiditeitsbehoefte van het fonds kan voldoen. Deze behoefte wordt ook gesimuleerd onder stressscenario's. Om in de liquiditeitsbehoefte te voorzien is circa 80% van de beleggingen binnen een maand te verkopen. Een groot deel daarvan is zelfs op dagbasis liquide te maken. Het fonds heeft daarbij restricties gesteld op het maximale percentage illiquide beleggingen in de portefeuille. Door gebruik van de LDI fondsen in de matchingportefeuille is het liquiditeitsrisico uit hoofde van rentederivaten eveneens beperkt, aangezien het fonds geen bijstortverplichting heeft, ook niet bij een sterk stijgende rente. De ontwikkelingen die de central clearing verplichting uit hoofde van EMIR heeft op de liquiditeitsbehoefte van het fonds zullen komend jaar nauwlettend worden gevolgd.

3.9.8 Concentratierisico

Het concentratierisico is het risico dat zich voordoet als een groot deel van het vermogen bij één debiteur, binnen een beleggingscategorie of regio geconcentreerd is. Indien deze debiteur failliet gaat of binnen de betreffende categorie of regio grote koersverliezen plaatsvinden heeft dit een significante impact op het vermogen. Om dit risico te beperken is in de beleggingsportefeuille van het fonds spreiding aangebracht over beleggingscategorieën en regio's, en zijn eveneens restricties (bandbreedtes) opgenomen met betrekking tot maximale allocatie naar individuele uitgevende instellingen of instellingen met een lagere kredietwaardigheid.

Niet financiële hoofdrisico's

3.9.9 Operationeel risico

Het fonds beheerst operationele risico's door met zijn contractpartners afspraken te maken aangaande een deugdelijke functiescheiding, een goede administratieve organisatie en toezicht op de naleving van de afgesproken procedures. Met de contractpartners heeft het fonds door middel van overeenkomsten afgesproken dat over de beheersing van de operationele risico's periodiek wordt gerapporteerd op basis van vooraf overeengekomen parameters. Verder worden tijdens het jaarwerkproces de uitbestede bedrijfsprocessen getoetst aan de hand van ISAE 3402 rapporten.

3.9.10 Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden niet (meer) op het vereiste, afgesproken niveau ligt. Dit risico is per externe uitvoerder nader onderverdeeld in continuïteit bedrijfsvoering, integriteit en kwaliteit dienstverlening. Het fonds heeft zijn uitbestedingsbeleid vastgelegd.

Het uitbestedingsrisico vormt een zeer belangrijk aandachtsgebied voor het fonds. Zowel het pensioenbeheer als het vermogensbeheer is uitbesteed. Hier ligt als het ware de feitelijke invulling van met name het operationeel risico en het integriteitsrisico van het fonds. Het fonds verwacht van de externe uitvoerders een minimaal aan dat van het fonds gelijkwaardig niveau van beheersing van integriteitsrisico's. Het fonds beheerst operationele risico's door eisen te stellen aan zijn dienstverleners. Daarbij kan worden gedacht aan regels aangaande de continuïteit, integriteit en kwaliteit van de door de externe dienstverleners te leveren werkzaamheden en van de bij deze dienstverleners werkzame personen. Het fonds laat zich regelmatig informeren over de wijze waarop de externe uitvoerders deze risico's beheersen. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van diverse maand-, kwartaal- en/of jaarrapportages van de externe uitvoerders, zoals DVO/SLA-rapportages, beleggingsrapportages, rapportages niet-financiële risico's en ISAE 3402 rapportages. Daarnaast voert het fonds jaarlijks evaluatiegesprekken met de externe uitvoerders.

Ten behoeve van de transitie van de pensioenadministratie naar AZL is een integraal transitieplan opgesteld, waarin de specifieke uitbestedingsrisico's zijn geadresseerd en waarvan de uitvoering wordt gemonitord door een stuurgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van het fonds, de latende uitvoerder en de nieuwe uitvoerder.

3.9.11 IT risico

Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Dit risico is nader onderverdeeld in strategie en beleid, beveiliging, beheersbaarheid, continuïteit en wendbaarheid.

Door de volledige uitbesteding van het pensioen- en vermogensbeheer beschikt het fonds niet over een eigen IT-infrastructuur. Voor het fonds zelf beperkt dit risico zich tot de hardware en software die leden van het bestuur en van de bestuursorganen en medewerkers van het bestuursbureau gebruiken voor het uitoefenen van hun functie. Deze IT-middelen worden getoetst aan de normen die vandaag de dag aan de beheersbaarheid, continuïteit en beveiliging van IT worden gesteld. Ten aanzien van de risico's verbonden aan de IT-omgeving van de externe uitvoerders steunt het fonds op de beheersmaatregelen van de diverse dienstverleners. Het fonds vormt zich een oordeel over de degelijkheid van de beheersmaatregelen aan de hand van periodieke rapportages.

Voorafgaand aan de keuze voor de nieuwe pensioenuitvoerder, heeft het fonds onderzoek laten doen naar de kwaliteit, robuustheid en toekomstbestendigheid van de IT-omgeving van de desbetreffende uitvoerder. Het onderzoek heeft aangetoond, dat de ICT-systemen en –organisatie van kwalitatief goed niveau en voldoende toekomst vast zijn.

Ten tijde van de contractbesprekingen met de nieuwe pensioenuitvoerder ontstond de behoefte aan een nadere uitwerking van het eigen IT-beleid van het fonds. Niet alleen voor pensioenbeheer, maar fonds breed. Dit heeft geleid tot een IT-beleidsplan, waarbij gebruik is gemaakt van best practices, zoals het Servicedocument ICT en - in het kader van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) - het Servicedocument Gegevensbescherming van de Pensioenfederatie. Hiermee is het fonds ook op het aspect IT in control gekomen. Eisen aan de IT-omgeving zijn of worden vastgelegd in de Service Level Agreements met de verschillende uitvoerders.

3.9.12 Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico is het risico dat de integriteit van het fonds dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van het fonds in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door het fonds opgestelde normen. Dit risico is nader onderverdeeld in de benadeling van derden, voorwetenschap en onoorbaar handelen.

Integer handelen is binnen het fonds verankerd in de totale compliance structuur. Alle betrokkenen bij het fonds, zowel intern als extern, worden geacht te voldoen aan het geheel van interne regels en externe wet- en regelgeving, dat op het fonds van toepassing is. Bij bestuursbesluiten wordt altijd in ogenschouw genomen of er voldoende rekening is gehouden met evenwichtige belangenafweging en of er sprake is van mogelijke integriteit issues. Het fonds beschikt onder andere over een gedragscode, een incidentenregeling, een klokkenluidersregeling, een klachten- en geschillenprocedure en een onafhankelijke geschillencommissie. Een externe compliance officer ziet toe op naleving van de gedragscode en brengt hierover verslag uit aan het bestuur. De bij de gedragscode behorende nalevingsverklaring wordt jaarlijks door de bestuursleden, leden van de andere bestuursorganen en de medewerkers van het bestuursbureau ondertekend. Het fonds inventariseert jaarlijks de (neven)functies, geschenken en uitnodigingen.

3.10 Visie op nabije toekomst

Het bestuur heeft in 2017 gesproken over de toekomst van het fonds. De visie van het bestuur op de nabije toekomst kent de volgende elementen.

Zelfstandig bestaansrecht

Het bestuur ziet het fonds in ieder geval de komende vijf jaren (gerekend vanaf 2018) nog als zelfstandig fonds opereren. Redenen hiervoor zijn de groei van het fonds, de omvang van het vermogen en de kwaliteit en continuïteit van het bestuur die voor deze periode zijn geborgd. Het fonds streeft er naar de regeling op een zodanige wijze uit te voeren dat werkgevers / deelnemers ook zonder verplichtstelling zouden kiezen voor BPFL.

Paritair bestuursmodel

Het bestuur hecht veel waarde aan betrokkenheid van de sector bij de regeling en kiest bewust voor het paritaire bestuursmodel. Randvoorwaarden van een goede governance zijn: voldoende kennis, competentie, beschikbaarheid en diversiteit. Het bestuur acht zich voldoende deskundig, competent en heeft ook voldoende tijd beschikbaar om nu en in de toekomst (de komende vijf jaren) zijn taken naar behoren te kunnen uitvoeren. Qua diversiteit voldoet het fonds aan de Code pensioenfondsen.

Het bestuur is van mening - gelet op de vele uitbestedingsrelaties en daarmee samenhangende vraagstukken - dat een eigen, deskundig bestuursbureau noodzakelijk is.

Openstaan voor mogelijke scenario's: consolidatie

Het bestuur gelooft in de kracht van het fonds. Organisatie en uitvoering zijn op orde. Dit geldt ook voor het draagvlak binnen de sector. De legitimiteit van deze uitspraken wordt getoetst.

Hoewel het bestuur zich expliciet heeft uitgesproken voor handhaving van de zelfstandige positie van het fonds en het huidige, paritaire bestuursmodel, heeft het bestuur ook geconcludeerd, dat het voortbestaan van het fonds geen doel op zich is, omdat niet het fonds, maar het belang van de deelnemers en pensioengerechtigden voorop staat.

3.11 Slotopmerkingen

In hoofdstuk 8 publiceren wij de jaarrekening met de financiële gegevens over het boekjaar 2017.

Wij bedanken iedereen die in het verslagjaar heeft bijgedragen aan het goed functioneren van het fonds.

Utrecht, 11 juni 2018

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf

Mevrouw F. Sloot-Mulder
Werkgeversvoorzitter

H.B.M. Grutters
Werknemersvoorzitter

P.J. Verhoog
Bestuurslid

D.H.M. Muusers
Bestuurslid

Mevrouw P.E.H. Hoogstraaten
Bestuurslid

J.G. Seffinga
Bestuurslid

J. Kat
Bestuurslid

C.H.L.M. Filippini
Bestuurslid

G.W. Wegh
Bestuurslid

W.J. van Houwelingen
Bestuurslid

4 Oordeel van het verantwoordingsorgaan

4.1 Inleiding

Onderstaand blikken wij terug op ons eerdere oordeel en geven wij aanbevelingen en een oordeel over 2017. In de eerste alinea geven wij aanbevelingen. In de volgende alinea's geven wij een oordeel over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst.

4.2 Aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan aan het bestuur

In ons oordeel over 2016 hebben wij aandacht gevraagd om de lange termijn effecten inzichtelijk te maken met betrekking totv de evenwichtige belangenafweging welke momenteel onder druk staat door de niet zuiver kostendekkende premie:

- Wij bevelen het bestuur aan om de belangenafweging na de ALM studie te onderzoeken op evenwichtigheid en indien nodig daarop te acteren.

Wij hebben waargenomen dat de invulling van de zetels in het bestuur en de commissies, en dan met name de beleggingsadviescommissie vaak moeilijk blijkt:

- Wij bevelen het bestuur dan ook aan om sterk in te zetten op een continuïteitsplan ten opzichte van de bezetting van het paritaire bestuur voor nu en in de toekomst.

In 2018 wordt een nieuw risicobereidheidsonderzoek onder deelnemers gehouden welke input zal vormen voor de uitgangspunten voor de ALM studie:

- Wij bevelen het bestuur aan om na te denken over hoe zij ervoor kunnen zorgen dat iedere deelnemer aan dit onderzoek deel kan nemen zodat de vertegenwoordiging zo breed mogelijk is, dit is bij het vorige onderzoek namelijk niet het geval geweest.

Net als de raad van toezicht beveelt het verantwoordingsorgaan aan de meetbaarheid van doelen verder uit te werken en dit met de raad van toezicht te bespreken.

4.3 Goed bestuur

Het bestuur heeft in 2017 zichtbaar en krachtig beleid gevoerd ten aanzien van het voorbereiden en opvolgen van het DNB beleggingsonderzoek, de opstart van de herinrichting van het risicomangement met aandacht voor afbakening van rollen en verantwoordelijkheden, en de aansturing, monitoring en afronding van de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder AZL.

Het bestuur is professioneel en binnen het bestuur vindt een goede discussie plaats. Bestuursleden beheersen de materie en beschikken over passende deskundigheid waarin zij voldoende tegenwicht bieden aan extern deskundigen, adviseurs en uitvoerders, er is goede aandacht voor individueel functioneren en zelfevaluatie.

Ook zijn de vertrekkende bestuursleden langer aangebleven tot het moment dat er vervanging was, dit geeft een hoge mate van verantwoordelijkheid, betrokkenheid en groepsdynamiek aan.

4.4 Evenwichtige belangenafweging

Wij hebben waargenomen dat het bestuur oog heeft voor evenwichtige belangenafweging, met de ALM studie die gepland staat voor 2018 volgen zij ons advies op voor inzichtelijkheid op de langere termijn.

4.5 Risicobeheersing

De risicohouding is consistent verwerkt in de risicobeheersing, de organisatorische opzet van het risicomanagement is adequaat, het risicobeheersingsproces is adequaat ingericht, de bedrijfsvoering is integer, de code pensioenfondsen wordt nageleefd en de opvolging van aanbevelingen intern toezicht, verantwoordingsorgaan en controleurs is geborgd. Het bestuur heeft eind 2017 aandacht gegeven aan een nieuwe opzet van het risicomanagement, wij volgen in 2018 de doorontwikkeling hiervan.

4.6 Opdrachtaanvaarding

Sociale partners hebben met elkaar afgesproken om de verhoging van de pensioenrichtleeftijd naar 68 jaar op 1 januari 2018 in te laten gaan. Tevens is afgesproken om de franchise te verlagen met het oog om een hoger pensioenresultaat voor de deelnemers te realiseren.

Het bestuur heeft de opdracht tot wijziging van de regeling naar 68 jaar en verlaging van de franchise aanvaard. Dit na beoordeling op onder andere evenwichtigheid tussen de belangen van de verschillende groepen, het voldoen aan wet- en regelgeving, de uitvoerbaarheid en communiceerbaarheid van de regeling. Het Verantwoordingsorgaan is tijdens dit proces voldoende geïnformeerd.

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2017 geven een verwacht pensioenresultaat van 96% (versus ondergrens: minimaal 90%) te zien en afwijking in slecht weer van 47% (versus ondergrens: maximaal 55%). Hiermee blijven de uitkomsten binnen de vastgestelde grenzen en geven geen aanleiding tot bijstelling van de met sociale partners gemaakte afspraken.

4.7 Premiebeleid

Het verantwoordingsorgaan heeft het premiebeleid getoetst aan de hand van de rapportage van de raad van toezicht en vastgesteld dat het bestuur goede aandacht heeft voor de implicaties van een premie die lager ligt dan de zuiver kostendekkende premie. Betreffende signalen zijn aan sociale partners doorgegeven. Het verantwoordingsorgaan wordt hier goed in betrokken.

Het verantwoordingsorgaan sluit zich aan bij het advies van de raad van toezicht om de effecten van de premiestelling op langere termijn zichtbaar te maken.

Het verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur wederom om met sociale partners hierover in gesprek te blijven en zullen de bijdrage van de premie ook blijven monitoren omdat dit voor de langere termijn negatieve effecten heeft op zowel de financiële positie van het fonds als de evenwichtige belangenafweging.

4.8 Beleggingsbeleid

Het verantwoordingsorgaan is, absoluut gezien, minder tevreden met de resultaten over de beleggingen. Ontwikkelingen in de wereldeconomie zijn hier duidelijk de oorzaak van.

Het verantwoordingsorgaan is echter, gezien de resultaten van de benchmark, tevreden over de behaalde resultaten op de beleggingen.

Verder geeft het bestuur goed aandacht aan het beleid maatschappelijk beleggen.

Het verantwoordingsorgaan heeft met tevredenheid kennis genomen van de stelling van de raad van toezicht over het beleggingsjaarplan 2018. In dit jaarplan is relatie gelegd met missie, visie en strategie, risicobereidheid en beleggingsovertuigingen. De samenhang is ten opzichte van vorige jaarplannen duidelijker zichtbaar vastgelegd.

4.9 Toeslagbeleid

De toeslagambitie wordt nog steeds niet gerealiseerd. Het bestuur heeft aangegeven dat het verlenen van een toeslag niet aan de orde is omdat de beleidsdekkingsgraad zich nog niet op het vereiste niveau bevindt. Het verantwoordingsorgaan begrijpt dit.

Hier staat tegenover dat de ontwikkeling van de financiële positie de kans op onvoorwaardelijke korting per einde 2021 heeft doen afnemen. De kans is echter niet nihil. Het bestuur informeert de betrokken deelnemers hier adequaat over. Het herstelplan is bij het verantwoordingsorgaan bekend. Het verantwoordingsorgaan wordt voldoende over de ontwikkelingen geïnformeerd.

Het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur aangegeven te bezien of de toeslagambitie nog wel realistisch is.

4.10 Communicatiebeleid

Het bestuur heeft aandacht voor verantwoording over beleid maar heeft dit nog niet vertaald in complete en gestructureerde verantwoording, wel is in het jaarverslag 2017 verantwoording over het behalen van doelen verder gestalte gegeven, de dialoog tussen bestuur, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht is in orde.

Qua communicatie naar de deelnemers gepensioneerden en slapers heeft het bestuur na positief advies van het verantwoordingsorgaan het communicatiebeleidsplan 2018-2020 vastgesteld. Dit plan is in het eerste jaarplan op niveau en meetbaar uitgewerkt op aspecten en doelen die bijdragen aan het realiseren van de missie, visie en strategie. Het fonds richt zich sterk op digitale communicatie en bij de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder AZL is de website vernieuwd en doorontwikkeld, in 2017 is veel zorg besteed aan het centraal stellen van de persoon in de communicatie, naar mening van het verantwoordingsorgaan voert het bestuur een helder communicatiebeleid.

4.11 Toekomst

Het verantwoordingsorgaan wordt tijdig op de hoogte gesteld (en in een aantal gevallen om advies gevraagd) van toekomstige ontwikkelingen in het Pensioenfonds. Dit gebeurt middels de jaaragenda van het bestuur en middels aanvullende informatie tijdens vergaderingen van het VO.

Het verantwoordingsorgaan ziet dat het bestuur oog heeft voor diverse toekomstige scenario's. Van belang is om, rekening houdend met alle belangen en (wettelijke) wijzigingen, een gezond pensioen voor een ieder te realiseren. De keuzes die hierin gemaakt moeten worden zijn niet gemakkelijk. Het verantwoordingsorgaan wordt regelmatig betrokken in deze keuzes en is van oordeel dat ook hier rekening wordt gehouden met de evenwichtige belangenafweging. De verwachting is wel dat er, gezien de economische wereld, op korte termijn keuzes gemaakt moeten worden om uiteindelijk ook in de toekomst een gezond pensioen te behouden.

De ontwikkelingen in de pensioenwereld worden goed gevolgd. Het uitblijven van keuzes maken het ontwikkelen van een strategie lastig. Het Bestuur heeft naar het oordeel van het Verantwoordingsorgaan goed inzichtelijk wat de mogelijke consequenties kunnen zijn. De belangen van het fonds worden goed in de gaten gehouden en waar mogelijk vindt er een actieve lobby plaats.

4.12 Kosten uitvoering

De uitvoeringskosten per deelnemer zijn in 2017 duidelijk beïnvloed door de kosten verband houdende met de werkzaamheden van de transitie van het pensioenbeheer per 1 januari 2018 van Syntus Achmea Pensioen Beheer naar AZL.

Het verantwoordingsorgaan is hierover tijdens het verslagjaar in alle vergaderingen geïnformeerd.

Utrecht, 11 juni 2018

Het verantwoordingsorgaan van het Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf

R. van der Beek

S. Butter

P.A. Heikoop (voorzitter)

B. Janssen

H.Ploegmakers

Mevrouw M. Schults

J.J.H.Visch

4.13 Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan

Net als voor het bestuur, is 2017 een intensief jaar geweest voor het verantwoordingsorgaan. Naast de reguliere werkzaamheden vroegen de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder en de verkiezingen voor de gepensioneerden-leden in het verantwoordingsorgaan veel aandacht. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor de werkzaamheden. Ook in 2017 was de samenwerking constructief en prettig.

Op 11 juni 2018 hebben wij kennis genomen van de aanbevelingen en het oordeel van het verantwoordingsorgaan. Op dezelfde dag is het oordeel besproken met het verantwoordingsorgaan.

In deze reactie gaan we in op de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan.

Evenwichtige belangenafweging

Terecht vraagt het verantwoordingsorgaan aandacht voor evenwichtige belangenafweging. Dit is een wettelijke taak van het bestuur. Elke deelnemer, gewezen deelnemer, pensioengerechtigden en werkgever moet zich op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen. Het bestuur is zich terdege bewust van deze belangrijke taak.

Bij het vaststellen van de premie komen de belangen van alle groepen samen. De premie is op dit moment niet zuiver kostendekkend. In het door het bestuur gehanteerde premiemodel, een gedempte premiesystematiek, is dit mogelijk. Het besef is er echter, dat deze situatie niet te lang kan duren, want dan zou dit consequenties kunnen hebben voor de hoogte van de premie of de inhoud van de regeling. Het bestuur vindt dat op dit moment nog niet aan de orde, maar heeft hier veelvuldig contact over met de sociale partners en het verantwoordingsorgaan. Ook is het een terugkerend gespreksonderwerp met de raad van toezicht.

Momenteel wordt er een ALM studie uitgevoerd. De studie moet in de zomer gereed zijn. Aan de hand van de uitkomsten zal ook de premie in ogenschouw worden genomen. Het bestuur trekt hierbij graag op met de sociale partners en het verantwoordingsorgaan.

Continuïteit van het bestuur

Het verantwoordingsorgaan constateert dat bestuursleden de materie beheersen en beschikken over passende deskundigheid. Het bestuur is hier ook veel aan gelegen en heeft hiervoor veel aandacht. Er zijn opleidingsplannen en gedurende het jaar zijn er collectieve studiedagen. Individueel volgen bestuursleden ook opleidingen om de kennis up-to-date te houden of te vergroten.

Over de continuïteit van het bestuur heeft de raad van toezicht in 2016 ook een opmerking gemaakt. Het bestuur heeft toen aangegeven geen voorstander te zijn van professionele bestuurders van buiten de sector. Het 'kennen' van de sector heeft een grote meerwaarde, vindt het bestuur. De continuïteit is echter wel een punt van aandacht. Het bestuur heeft daarom besloten om voordragende organisaties de mogelijkheid te geven om een 'toehoorder' bij vergaderingen aanwezig te laten zijn. Deze toehoorder kan gedurende een jaar ervaring opdoen als pensioenfondsbestuurder en wellicht bestuurder worden bij ons fonds. Van deze mogelijkheid wordt nu al gebruik gemaakt. Ook heeft het bestuur het mogelijk gemaakt dat voordragende organisaties commissieleden kunnen voordragen, zonder dat deze ook bestuurslid worden. Op deze manier wil het bestuur de aanwezige expertise in de sector zoveel mogelijk benutten.

Deelname aan risicobereidheidsonderzoek

Het is belangrijk om van zoveel mogelijk deelnemers en gepensioneerden in de sector te weten in welke mate zij risico's kunnen en willen lopen. Dit is belangrijk bij het ontwikkelen van beleid. Wij hebben echter bijna 90.000 deelnemers. Het bestuur acht het niet (kosten)efficiënt om te proberen om elke deelnemer te laten deelnemen. Het is wel van belang dat een representatief deel van alle geledingen, leeftijdsgroepen en salarisgroepen meedoen aan het onderzoek, zodat er gefundeerde conclusies getrokken kunnen worden. En het bestuur wil graag horen wat de mening van de leden van het verantwoordingsorgaan is.

Na afronding van het nieuwe onderzoek zullen we kritisch evalueren of we voldoende deelnemers bereiken. Waar nodig zal een aanpassing in de aanpak worden onderzocht.

Nieuwe samenstelling verantwoordingsorgaan

In de laatste maand van 2017 zijn er verkiezingen gehouden onder de gepensioneerden van het fonds voor twee zetels in het verantwoordingsorgaan. Er waren negen kandidaten. Dit geeft aan dat er voldoende interesse is. De heer Janssen is verkozen voor een tweede termijn en de heer Visch is nieuw verkozen. Het bestuur wenst beide heren veel succes. In 2017 is er afscheid genomen van de heer Bercx en de heer Massop. Het bestuur dankt beide heren voor hun bijdrage aan het verantwoordingsorgaan.

Utrecht, 11 juni 2018

Het bestuur van het bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf.

5 Samenvattend rapport raad van toezicht over 2017

5.1 Inleiding

De raad van toezicht brengt volgens de Pensioenwet en de Code Pensioenfondsen een rapport van bevindingen uit aan het bestuur. Daarnaast verantwoordt de raad zich over de uitvoering van taken en de uitoefening van bevoegdheden. Dit samenvattend rapport behandelt beide onderdelen.

5.2 Samenvatting verantwoording over uitvoering van taken en uitoefening van bevoegdheden

De raad van toezicht houdt volgens de wet toezicht op het bestuursbeleid en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Daarnaast houdt de raad toezicht op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging. De raad van toezicht staat het bestuur met raad terzijde. De Code Pensioenfondsen vraagt dat het intern toezicht bijdraagt aan effectief en slagvaardig functioneren en aan beheerste en integere bedrijfsvoering. De raad van toezicht legt via het jaarverslag verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan en, via de werkgeversafgevaardigden in het verantwoordingsorgaan, aan de werkgevers over uitvoeren van taken en uitoefenen van de bevoegdheden. De raad van toezicht spreekt tenminste tweemaal per jaar met het verantwoordingsorgaan, waarbij éénmaal per jaar verantwoording wordt afgelegd over uitvoering van taken en uitoefening van bevoegdheden. De raad van toezicht werkt volgens de regels van de Code van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP-Toezichtcode).

De raad van toezicht heeft wettelijke bevoegdheden bij aanstelling van een nieuw bestuurslid en bij een situatie van disfunctioneren van het bestuur. De raad van toezicht heeft goedkeuringsrechten over: jaarverslag en jaarrekening, profielschets bestuurders, beloningsbeleid, overdracht van verplichtingen, liquidatie, fusie, splitsing en tenslotte omzetting van het fonds in een andere rechtsvorm.

Voor intern toezicht zijn door het fonds vastgestelde doelen en uitgangspunten, waaronder de risicohouding, belangrijke ankerpunten. Het fonds heeft het strategiedocument opgesteld.

De raad van toezicht heeft de volgende bevoegdheden en goedkeuringsrechten uitgeoefend: goedkeuringen op het bestuursbesluit tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening over 2017 en op de aangepaste profielschets voor opvolging van een lid van de beleggingsadviescommissie en instemming met voorgenomen benoeming van een nieuw lid van de beleggingsadviescommissie.

5.3 Samenvatting van het rapport van bevindingen

Oordeel

Op basis van het uitgevoerde intern toezicht zijn wij van oordeel dat het bestuur een verantwoord beleid voert en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds goed aanstuurt. De risicobeheersing is passend bij aard, omvang en complexiteit van het fonds, maar is in ontwikkeling met afronding eind 2018. Er is goed aandacht voor de evenwichtige belangenafweging.

Algemeen beeld

Na voorbereidingen in 2016 gaven bestuur en bestuursbureau de overgang naar de nieuwe pensioenuitvoerder verder vorm en werd de transitie voorbereid. De raad van toezicht spreekt zijn waardering uit voor de gevolgde aanpak en beheersing van dit proces. Implementatie van collectieve waardeoverdracht inzake pensioenfonds Co-op werd afgerond. Het bestuur heeft begin 2017 besloten het bestuursmodel en pensioenfondsbestuur nader te evalueren op risico's van

Bestuurscontinuïteit en aansturing, taakverdeling en verantwoording. De raad vindt dat het bestuur hierbij een goede aanpak heeft gekozen.

Het functioneren van de governance

Wij onderschrijven de bestuursconclusie dat het paritaire bestuursmodel passend is bij aard en complexiteit van het fonds. Het bestuur geeft goed aandacht aan verbetering van de bestuurlijke inrichting en functioneren. Gebaseerd op besprekingen met bestuur, bestuursbureau en verantwoordingsorgaan, bijgewoonde fondsvergaderingen en fondsnotulen concluderen wij dat de fondsorganen naar behoren functioneren.

De raad onderkent met het bestuur dat komende jaren extra onderwerpen aandacht vragen en onderschrijft de bestuursoverwegingen om het bestuursbureau in 2018 te versterken. De raad is van mening dat de voor de opvolging in de BAC gekozen constructie (lid van de BAC maar niet ook lid van het bestuur) een uitzondering moet zijn en beveelt aan dit ook vast te leggen. Verantwoordingsorgaan en raad van toezicht worden goed en tijdig geïnformeerd over ontwikkelingen en gang van zaken.

Het functioneren van het bestuur

Wij concluderen dat het bestuur zich professioneel en volwassen naar elkaar opstelt. Het bestuur beheerst de materie, overziet de ontwikkelingen, beschikt over passende deskundigheid en biedt voldoende tegenwicht aan externe deskundigen, adviseurs en uitvoerders. Er is goede aandacht voor individueel functioneren.

Op grond van het bijwonen van enkele vergaderingen concluderen wij dat bestuursleden participeren in discussies en dat de voorzitter oog heeft voor bijdragen door alle leden van het bestuur. Wij bevelen aan om een vast agendapunt in te voeren voor risicomanagement als geheel, of dit mee te nemen in de korte evaluatie aan het eind van vergaderingen. Notulen zijn eigenstandig leesbaar en discussies in bestuursvergaderingen worden zichtbaar afgeconcludeerd.

Beleid en verantwoording, communicatie

Doelen en uitgangspunten, missie, visie en strategie en risicohouding zijn vastgelegd en besproken met verantwoordingsorgaan en raad van toezicht. Risicohouding en premieafspraken liggen consistent hiermee vast in de uitvoeringsovereenkomst. Het bestuur stelt zich onafhankelijk en proactief op tegenover sociale partners, neemt waar nodig eigen verantwoordelijkheid en geeft tegelijkertijd ruimte voor dialoog. Het bestuur borgt aandacht voor de fondstoekomst en beheert hiermee samenhangend een strategische toekomstverkenning die jaarlijks wordt geëvalueerd. Er is geen aanleiding te twijfelen aan het bestaansrecht van het fonds.

Het bestuur heeft goed aandacht voor implicaties van een premie die lager is dan zuiver kostendekkend, geeft hierover signalen aan sociale partners af en betreft het verantwoordingsorgaan hierbij. Wij bevelen aan om de effecten van de premiestelling op langere termijn zichtbaar te maken.

Het beleggingsjaarplan is gedegen opgebouwd en sluit aan op missie, visie en strategie, risicobereidheid en beleggingsovertuigingen. Het bestuur geeft goed aandacht aan het beleid maatschappelijk verantwoord beleggen.

De raad van toezicht oordeelt dat het bestuur een helder communicatiebeleid voert, waarbij krachtig wordt gestuurd op digitale communicatie.

De beleids- en verantwoordingscyclus is nader meetbaar uit te werken, met aandacht voor doelen, bandbreedtes en verantwoording over beleid, uitvoering en doelrealisatie en eventuele bijsturing. Voor communicatie, kosten per deelnemer, kosten vermogensbeheer en premiedekkingsgraad kosten per deelnemer, kosten vermogensbeheer en premiedekkingsgraad is deze nadere uitwerking reeds ingevuld.

Beheersing van de algemene gang van zaken in het fonds

De raad is van oordeel dat de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder gedegen, onderbouwd en gepland is gebeurd. De transitie is goed georganiseerd met een goede rolverdeling. Terugkoppeling aan het bestuur en het betrekken van de raad van toezicht in een klankbord- en toetsende rol hebben hieraan bijgedragen. Wij hebben aandacht gevraagd voor het toetsen van de inhoudelijke kwaliteit en van de resultaten en opgeleverde producten van de transitie aan de vooraf uitgesproken verwachtingen.

De raad van toezicht vindt dat het fonds zich gedegen op het DNB-beleggingsonderzoek heeft voorbereid. Daarbij gaat het bestuur serieus en voortvarend om met de aanbevelingen van DNB.

Het bestuursbureau functioneert goed maar is, gezien de onverminderd hoge werkdruk, aan versterking toe. In 2018 zal de thans gecombineerde functie van risicomanager en portefeuillemanager wordt gesplitst. Waar nodig maakt het bestuursbureau gericht gebruik van tijdelijke krachten.

Risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging

Het bestuur voert een risicobereidheidsonderzoek onder deelnemers uit als input voor de uitgangspunten voor de aanstaande ALM-studie.

Het bestuur heeft eind 2017 aandacht gegeven aan een nieuwe opzet van het risicomangement. Wij bevelen aan de doorontwikkeling van het risicomangement in 2018 een vervolg te geven en af te ronden. De raad van toezicht neemt waar dat het bestuur de effectiviteit van de risicobeheersmaatregelen goed beoordeelt. De raad concludeert dat de risico's tenminste jaarlijks zorgvuldig worden besproken.

Wij stellen vast dat het bestuur zich richt op evenwichtige afweging van belangen van alle belanghebbenden. Aandachtspunt is het lange termijn-effect van de niet zuiver kostendekkende premie op de evenwichtige belangenafweging.

Naleving Code Pensioenfondsen

Wij hebben via de verantwoording in het bestuursverslag vastgesteld dat het bestuur bij de normen uit de Code pensioenfondsen het principe 'pas toe of leg uit' volgt.

De raad van toezicht, Woerden, 11 juni 2018

Wiet van den Brink

Henk-Jan Strang (voorzitter)

Dick Wenting

5.4 Reactie bestuur op het rapport van de raad van toezicht

BPFL kent sinds 1 juli 2014 een raad van toezicht. De eerste zittingstermijn van de raad van toezicht eindigt per 1 juli 2018. Terugkijkend stelt het bestuur vast dat de samenwerking tussen bestuur en raad van toezicht open en elkaar versterkend verloopt. Inmiddels heeft het bestuur de leden voor een nieuwe periode benoemd. Omwille van de continuïteit zijn verschillende termijnen gehanteerd. Hierdoor wordt voorkomen dat alle leden op hetzelfde moment aftreden. Voordat het bestuur is overgegaan tot benoeming is er (bindend) advies gevraagd aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan heeft geadviseerd de heren Van den Brink, Strang en Wenting te benoemen voor een nieuwe termijn. Ook heeft het verantwoordingsorgaan laten weten in te stemmen met de verschillende termijnen.

Nieuwe pensioenuitvoerder

In 2017 heeft de overgang naar de nieuwe pensioenuitvoerder veel aandacht gekregen. De raad van toezicht constateert dit ook en spreekt zijn waardering uit voor de gevolgde aanpak en beheersing van dit proces. Het bestuur is zich terdege bewust geweest van de omvang van een transitie en heeft zich daar goed op voorbereid. Vooraf zijn transitieplannen gemaakt, is een stuurgroep ingericht, zijn rapportages ontwikkeld en zijn go/no go momenten gedefinieerd. Het bestuur kan constateren dat tot op heden de transitie naar wens is verlopen. Op dit moment is de transitie in een afrondende fase. De raad van toezicht is in het hele traject een goed en kritisch klankbord geweest voor het bestuur.

Functioneren van het bestuur

Het fonds kent een paritair bestuursmodel. Het bestuur gaat regelmatig na of het gehanteerde bestuursmodel nog passend is. Dit is nog steeds het geval. Ook de raad van toezicht concludeert dat het model passend is bij de aard en complexiteit van het fonds. Een grote meerwaarde van het gehanteerde bestuursmodel is dat er mensen uit de sector in het bestuur zitten.

Het bestuur heeft het mogelijk gemaakt dat iemand lid van een commissie moet kunnen zijn zonder lid te zijn van het bestuur. Op deze manier kan de aanwezige expertise binnen de sector volledig worden benut. Op dit moment is dit in de beleggingsadviescommissie het geval. Het bestuur is zich ervan bewust dat commissies een goede verbinding moeten houden met het bestuur.

De raad van toezicht is aanwezig geweest bij enkele bestuursvergaderingen en commissievergaderingen en heeft geconstateerd dat alle bestuursleden participeren in discussies en dat de voorzitter oog heeft voor bijdragen van alle leden van het bestuur. Het bestuur vindt dit belangrijk, alle meningen moeten worden gehoord. Om dit te stimuleren wordt jaarlijks het functioneren van het bestuur geëvalueerd en worden met individuele bestuursleden functioneringsgesprekken gevoerd.

Premie

Net als het verantwoordingsorgaan wijst ook de raad van toezicht op de hoogte van de premie. De premie is op dit moment lager dan de zuiver kostendeckende premie. De raad van toezicht constateert dat het bestuur hier aandacht voor heeft en ook de sociale partners en het verantwoordingsorgaan hierbij betreft. Het bestuur vindt het belangrijk om de sociale partners voortdurend te informeren. Als deze situatie namelijk te lang duurt, dan zou dit consequenties kunnen hebben voor de hoogte van de premie of de inhoud van de regeling. Het bestuur vindt dat op dit moment nog niet aan de orde, maar houdt vinger aan de pols.

De raad van toezicht beveelt aan om de doorontwikkeling van het risicomanagement in 2018 een vervolg te geven en af te ronden. Het bestuur heeft hier de eerste stappen al in gezet. Naast de reeds aanwezige commissies wordt een finance en riskcommissie ingericht. Een nog te werven risk manager, die op het bestuursbureau zal gaan werken, moet deze commissie gaan ondersteunen. Hierbij wordt rekening gehouden met de eisen die de IORP-wetgeving gaat stellen.

Utrecht, 11 juni 2018

Het bestuur van het bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf.

6. JAARREKENING

6.1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

	2017	2016
ACTIVA		
Beleggingen (1)		
Vastgoedbeleggingen	473.451	432.929
Aandelen	2.005.479	1.755.030
Vastrentende waarden	3.041.595	2.839.613
Derivaten	13.797	3.063
Overige beleggingen	262.194	170.175
	<u>5.796.516</u>	<u>5.200.810</u>
Vorderingen en overlopende activa (2)	6.455	11.155
Overige activa (3)	10.212	3.803
	<u>5.813.183</u>	<u>5.215.768</u>

PASSIVA

Stichtingskapitaal en reserves (4)		
Gebonden reserve	1.245.084	1.159.982
Bestemmingsreserve AOP	23.318	21.358
Beleidsreserve	-1.015.177	-1.205.340
	<u>253.225</u>	<u>-24.000</u>
Technische voorzieningen voor risico fonds (5)	5.548.034	5.224.867
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (6)	7.752	6.483
Overige schulden en overlopende passiva (7)	4.172	8.418
	<u>5.813.183</u>	<u>5.215.768</u>

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

	2017	2016
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Actuele dekkingsgraad	104,6	99,5
Beleidsdekkingsgraad	103,3	95,9

6.2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2017	2016
BATEN			
Premiebijdragen van (werkgevers en werknemers)	(8)		
Werkgevers- en werknemersgedeelte		175.737	173.524
Premiebijdragen voor risico deelnemers		1.464	630
Inkoopsom toekenning VPL aanspraken		20.414	231.636
		<u>197.615</u>	<u>405.790</u>
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen	(9)	247.388	522.359
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers		315	689
Overige baten	(10)	88	26
		<u>445.406</u>	<u>928.864</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(11)	71.327	60.439
Pensioenuitvoeringskosten	(12)	10.871	9.709
Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds	(13)		
Pensioenopbouw		214.232	185.029
Toeslagen		193	43
Rentetoevoeging		-11.697	-2.603
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-68.922	-60.863
Mutatie pensioenuitvoeringskosten		4.114	3.620
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		240.971	-958
Wijziging marktrente		-73.469	569.472
Wijziging actuariële uitgangspunten		-	1.618
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling		19.216	230.823
Overige wijzigingen		-1.471	13.116
		<u>323.167</u>	<u>939.297</u>
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		1.269	1.350
Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds	(14)		
Inkomende waardeoverdrachten		-956	-1.189
Collectieve waardeoverdracht Coop		-241.300	-
Uitgaande waardeoverdrachten		3.573	2.189
		<u>-238.683</u>	<u>1.000</u>
transporteren		<u>167.951</u>	<u>1.011.795</u>

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Transport	167.951	1.011.795
Overige lasten (15)	230	129
(*) De nummering verwijst naar de toelichting		
	<u>168.181</u>	<u>1.011.924</u>
Saldo van baten en lasten	<u><u>277.225</u></u>	<u><u>-83.060</u></u>

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Bestemming van het saldo van baten en lasten		
Mutatie gebonden reserve	85.102	212.875
Mutatie bestemmingsreserve AOP	1.960	7.619
Mutatie beleidsreserve	190.163	-303.554
	<u>277.225</u>	<u>-83.060</u>

6.3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	204.443	192.719
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico fonds	34.403	1.237
Betaalde pensioenuitkeringen	-71.212	-60.424
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-3.571	-2.571
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-12.032	-10.971
Diverse ontvangsten en uitgaven	-141	-85
	<u>151.890</u>	<u>119.905</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	2.119.924	2.597.567
Betaald inzake aankopen beleggingen	-2.389.230	-2.779.239
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	123.418	58.939
Overige uitgaven en ontvangsten beleggingen	2.720	2.549
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.313	-2.438
	<u>-145.481</u>	<u>-122.622</u>
Mutatie liquide middelen	<u>6.409</u>	<u>-2.717</u>
Samenstelling geldmiddelen		
	2017	2016
Liquide middelen per 1 januari	3.803	6.520
Mutatie liquide middelen	6.409	-2.717
Liquide middelen per 31 december	<u>10.212</u>	<u>3.803</u>

6.4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van de Stichting bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 41178959, statutair gevestigd te Utrecht (hierna het 'fonds') is het verlenen van pensioenen aan de deelnemers, de gewezen deelnemers, alsmede aan hun nagelaten betrekkingen. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de branche verplicht aangesloten werkgevers.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2017, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2017.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving in het bijzonder Richtlijn 610.

De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven. Het bestuur heeft op 11 juni 2018 de jaarrekening opgemaakt.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

Continuïteit

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Presentatiewijzigingen

Binnen de post beleggingen is per 1 januari 2017 een tweetal geldmarktfondsen, te weten het Insight Liquidity Fund met een omvang ultimo 2016 van € 121.440 en het JPMorgan Liquidity Funds met een omvang ultimo 2016 van € 225.330, aangemerkt als vastrentende waarden en als zodanig verantwoord onder de categorie vastrentende waarden in plaats van de categorie overige beleggingen. De vergelijkende cijfers zijn dienovereenkomstig aangepast.

Daarnaast heeft ten behoeve van het inzicht een herrubricering in het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers en de pensioenuitvoeringskosten plaatsgevonden. De vergelijkende cijfers zijn dienovereenkomstig aangepast.

Alle bovenvermelde wijzigingen hebben geen invloed op het vermogen, het resultaat en de dekkingsgraad van het fonds.

Collectieve waardeoverdracht Coop

Per 1 januari 2017 heeft de collectieve waardeoverdracht van Stichting Coop Pensioenfonds plaatsgevonden. Voor de transitie van het vermogen ad €241.300 zie noot 1 en 2 bij de toelichting op de jaarrekening. De overdracht van de ultimo 2016 opgebouwde aanspraken en uitkeringen van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden is in de staat van baten en lasten opgenomen onder de post 'wijziging uit hoofde van overdracht van rechten' als onderdeel van de 'mutatie technische voorzieningen voor risico fonds'.

De financiële positie van Stichting Coop Pensioenfonds eind 2016 was dusdanig dat na de collectieve waardeoverdracht van de pensioenaanspraken een surplus resteerde. Er zijn afspraken gemaakt over een toeslagverlening vanuit dit surplus. In de periode 2017 tot en met 2021 wordt het surplus van €32.384 toegevoegd aan de individuele aanspraken en rechten van de voormalige deelnemers en pensioengerechtigden van Stichting Coop Pensioenfonds. De jaarlijkse verhoging is gemaximeerd op het fiscaal toegestane maximum van 3%.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor € 641.104 (11,1%) van de beleggingen van het fonds de waardering gebaseerd is op netto contante waardeberekeningen of andere waarderingsmodellen. Het maken van de schattingen van de marktwaarde van deze beleggingen vergt in meer of mindere mate oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en modellen. De mate van schattingsonzekerheid die hiermee samenhangt is nader toegelicht onder noot 1.

Wijzigingen in schattingen in de voorziening voor pensioenverplichtingen worden toegelicht onder de betreffende waarderingsgrondslag. Het financieel effect wordt gekwantificeerd vermeld in de toelichting op de jaarrekening.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen e.d., worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2017	31-12-2016
AUD	1,54	1,46
CAD	1,50	1,41
CHF	1,17	1,07
DKK	7,45	7,44
GBP	0,89	0,85
HKD	9,39	8,18
JPY	135,27	123,02
NOK	9,82	9,08
SEK	9,83	9,58
USD	1,20	1,05
SGD	1,60	1,52

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen, beleggingen voor risico deelnemers en beleggingen VPL worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Reële waarde

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het fonds.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van beursgenoteerde aandelen is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van beursgenoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet beursgenoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

Derivaatcontracten met een negatieve waarde worden in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. Vorderingen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Overige activa

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds en risico deelnemers en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderinggrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit financieel toetsingskader voorgeschreven berekeningsmethodiek en het surplusvermogen.

Beleidsreserve

De beleidsreserve is een sluitpost, waaraan het resultaat wordt toegevoegd of onttrokken nadat de gebonden reserve en de bestemmingsreserve AOP op het juiste niveau zijn gebracht. De beleidsreserve kan eventueel onder andere worden gebruikt om toekomstige toeslagen te financieren en de pensioenregeling te verbeteren. Het bestuur heeft over de (toekomstige) aanwending van deze reserves nog geen beslissing genomen.

Gebonden reserve

De gebonden reserve wordt vastgesteld op de hoogte van de wettelijke reserves. De gebonden reserve dient om toekomstige beleggings- en actuariële tegenvallers op te kunnen vangen.

Bestemmingsreserve AOP

Aan de bestemmingsreserve AOP wordt jaarlijks het resultaat op de arbeidsongeschiktheidspensioenregeling toegevoegd of onttrokken. De bestemmingsreserve AOP is specifiek bedoeld om tegenvallers in de toekenning van arbeidsongeschiktheidspensioen op te kunnen vangen.

Technische voorzieningen voor risico fonds

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds wordt gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn) en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2017:

Overlevingstafels

Prognosetafel AG2016, startkolom 2018 waarbij de sterftekansen zijn vermenigvuldigd met een leeftijdsafhankelijke factor die zijn gebaseerd op de in 2016 gewijzigde ervaringssterfte van het fonds.

De voorziening primo jaar is berekend op basis van de door het AG gepubliceerde Prognosetafel AG2016, startkolom 2017 en ervaringssterfte 2016. In de voorziening ultimo jaar worden de overlevingskansen ontleend aan de Prognosetafel AG2016, startkolom 2018 en ervaringssterfte 2016.

Partnerfrequentie

Voor nog niet ingegane partnerpensioenen wordt zowel voor als na pensionering uitgegaan van het "onbepaalde partnersysteem". Reservering vindt plaats op basis van de werkelijke partnerfrequentie op basis van de eindstand van het jaarwerk 2015. Deze partnerfrequentie is vermeerderd met 5%-punt bij alle leeftijden voor zowel mannen als vrouwen. Voor de leeftijden 60 tot en met 67 jaar wordt de partnerfrequentie gelijkgesteld aan 100%. Vanaf 67 jaar neemt de partnerfrequentie af met de veronderstelde sterfte van de partner.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

De lasten van nog niet ingegaan wezenpensioen zijn gesteld op 2,5% van de lasten van het nog niet ingegaan partnerpensioen tot 67 jaar; bij de vaststelling van de lasten van ingegaan wezenpensioen wordt verondersteld dat het pensioen moet worden uitgekeerd tot de 18-jarige leeftijd, waarbij geen rekening wordt gehouden met sterftetekansen.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Kostenopslag ter grootte van 3% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten

Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers en ingegaan AOP is uitgegaan van een revalidatiekans van 0%.

IBNR

Een voorziening voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers die in de WIA terecht kunnen komen, wordt berekend door de invaliditeitsopslag uit de premie van de afgelopen twee jaar te nemen.

Onvindbaren

Niet opgevraagd pensioen: Voor pensioen dat nog niet is ingegaan omdat de deelnemer onvindbaar is of niet reageert wordt de reservering 5 jaar volledig in stand gehouden en vervolgens in 10 jaar lineair afgeschreven tot nihil.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorziening aangehouden beleggingen.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten). Schulden uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Dekkingsgraad

De (nominale) actuele dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden en minus de langlopende schulden uit hoofde van VPL te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans. Per 1 januari 2015 wordt de technische voorziening voor risico deelnemers meegenomen in de berekening van de dekkingsgraad.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

De premiebaten in het boekjaar zijn gebaseerd op de definitieve loonsomopgaven van de werkgevers. Voor een beperkt aantal werkgevers zijn de premies gebaseerd op de voorlopige loonsomopgaven.

Onder premiebijdragen risico fonds is separaat opgenomen de hoogte van de inkoopsum(men) inzake ingekochte pensioenaanspraken uit hoofde van VPL.

Premiebijdragen risico werknemers

Dit betreft (vrijwillige spaar) bijdragen van de deelnemers in het kader van de beschikbare premieregeling. Premies zijn toegekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

De beleggingsresultaten voor beleggingen voor risico pensioenfonds, beleggingen voor risico deelnemers en beleggingen inzake VPL worden op dezelfde wijze vastgesteld.

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Mutatie pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 3% van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 3% van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld overeenkomstig de directe methode. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

6.5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2017	432.929	1.755.030	2.839.613	-2.969	170.175	5.194.778
Inbreng Coop	9.626	95.900	102.314	-	33.382	241.222
Aankopen	79.325	298.815	1.770.583	-	240.507	2.389.230
Verkopen	-65.407	-325.164	-1.504.983	-72.806	-151.564	-2.119.924
Overige mutaties	1.586	5	-4.418	-85	-33.190	-36.102
Waardemutaties	15.391	180.893	-161.514	89.657	2.885	127.312
Stand per 31 december 2017	<u>473.450</u>	<u>2.005.479</u>	<u>3.041.595</u>	<u>13.797</u>	<u>262.195</u>	<u>5.796.516</u>

In het kader van de collectieve waardeoverdracht heeft in januari 2017 de transitie van het vermogen van Stichting Coop Pensioenfonds ad € 241.222 plaatsgevonden. De inbreng van de vastgoedbeleggingen, aandelen en vastrentende waarden (€ 207.840) zijn in-kind overgenomen.

De overige mutaties betreffen de mutatie van de beleggingsdebiteuren, -crediteuren en (koersresultaat) liquide middelen.

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	300.660	1.513.203	2.601.637	-4.495	140.089	4.551.094
Aankopen	155.791	497.793	2.088.754	72	36.829	2.779.239
Verkopen	-40.187	-388.464	-2.179.152	12.305	-2.069	-2.597.567
Overige mutaties	-783	605	7.809	-44	-10.136	-2.549
Waardemutaties	17.448	131.893	320.565	-10.807	5.462	464.561
Stand per 31 december 2016	<u>432.929</u>	<u>1.755.030</u>	<u>2.839.613</u>	<u>-2.969</u>	<u>170.175</u>	<u>5.194.778</u>

Bij: Derivaten met een negatieve waarde

6.032

5.200.810

Van het totaal van de beleggingen heeft een bedrag van € 7.752 (2016: € 6.483) betrekking op risico deelnemers.

Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva.

Er vinden geen beleggingen plaats in premiebijdragende ondernemingen.

Onderpand met betrekking tot derivaten

Het fonds belegt in derivaten. Afhankelijk van de waarde van de derivaten ontvangt of verstrekt het fonds onderpand. Bij een positieve waarde van de derivaten ontvangt het fonds onderpand, bij een negatieve waarde verstrekt het fonds onderpand. Het fonds heeft ultimo 2017 € 14.000 (2016: € -) aan onderpand ontvangen in de vorm van (staats)obligaties. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking. Het fonds heeft ultimo 2017 € - (2016: € 6.470) aan onderpand verstrekt in de vorm van liquiditeiten. Dit verstrekte onderpand was verantwoord als vordering onder de overige beleggingen.

Securities lending binnen de beleggingsfondsen

Het pensioenfonds stelt zelf geen aandelen- of obligatiebeleggingen beschikbaar voor het in bruikleen geven van effecten. Wel belegt het pensioenfonds in beleggingsinstellingen, waarvan enkele hun beleggingen beschikbaar stellen voor belening.

Derivaten binnen de beleggingsfondsen

Binnen de beleggingsfondsen wordt gebruik gemaakt van derivaten, er is sprake van collateral management.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van verschillende waarderingsmodellen, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

- 1 Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, onderpanden.
- 1 Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het fonds. Alle vastgoedobjecten worden jaarlijks getaxeerd door externe taxateurs waarvan de onafhankelijkheid ten opzichte van de waardering onbetwist is. De juistheid en volledigheid van de gebruikte informatie voor de taxatie wordt gecontroleerd.
- 1 De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico. Daarnaast vallen derivaten die volgens een waarderingsmethode worden vastgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata, onder deze categorie.
- 1 Intrinsieke waarde: de marktwaarde ontleent aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-to-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages. Deze rapportages zijn door een onafhankelijke accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van het fonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt. Beleggingen waarvan de waardering op basis van de intrinsieke waarde plaatsvindt, zijn in de tabel opgenomen onder 'Andere methode(n)'.
 - 1 Andere methode(n): marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden. Hieronder zijn tevens de beleggingsdebiteuren en -crediteuren opgenomen.

	Genoteerde marktprijzen	NCW- berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2017				
Vastgoedbeleggingen	132.554	-	340.897	473.451
Aandelen	1.991.317	-	14.162	2.005.479
Vastrentende waarden	3.026.575	394	14.626	3.041.595
Derivaten	-	13.797	-	13.797
Overige beleggingen	4.966	-	257.228	262.194
Totaal	5.155.412	14.191	626.913	5.796.516

	Genoteerde marktprijzen	NCW- berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2016				
Vastgoedbeleggingen	123.472	-	309.457	432.929
Aandelen	1.735.204	-	19.826	1.755.030
Vastrentende waarden	2.518.874	398	320.341	2.839.613
Derivaten	-	-3.054	85	-2.969
Overige beleggingen	2.318	-	167.857	170.175
Totaal	4.379.868	-2.656	817.566	5.194.778

Schatting van reële waarde

Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van verschillende waarderingmodellen betreft indirect vastgoed. Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. De eerste waardering is verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert, binnen de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen. De vastgoedbeleggingen welke op een actieve markt worden verhandeld, worden gewaardeerd tegen de genoteerde marktprijzen.

Aandelen

Het grootste deel van de aandelen wordt gewaardeerd tegen de genoteerde marktprijzen. Van de belegde waarde in aandelen staat de waarde van private equity beleggingen en aandelenfondsen opgenomen als vastgesteld op basis van verschillende waarderingmodellen.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Het grootste deel van de vastrentende waarden wordt gewaardeerd tegen de genoteerde marktprijzen. Per 31 december 2016 stond het AeAm Dutch Mortgage fund ad € 301.297 nog op niet beursgenoteerd. Dit is begin 2017 overgezet naar beursgenoteerd waardoor ultimo 2017 dit fonds is opgenomen onder genoteerde marktprijzen in plaats van andere methode(n). De berekeningsgrondslag staat vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen.

Derivaten

Bij de schatting van de reële waarde van derivaten wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen.

Overige beleggingen

Het niet marktgenoteerde deel van de overige beleggingen betreft beleggingen in hedgefondsen. Het fonds neemt alleen via tussenkomst van externe fondsbeheerders deel in deze beleggingen. Voor de waardering van deze beleggingen wordt uitgegaan van de waardebepaling welke is opgesteld ten behoeve van deze externe fondsbeheerders. De waardering vindt plaats op basis van reële waarde. De wijze waarop de reële waarde wordt bepaald is afhankelijk van de externe fondsbeheerder en van de aard van de belegging. De volgende variabelen spelen hierbij een rol: de aanschafwaarde voor wat betreft recente investeringen, toekomstige kasstromen, waarde van de activa, waardering van vergelijkbare objecten.

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Specificatie naar soort:		
Indirect vastgoed	468.479	429.543
Beleggingsdebiteuren	5.188	3.386
Liquide middelen	39	-
Beleggingscrediteuren	-255	-
	<u>473.451</u>	<u>432.929</u>

Aandelen

De aandelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Specificatie naar soort:		
Direct beursgenoteerde aandelen	584.455	524.725
Aandelenbeleggingsfondsen	1.406.862	1.210.482
Private Equity	11.722	17.389
Beleggingsdebiteuren	7.699	575
Liquide middelen	1.432	1.859
Beleggingscrediteuren	-6.691	-
	<u>2.005.479</u>	<u>1.755.030</u>

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Specificatie naar soort:		
Staatsobligaties	722.045	998.172
Bedrijfsobligaties	1.206	2.193
Inflation linked bonds	-	53.894
Leningen	394	398
LDI fondsen	542.780	609.959
Hypotheekfondsen	311.595	301.297
Geldmarktfondsen	726.138	346.770
Overige beleggingsfondsen	722.811	507.886
Beleggingsdebiteuren	14.410	18.670
Liquide middelen	216	374
	<u>3.041.595</u>	<u>2.839.613</u>

De volledige portefeuille staatsobligaties is staatsgegarandeerd.

Derivaten

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Specificatie naar soort:		
Valutaderivaten	13.797	-3.054
Liquide middelen	-	85
	<u>13.797</u>	<u>-2.969</u>

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat zoveel mogelijk wordt gewerkt met onderpand.

Er wordt gebruik gemaakt van onder meer valutatermijncontracten. Dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2017:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Valutaderivaten	1.100.290	<u>13.797</u>	<u>-</u>

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2016:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Valutaderivaten	937.068	2.978	6.032
		<u>2.978</u>	<u>6.032</u>

Overige beleggingen

De overige beleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie naar soort:		
Hedge funds	167.146	133.019
Infrastructurepool	94.737	37.183
Liquide middelen	311	-
Beleggingscrediteuren	-	-27
	<u>262.194</u>	<u>170.175</u>

2. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2017	31-12-2016
Vordering op werkgevers	491	898
Vordering (uit hoofde van VPL)	-	1.709
Nog te ontvangen aflossing hypotheek Coop	78	-
Nog te factureren premie	5.517	8.517
Overige vorderingen	369	31
	<u>6.455</u>	<u>11.155</u>

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

De vordering (uit hoofde van VPL) ultimo 2016 was ontstaan als gevolg van de inkoop van VPL aanspraken per 31 december 2016. Voor een nadere toelichting op deze post zie paragraaf 8.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

	31-12-2017	31-12-2016
Nadere specificatie 'vorderingen op werkgevers'		
Werkgevers	678	1.115
Voorziening dubieuze debiteuren	-187	-217
	<u>491</u>	<u>898</u>

In 2017 is een bedrag van €45 gedoteerd aan de voorziening (2016: €83). Er werd een bedrag van €75 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2016: €195) ten laste van de voorziening dubieuze debiteuren.

3. Overige activa

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Liquide middelen	<u>10.212</u>	<u>3.803</u>

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder zijn onder de overige beleggingen opgenomen.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA

4. Eigen vermogen

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Gebonden reserve	Bestemmings- reserve AOP	Beleidsreserve	Totaal
Stand per 1 januari 2017	1.159.982	21.358	-1.205.340	-24.000
Uit bestemming saldo van baten en lasten	85.102	1.960	190.163	277.225
Stand per 31 december 2017	<u>1.245.084</u>	<u>23.318</u>	<u>-1.015.177</u>	<u>253.225</u>

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN. Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten.

	Gebonden reserve	Bestemmings- reserve AOP	Beleidsreserve	Totaal
Stand per 1 januari 2016	947.107	13.739	-901.786	59.060
Uit bestemming saldo van baten en lasten	212.875	7.619	-303.554	-83.060
Stand per 31 december 2016	<u>1.159.982</u>	<u>21.358</u>	<u>-1.205.340</u>	<u>-24.000</u>

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	5.809.011	104,6	5.207.350	99,5
Af: technische voorzieningen	5.555.786	100,0	5.231.350	100,0
Eigen vermogen	<u>253.225</u>	<u>4,6</u>	<u>-24.000</u>	<u>-0,5</u>
Af: vereist eigen vermogen	<u>1.245.084</u>	<u>22,4</u>	<u>1.159.982</u>	<u>22,2</u>
Vrij vermogen	-991.859	-17,8	-1.183.982	-22,7
Minimaal vereist eigen vermogen	259.328	4,7	242.904	4,6
Actuele dekkingsgraad		104,6		99,5
Beleidsdekkingsgraad		103,3		95,9

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting Risicobeheer.

De actuele dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totale activa -/- schulden) / technische voorzieningen * 100%.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.

Als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad bevindt het fonds zich in een situatie van tekort.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2017	2016
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	99,5	101,4
Premie	-1,2	-0,8
Uitkeringen	-0,1	-
Toeslagverlening	-	-
Verandering van de rentetermijnstructuur	1,4	-11,9
Rendement op beleggingen	5,0	12,2
Overige oorzaken en kruiseffecten	-	-1,4
Dekkingsgraad per 31 december	104,6	99,5

Herstelplan

Op basis van het FTK moet een pensioenfonds een herstelplan opstellen indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad (VDG). Het pensioenfonds heeft dan een periode van maximaal 10 jaar om tot de VDG te herstellen. Daarbij mag rekening worden gehouden met onder andere het verwachte herstel uit hoofde van het beleggingsbeleid. Zolang niet wordt voldaan aan de VDG, moet het pensioenfonds jaarlijks een nieuw 10-jarig herstelplan opstellen. Indien onvoldoende herstelkracht aanwezig is, dan dienen (extra) maatregelen genomen te worden die moeten leiden tot minimaal een tijdsevenredig herstel.

Het fonds heeft in maart 2016 een herstelplan opgesteld aan de hand van de uitgangspunten van het FTK. Jaarlijks wordt getoetst hoe de financiële positie van het fonds zich ontwikkelt ten opzichte van het herstelplan en wordt bepaald of er nog sprake is van een dekkings- en/of reservetekort. Omdat het tekort eind 2017 nog steeds bestond, heeft het fonds begin 2018 het herstelplan geactualiseerd. In dit bij DNB ingediende herstelplan heeft het fonds aangegeven welke maatregelen het inzet om binnen 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Uit het dekkingsgraadsjabloon blijkt dat aan het einde van de maximale hersteltermijn van 10 jaar de beleidsdekkingsgraad naar verwachting 125% bedraagt. Het herstel vindt voornamelijk plaats door verwachte beleggingsopbrengsten en het (deels) achterwege blijven van toeslagverlening.

In 2017 heeft de dekkingsgraad zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

	Werkelijk 2017	Herstelplan 2017
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	99,5	99,4
Premie	-1,2	-1,0
Uitkeringen	-0,1	-
Verandering van de rentetermijnstructuur	1,4	-
Rendement op beleggingen	5,0	4,1
Overige oorzaken en kruiseffecten	-	0,1
Dekkingsgraad per 31 december	104,6	102,6

De verandering van de rentetermijnstructuur heeft geleid tot een stijging van de dekkingsgraad. In het herstelplan wordt geen rekening gehouden met rentetermijnstructuur waardoor de bijdrage van de verandering van de rentetermijnstructuur nihil is. Bij de bepaling van de werkelijke dekkingsgraad is van de daadwerkelijke rentetermijnstructuur ultimo van het boekjaar uitgegaan die hoger is dan de rentetermijnstructuur primo het jaar.

Het rendement op beleggingen heeft meer bijgedragen aan de dekkingsgraad dan verwacht volgens het herstelplan. Dit wordt verklaard doordat in het herstelplan is uitgegaan van een lager rendement dan het rendement op de beleggingen werkelijk was.

Het effect bij overige oorzaken en kruiseffecten wordt voornamelijk veroorzaakt door kruiseffecten van wijziging van rentetermijnstructuur met in dit geval het beleggingsresultaat. De kruiseffecten worden veroorzaakt door de gehanteerde berekeningsmethodiek. Deze methodiek wordt eveneens gehanteerd door DNB, ten behoeve van de evaluatie van de herstelplannen.

5. Technische voorzieningen voor risico fonds

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds:		
Basisregeling	5.444.333	5.124.021
AOP	15.566	17.098
Premievrijstelling / IBNR	88.135	83.748
	5.548.034	5.224.867

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2017	2016
Stand per 1 januari	5.224.867	4.285.570
Pensioenopbouw	214.232	185.029
Toeslagen	193	43
Rentetoevoeging	-11.697	-2.603
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-68.922	-60.863
Mutatie pensioenuitvoeringskosten	4.114	3.620
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	240.971	-958
Wijziging marktrente	-73.469	569.472
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	1.618
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	19.216	230.823
Overige wijzigingen	-1.471	13.116
Stand per 31 december	<u>5.548.034</u>	<u>5.224.867</u>

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds:

	31-12-2017	31-12-2016
Actieve deelnemers	2.777.278	2.628.736
Gewezen deelnemers	1.599.174	1.507.899
Pensioentrekkenden	924.422	854.742
Overigen	85.894	81.617
Netto pensioenverplichtingen	<u>5.386.768</u>	<u>5.072.994</u>
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	<u>161.266</u>	<u>151.873</u>
	<u>5.548.034</u>	<u>5.224.867</u>

De post "Overigen" betreft de voorzieningen voor invaliditeit en arbeidsongeschiktheid.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Vanaf 2016 is de pensioenleeftijd gesteld op 67 jaar; het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen is 1,875% en voor het partnerpensioen 1,313%.

Sociale partners hebben in juni 2015 afspraken gemaakt over het premiebudget voor de komende jaren en hebben dit vastgesteld op 10% van de loonsom. De berekening van het premiepercentage vindt plaats aan de hand van de methode waarbij de kostendeckende premie gedempt wordt op basis van het verwacht rendement. De premie voor 2017 is op deze wijze berekend en getoetst aan het premiebudget. Als in de toekomst blijkt dat de op deze wijze berekende premie niet past binnen het premiebudget, zal het bestuur in overleg treden met sociale partners.

Het fonds financiert de pensioenregeling (ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen) met een doorsneepremie. Als pensioengrondslag gold in 2017 het loon op basis van de Wet financiering sociale verzekeringen verminderd met een franchise.

Premie basisregeling: 20,8% (2016: 20,6%)
Franchise: € 15.613 (2016: € 14.968)
Maximum pensioengevend loon € 53.701 (2016: € 52.763).

De fiscale pensioenrichtleeftijd gaat per 1 januari 2018 omhoog naar 68 jaar. Bij deze pensioenrichtleeftijd is de jaarlijks maximaal toegestane fiscale pensioenopbouw 1,875%.

Sociale partners in de levensmiddelenbranche besloten tot aanpassing van de regeling en kwamen met elkaar de verhoging per 1 januari 2018 naar 68 jaar overeen. Tegelijkertijd maakten zij afspraken over een verlaging van de franchise met het oog op een hoger pensioenresultaat voor de deelnemers. Het bestuur heeft de opdracht tot wijziging van de regeling naar 68 jaar aanvaard. Dit na beoordeling op onder andere evenwichtigheid tussen de belangen van de verschillende groepen, het voldoen aan wet- en regelgeving, de uitvoerbaarheid en communiceerbaarheid van de regeling.

Toeslagverlening

Het bestuur beoordeelt jaarlijks of de financiële middelen van het fonds toereikend zijn om de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen per 1 januari te verhogen. Er bestaat geen recht op toeslagverlening. Er is geen zekerheid of en in hoeverre het fonds in de toekomst een toeslag zal verlenen.

Als leidraad voor toeslagverlening wordt een staffel gebruikt. Hierbij gaat het bestuur uit van de beleidsdekkingsgraad volgens het FTK. De staffel is gekoppeld aan die dekkingsgraad en ziet er als volgt uit:

- ┆ Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110%: geen toeslag
- ┆ Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% maar lager dan de bovengrens toeslagverlening: toeslag naar rato
- ┆ Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de indexatiedekking: toeslag gelijk aan 100% van de toeslagambitie

Het fonds wil de pensioenen en pensioenaanspraken mee laten groeien met de prijzen. Hiervoor wordt gekeken naar de stijging van de prijzen over de maanden oktober tot september in het vorige jaar. Ieder jaar wordt bekeken of de pensioenaanspraken geheel of gedeeltelijk worden verhoogt met de stijging van de prijzen. Dat kan alleen als de financiële situatie van het fonds goed genoeg is.

De toeslagen die vanaf 1 januari 2016 zijn gemist, kunnen in de toekomst gedeeltelijk of geheel worden goedge maakt als het fonds financieel gezond is.

Het bestuur heeft in oktober 2017 besloten om per 1 januari 2018 geen toeslag te verlenen over de tot en met 31 december 2017 opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen omdat de beleidsdekkingsgraad lager is dan het vereiste vermogen.

De voormalige deelnemers van Stichting Coop Pensioenfondsen hebben in 2017 een toeslag van 3%, zijnde € 6.752, ontvangen uit hoofde van het surplus uit de collectieve waardeoverdracht Coop.

6. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2017	2016
Stand per 1 januari	6.483	5.133
Stortingen	1.458	630
Uitkeringen en overige mutaties	-289	151
Kosten	-215	-120
Beleggingsresultaten risico deelnemers	315	689
Stand per 31 december	<u>7.752</u>	<u>6.483</u>

7. Overige schulden en overlopende passiva

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Derivaten	-	6.032
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1.525	1.411
Te verrekenen premies	362	75
Waardeoverdrachten	79	12
Nog te betalen kosten	1.019	762
Crediteuren	-	8
Schuld (uit hoofde van VPL)	969	-
Overige schulden	218	118
	<u>4.172</u>	<u>8.418</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Voor de VPL-overgangsregeling wordt conform de afspraak van sociale partners 1,4% premie van de loonsom geheven. Jaarlijks wordt uit de premiebatens van dat jaar na aftrek van kosten en onder toevoeging van het behaalde rendement op de premiebatens een deel van het voorwaardelijk pensioen ingekocht. De regeling geldt voor de periode tot en met 2020. Als sociale partners voor deze periode nieuwe afspraken maken, zal het bestuur deze eerst beoordelen op financierbaarheid en uitvoerbaarheid. Uit de premiebatens van 2017 is 4,1% van de oorspronkelijke aanspraken ingekocht.

Het verloop van de schuld (uit hoofde van VPL) is als volgt:

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Stand per 1 januari	-1.709	209.223
Dotatie inzake premies	23.548	23.454
Rendementstoerekening (inclusief kosten vermogensbeheer)	187	-1.961
Kosten pensioenbeheer	-643	-789
Toekenning VPL aanspraken	-20.414	-231.636
Stand per 31 december	<u>969</u>	<u>-1.709</u>

De post toekenning VPL aanspraken 2017 is inclusief een solvabiliteitsopslag van € 842, waarmee wordt voldaan aan het per 29 november 2017 gewijzigde artikel 4, lid 2, Uitvoeringsbesluit pensioenaspecten Sociaal Akkoord 2004 (Uitvoeringsbesluit VPL). Daarnaast bevat deze post het saldo van € 966 tussen de werkelijke inkoop in 2017 die lager was dan de verwachte inkoop ultimo 2016.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

	31-12-2017	31-12-2016
Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:		
Technische voorzieningen	5.555.786	5.231.350
Buffers:		
S1 Renterisico	414.438	345.617
S2 Risico zakelijke waarden	905.312	855.055
S3 Valutarisico	166.617	169.887
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	136.305	148.651
S6 Verzekeringstechnisch risico	209.243	198.399
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	3.917	6.593
Diversificatie effect	-590.748	-564.220
Totaal S (vereiste buffers)	1.245.084	1.159.982
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	6.800.870	6.391.332
Aanwezig pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	5.809.011	5.207.350
Tekort	-991.859	-1.183.982

Het fonds heeft ter afdekking van valutarisico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het fonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

De belangrijkste verschillen in de vereiste buffers op 31 december 2017 ten opzichte van 31 december 2016 worden veroorzaakt door de samenstelling van de beleggingsmix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Deze derivaten worden alleen gebruikt voor efficiënt portefeuille beheer en afdekken van risico's.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico, valutarisico en het grondstoffenrisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2017		31-12-2016	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (voor derivaten)	3.041.595	6,5	2.839.613	7,7
Vastrentende waarden (na derivaten)	3.007.268	16,5	2.831.208	18,6
Technische voorzieningen	5.548.034	25,9	5.224.867	26,4

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake is van een zogenaamde "duration mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen. Dit heeft een positieve impact op de dekkingsgraad. Bij een rentedaling geldt het omgekeerde: in dat geval zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, hetgeen een negatieve impact op de dekkingsgraad heeft. Het beleid van het fonds is gericht op het beheersen van duration mismatch. Hiertoe belegt het fonds in langlopende staatsobligaties en rentederivaten.

Conform het dynamisch rentebeleid van het fonds, waarbij de renteafdekking afhankelijk is van het niveau van de rente, was de renteafdekking gedurende geheel 2017 30% op basis van de marktcurve.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	770.705	25,3	510.886	18,0
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	261.950	8,6	239.620	8,4
Resterende looptijd > 5 jaar	2.008.940	66,1	2.089.107	73,6
	<u>3.041.595</u>	<u>100,0</u>	<u>2.839.613</u>	<u>100,0</u>

Gevoeligheidsanalyse

In onderstaande tabel wordt de gevoeligheid van de dekkingsgraad getoond voor waardeveranderingen van de aandelenbeleggingen en voor verschuivingen van de rente. In het midden van de tabel staat de huidige dekkingsgraad van 104,6%.

		Zakelijke waarden		
		-25%	0%	25%
Rente	-1,00%	77,4%	86,6%	95,8%
	-0,50%	85,9%	96,1%	106,3%
	0,00%	93,5%	104,6%	115,7%
	0,50%	100,1%	112,0%	123,9%
	1,00%	105,8%	118,4%	131,0%

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of prijsrisico is het risico van waardeveranderingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitvoerende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardeveranderingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar aard:				
Kantoren	39.910	8,4	7.999	1,9
Winkels	95.480	20,2	55.789	12,9
Woningen	141.135	29,8	87.391	20,2
Participaties in vastgoedmaatschappijen	10.687	2,3	37.253	8,6
Overige	181.267	38,3	241.111	55,6
Liquide middelen	39	-	-	-
Beleggingsdebiteuren	5.188	1,1	3.386	0,8
Beleggingscrediteuren	-255	-0,1	-	-
	<u>473.451</u>	<u>100,0</u>	<u>432.929</u>	<u>100,0</u>

De post overige heeft voornamelijk betrekking op beleggingsfondsen die beleggen in gediversifieerde vastgoedbeleggingen.

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Nederland	284.399	60,1	255.852	59,1
Andere EU-landen	57.945	12,2	69.031	16,0
Europa (niet EU-landen)	20.662	4,4	1.407	0,3
Noord Amerika	73.367	15,5	71.930	16,6
Pacific	31.969	6,8	31.160	7,2
Liquide middelen	39	-	-	-
Beleggingsdebiteuren	5.188	1,1	3.386	0,8
Beleggingscrediteuren	-255	-0,1	-	-
Overige	137	-	163	-
	<u>473.451</u>	<u>100,0</u>	<u>432.929</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sectoren:				
Financiële dienstverlening	460.227	23,0	402.238	22,9
Industrie	217.693	10,8	192.715	11,0
Basismaterialen	118.899	5,9	109.322	6,2
Technologie	173.214	8,6	141.639	8,1
Communicatie diensten	225.653	11,3	178.956	10,2
Cyclische consumptiegoederen	212.420	10,6	183.201	10,4
Defensieve consumptiegoederen	359.217	17,9	303.520	17,3
Energie	142.418	7,1	150.675	8,6
Nutsbedrijven	74.498	3,7	62.588	3,6
Diversen	18.800	0,9	13.896	0,8
Gezondheidszorg	-	-	13.846	0,8
Liquide middelen	1.432	0,1	1.859	0,1
Beleggingsdebiteuren	7.699	0,4	575	-
Beleggingscrediteuren	-6.691	-0,3	-	-
	<u>2.005.479</u>	<u>100,0</u>	<u>1.755.030</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio:				
Nederland	69.904	3,5	42.871	2,4
Andere EU-landen	670.391	33,3	598.590	34,2
Europa (niet EU-landen)	124.033	6,2	107.800	6,1
Azië	341.015	17,0	268.818	15,3
Centraal en Zuid Amerika	22.116	1,1	20.882	1,2
Noord Amerika	557.443	27,8	529.762	30,2
Pacific	198.406	9,9	167.045	9,5
Overige	19.731	1,0	16.828	1,0
Liquide middelen	1.432	0,1	1.859	0,1
Beleggingsdebiteuren	7.699	0,4	575	-
Beleggingscrediteuren	-6.691	-0,3	-	-
	<u>2.005.479</u>	<u>100,0</u>	<u>1.755.030</u>	<u>100,0</u>

S3 Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van een financieel instrument zal fluctueren als gevolg van veranderingen in valutawisselkoersen.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt te specificeren:

	Positie voor afdekking	Valuta-derivaten	Nettopositie na afdekking 2017	Nettopositie na afdekking 2016
EUR	3.776.051	1.101.286	4.877.337	4.490.092
CAD	3.579	-	3.579	3.739
CHF	91.181	-	91.181	82.919
DKK	19.134	-	19.134	17.078
GBP	246.991	-184.536	62.455	59.980
HKD	149.474	-	149.474	115.835
JPY	146.469	-109.345	37.124	27.808
NOK	14.277	-	14.277	12.582
SEK	42.211	-	42.211	44.225
USD	705.983	-793.608	-87.625	13.761
AUD	7.239	-	7.239	8.242
SGD	13.845	-	13.845	10.774
Overig	566.285	-	566.285	307.743
	<u>5.782.719</u>	<u>13.797</u>	<u>5.796.516</u>	<u>5.194.778</u>

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2017 € 2.006.668 (2016: € 1.636.864). Van dit bedrag is 54% (2016: 57%) afgedekt naar de euro. De norm voor valuta-afdekking op look through basis is 75% voor de belangrijkste valuta's (Amerikaanse Dollar, Britse Pond en Japanse Yen). Het valutarisico uit hoofde van USD, GBP en JPY is conform het beleid van het fonds afgedekt. Bij de afdekking van de Amerikaanse Dollar worden eveneens de valuta meegenomen die sterk gecorreleerd zijn aan de Amerikaanse Dollar. Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 13.797 (2016: € 3.054).

S4 Grondstoffenrisico

Het fonds belegt niet direct in grondstoffen maar via participaties in beleggingsfondsen.

In het beleggingsbeleid en tevens het strategisch beleid is geen allocatie naar grondstoffen opgenomen. Het grondstoffenrisico is daarom niet direct aanwezig.

S5 Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee "Over The Counter (OTC)"-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds alleen belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Daarbij zorgt regelgeving met betrekking tot het gebruik van OTC-derivaten (European Market Infrastructure Regulation, EMIR) voor een verdere beperking van het tegenpartijrisico. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Nederlandse overheidsinstellingen	182.317	6,0	292.785	10,3
Beleggingsfondsen	1.578.392	51,9	1.421.335	50,1
Geldmarktfondsen	726.138	23,9	346.770	12,2
Buitenlandse overheidsinstellingen	539.728	17,7	759.281	26,7
Financiële dienstverlening	394	-	398	-
Liquide middelen	216	-	374	-
Beleggingsdebiteuren	14.410	0,5	18.670	0,7
	<u>3.041.595</u>	<u>100,0</u>	<u>2.839.613</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature markets	2.921.673	96,0	2.746.173	96,7
Emerging markets	105.296	3,5	74.396	2,6
Liquide middelen	216	-	374	-
Beleggingsdebiteuren	14.410	0,5	18.670	0,7
	<u>3.041.595</u>	<u>100,0</u>	<u>2.839.613</u>	<u>100,0</u>

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2017		31-12-2016	
		In %		In %
AAA	1.021.553	33,6	1.142.483	40,1
AA	669.400	22,0	576.062	20,3
A	256.802	8,4	157.770	5,6
BBB	319.364	10,5	199.467	7,0
Lager dan B	59.249	2,0	12.687	0,5
Geen rating*	700.601	23,0	732.100	25,8
Liquide middelen	216	-	374	-
Beleggingsdebiteuren	14.410	0,5	18.670	0,7
	<u>3.041.595</u>	<u>100,0</u>	<u>2.839.613</u>	<u>100,0</u>

Voor de bepaling van de rating wordt afhankelijk van beschikbaarheid gebruik gemaakt van S&P, Moody's en Fitch.

De post 'geen rating' betreft voornamelijk het Insight Liquidity Fund en het AeAm Dutch Mortgage fund. Voor het Insight Liquidity Fund is geen doorkijk beschikbaar en het AeAm Dutch Mortgage fund bevat individuele Nederlandse woninghypotheken die geen separate rating hebben. Deze investeringen betreffen steeds nieuw verstrekte hypotheek, die voor het grootste deel vallen onder het nieuwe hypotheekregime met verplichte aflossing.

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognosetafel AG2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging voorwaardelijk is.

Het beleid en de ambitie inzake toeslagverlening is weergegeven in paragraaf 'toeslagverlening'.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze. De nominale rente kan worden verminderd met een bepaald (vast) percentage dat de toeslagambitie op lange termijn weergeeft. Ook kan gebruik worden gemaakt van de verwachte loon- of prijsinflatie (afhankelijk van de bepalingen omtrent toeslagverlening in het reglement). Ultimo 2017 bedraagt de reële dekkingsgraad 82,7%.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2017 de volgende posten:

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %			In %
Duitsland staatsobligaties	322.625	5,6	431.275	8,3
Nederland staatsobligaties	186.579	3,2	299.088	5,7
Frankrijk staatsobligaties	-	-	205.807	4,0
	<u>509.204</u>	<u>8,8</u>	<u>936.170</u>	<u>18,0</u>

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Bij de bepaling van het vereist vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

Staatsobligaties van Duitsland en Nederland vormen een belangrijk deel van de portefeuille. Hier is weliswaar sprake van grotere allocaties en daarmee van een concentratierisico, maar het fonds heeft bewust tot deze allocatie besloten vanwege de beperkte alternatieven die er zijn met betrekking tot hoogwaardige staatsobligaties genoteerd in euro. Buiten de betreffende staatsobligaties is de portefeuille breed gespreid. Op look through basis bekeken (bij beleggingsinstellingen wordt daarbij gekeken naar de onderliggende beleggingen) is geen enkele overige positie groter dan 2% van het balanstotaal. Aangezien er bij het fonds geen sprake is van een bijzondere concentratie naar sectoren of tegenpartijen wordt het concentratierisico op nihil verondersteld.

Aangezien er bij het fonds geen sprake is van een bijzondere concentratie naar sectoren of tegenpartijen wordt het concentratierisico op nihil verondersteld.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerd door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De volledige beleggingsportefeuille is ondergebracht bij vermogensbeheerder Kempen Capital Management N.V. met deze partij zijn overeenkomsten en service level agreements gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerd doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij custodian KASBANK N.V.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. zijn een uitvoeringsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten. Ingaande 2018 is met AZL een uitbestedingsovereenkomst gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerder), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internebeheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheerrisico

Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die door portefeuillemanagers worden ingenomen ten opzichte van de strategische portefeuilles. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van een tracking error. Deze tracking error meet de mate van afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en het rendement op een benchmarkportefeuille. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert daarmee een hogere mate van actief risico.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt waarover overheersende zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook rechtspersonen die overwegende zeggenschap kunnen uitoefenen worden aangemerkt als verbonden partij. Als verbonden partijen worden verder aangemerkt sleutelfunctionarissen van het pensioenfonds en aangesloten werkgevers (premiebijdragende ondernemingen). Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan.

De bestuurders, de leden van de raad van toezicht, de directeur en de investment & risk manager van het bestuursbureau en de werkgevers worden als verbonden partijen aangemerkt.

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. Er is op dit moment geen bestuurder die een pensioenuitkering van het fonds ontvangt. Ultimo 2017 is een bestuurslid een actieve deelnemer en heeft een bestuurslid aanspraken als gewezen deelnemer aan het fonds. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Premiebijdragende ondernemingen

Het fonds heeft een uitvoeringsreglement afgesloten met de verplicht aangesloten werkgevers en een uitvoeringsovereenkomst met de vrijwillig aangesloten werkgevers. Er wordt niet belegd in premiebijdragende ondernemingen.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Ontvangen zekerheden en garanties

Er zijn geen zekerheden en garanties ontvangen.

(Langlopende) contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. (SAPB). Het contract loopt tot ultimo 2017 en heeft betrekking op de reguliere uitvoering van het pensioenbeheer. Daarna zal uitvoering door SAPB ophouden. Met SAPB zijn aparte afspraken gemaakt over overdrachtswerkzaamheden en beëindigingswerkzaamheden. Dit laatste betreft werkzaamheden met betrekking tot 2017 die in 2018 door SAPB worden uitgevoerd. Ingaande 2018 is met AZL een uitbestedingsovereenkomst gesloten voor een periode van vijf jaar.

Met Kempen Capital Management N.V. (KCM) is een vermogensbeheerovereenkomst gesloten. De overeenkomst heeft een afgesproken looptijd tot ultimo 2019. Het bestuur heeft met KCM afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. De vergoedingssystematiek van deze overeenkomst bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. Tenzij partijen anders overeenkomen zal de overeenkomst na 2019 gelden voor onbepaalde tijd en per direct opgezegd kunnen worden.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Verstreckte zekerheden en garanties

Het fonds heeft geen verstreckte zekerheden en garanties voorzover niet reeds in de jaarrekening toegelicht.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2017 dan op grond van deze jaarrekening kan worden verkregen.

6.6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

8. Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)

	2017	2016
Werkgevers- en werknemersgedeelte	175.737	173.524
Premiebijdragen voor risico deelnemers	1.464	630
Inkoopsom toekenning VPL aanspraken	20.414	231.636
	<u>197.615</u>	<u>405.790</u>

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 20,80% (2016: 20,60%) van de som van de pensioengrondslagen plus 1,40% (2016: 1,40%) van de loonsom ten behoeve van overgangsmaatregelen. Van de totale bijdrage bedraagt het werkgeversdeel 14,80% en het werknemersdeel 6,00% en van de overgangsregeling bedraagt het werkgeversdeel 0,875% en het werknemersdeel 0,525%.

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2017	2016
Kostendekkende premie	277.964	240.347
Gedempte premie	149.399	153.430
Feitelijke premie	175.737	173.524

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2016 gepubliceerd door DNB). Het bestuur heeft de gedempte premie vastgesteld op basis van een verwacht rendement. De feitelijke premie is in 2017 hoger dan de gedempte premie. De kostendekkende- en de gedempte premies worden vermeerderd met kostenopslagen en een solvabiliteitsopslag.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2017	2016
Kosten pensioenopbouw	220.365	190.453
Pensioenuitvoeringskosten	8.736	7.854
Solvabiliteitsopslag	48.863	42.040
	<u>277.964</u>	<u>240.347</u>

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

	2017	2016
Kosten pensioenopbouw	78.850	75.827
Pensioenuitvoeringskosten	8.736	7.854
Solvabiliteitsopslag	17.484	16.738
Voorwaardelijke onderdelen	44.329	53.011
	<u>149.399</u>	<u>153.430</u>

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten. De solvabiliteitsopslag 2017 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2016 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

De verschillen tussen de kostendekkende premie, de feitelijke premie en de gedempte premie zijn het gevolg van onder andere de gehanteerde rekenrente.

De gedempte premie 2017 is gebaseerd op een verwacht rendement. Dit verwacht rendement op vastrentende waarde is gebaseerd op de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur van 30 september 2016. Naast het verwacht rendement wordt in 2017 een opslag toegepast in verband met de toeslagambitie door middel van een toeslagcurve. Deze component is ondergebracht in de 'Voorwaardelijke onderdelen' in bovenstaande tabel.

De samenstelling feitelijke premie is als volgt:

	2017	2016
Actuariële inkoop van onvoorwaardelijke onderdelen	157.149	140.673
Opslag voor kosten	8.449	9.266
Opslag voor premievrijstelling bij invaliditeit	5.914	2.527
Overig	4.225	21.058
	<u>175.737</u>	<u>173.524</u>

De kostendekkende premie wordt gedempt op basis van verwacht rendement. De samenstelling van de feitelijke premie bestaat uit de volgende elementen:

- ┆ Actuariële inkoop van onvoorwaardelijke onderdelen, gewaardeerd op basis van het verwacht rendement inclusief de opslag voor excassokosten.
- ┆ Opslag voor kosten op basis van de meest recente inschatting van de jaarlijkse uitvoeringskosten.
- ┆ Opslag voor premievrijstelling bij invaliditeit van 0,7% van de pensioengrondslag (2016: 0,3%).
- ┆ Het maximum van de opslag voor de toeslagambitie en de solvabiliteitsopslag, bepaald op de gedempte koopsom. Dit is ondergebracht bij overig.

9. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

2017	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	15.747	15.392	-484	30.655
Aandelen	23.506	180.893	-166	204.233
Vastrentende waarden	83.967	-161.514	-1.723	-79.270
Derivaten	-3	89.657	-	89.654
Overige beleggingen	201	2.884	-467	2.618
	<u>123.418</u>	<u>127.312</u>	<u>-2.840</u>	<u>247.890</u>
Rendementstoerekening VPL				-187
Resultaat voor rekening en risico deelnemers				-315
				<u>247.388</u>

2016	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	11.494	17.448	-417	28.525
Aandelen	21.702	131.893	-306	153.289
Vastrentende waarden	25.988	320.565	-1.284	345.269
Derivaten	-6	-10.807	-	-10.813
Overige beleggingen	-239	5.462	-406	4.817
	<u>58.939</u>	<u>464.561</u>	<u>-2.413</u>	<u>521.087</u>
Rendementstoerekening VPL				1.961
Resultaat voor rekening en risico deelnemers				-689
				<u>522.359</u>

De kosten van vermogensbeheer, gecorrigeerd voor € 18 (2016: € 174) dat betrekking heeft op de rendementstoerekening VPL, omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor € 1.578 (2016: € 997) uit beheervergoedingen, voor € 41 (2016: € 39) uit transactiekosten en voor € 1.203 (2016: € 1.203) uit overige kosten.

Het aandeel van het fonds in de beheerkosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen € 15.808 (2016: € 15.944).

10. Overige baten

	2017	2016
Interest	18	26
Overige baten	70	-
	<u>88</u>	<u>26</u>

11. Pensioenuitkeringen

	2017	2016
Ouderdomspensioen	45.778	40.005
Partnerpensioen	11.559	9.020
Wezenpensioen	224	201
Arbeidsongeschiktheid	1.220	1.334
Afkopen	12.535	9.867
Prepensioen	7	11
Overige uitkeringen	4	1
	<u>71.327</u>	<u>60.439</u>

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 467,89 (2016: € 465,94) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

12. Pensioenuitvoeringskosten

	2017	2016
Administratiekosten	9.176	8.273
Accountantskosten	77	69
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	149	158
Bestuurskosten	457	413
Contributies en bijdragen	541	479
Lonen en salarissen	197	170
Sociale lasten en pensioenpremie	43	31
Overige personeelskosten	22	37
Huisvestingskosten	29	26
Kantoorkosten	61	40
Kosten transitie pensioenadministratie	107	-
Overige kosten	12	13
	<u>10.871</u>	<u>9.709</u>

Honoraria onafhankelijke accountant

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2017			
Controle van de jaarrekening	73	-	73
Andere controlewerkzaamheden	4	-	4
Fiscale advisering	-	22	22
Andere niet-controle diensten	-	20	20
	<u>77</u>	<u>42</u>	<u>119</u>

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2016			
Controle van de jaarrekening	60	-	60
Andere controlewerkzaamheden	9	-	9
Fiscale advisering	-	38	38
Andere niet-controle diensten	-	4	4
	<u>69</u>	<u>42</u>	<u>111</u>

Deze werkzaamheden zijn zowel in 2017 als 2016 uitgevoerd door KPMG N.V.

In bovenstaande opstelling is de methode gehanteerd waarbij wordt opgegeven de in het boekjaar ten laste gebrachte totale honoraria voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten en de totale honoraria voor andere controleopdrachten, uitgevoerd door de externe accountant.

De onder honoraria accountant vermelde bedragen zijn onder de pensioenuitvoeringskosten opgenomen onder de post accountantskosten voor € 77 (2016: € 69) en voor € 42 (2016: € 42) onder de post controle- en advieskosten (excl. accountantskosten).

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het fonds in het boekjaar 2017 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het fonds in het boekjaar 2017 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2017 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Bezoldiging personeelsleden

De kosten bestuursbureau bedroegen in 2017 € 1.007 (2016: € 771). De toerekening van de interne kosten van het bestuursbureau heeft plaatsgevonden op basis van de tijdsbesteding van de werknemers aan respectievelijk pensioenbeheer en vermogensbeheer. De kosten vanwege de inzet van externe deskundigen is meestal direct te koppelen aan een van beide aandachtsgebieden. Van het totaal bedrag wordt € 446 (2016: € 378) onder vermogensbeheerkosten verantwoord. De onder pensioenuitvoeringskosten verantwoorde kosten bestaan voor € 197 (2016: € 170) aan lonen en salarissen, voor € 43 (2016: € 31) aan sociale lasten en pensioenpremie, voor € 22 (2016: € 37) aan overige personeelskosten, voor € 29 (2016: € 26) aan huisvestingskosten, voor € 61 (2016: € 40) aan kantoorkosten, voor € 102 (2016: € 89) aan controle- en advieskosten (excl. accountantskosten) en voor € 107 (2016: € -) aan kosten transitie pensioenadministratie.

Personeelsleden

Bij het fonds waren in 2017, evenals in 2016, vier werknemers in dienst (bestuursbureau). De pensioenuitvoering is in 2017 volledig uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst die buiten Nederland werkzaam zijn.

Bezoldiging bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met vergaderingen van bestuur, commissies, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten 2017: € 457 (2016: € 413).

13. Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

	2017	2016
Pensioenopbouw	214.232	185.029
Toeslagen	193	43
Rentetoevoeging	-11.697	-2.603
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-68.922	-60.863
Mutatie pensioenuitvoeringskosten	4.114	3.620
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	240.971	-958
Wijziging marktrente	-73.469	569.472
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	1.618
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	19.216	230.823
Overige wijzigingen	-1.471	13.116
	<u>323.167</u>	<u>939.297</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagen

Deze post bestaat uit de lasten van de in het boekjaar toegekende toeslagen uit hoofde van de voorwaardelijke toeslagverlening. Het bestuur heeft in het boekjaar besloten geen toeslagen toe te kennen.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,217% (2016: -0,060%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2016.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de uitbetaling van pensioenen van de verslagperiode.

Mutatie pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Onder paragraaf 15 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten opgenomen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Inkoop uit hoofde van VPL-regeling

Het op 31 december 2016 aanwezige VPL-vermogen is aangewend voor inkoop van 40% van de VPL-rechten van voorwaardelijk naar onvoorwaardelijk. Als gevolg daarvan is ultimo 2016 € 216.003 aan het pensioenvermogen toegevoegd. Aan de technische voorziening is ultimo 2016 hetzelfde bedrag toegevoegd. De in 2017 opgebouwde schuld (uit hoofde van VPL) ultimo 2017 is gelijk aan de premie (1,4% van het pensioengevend salaris), aangepast met rendement en kosten en gecorrigeerd voor het saldo tussen de werkelijke inkoop in 2017 versus de verwachte inkoop ultimo 2016. De schuld (uit hoofde van VPL) ultimo 2017 van € 21.380 is omgezet naar aanspraken.

Overige wijzigingen

	2017	2016
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	-933	-4.480
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	4.219	7.477
Resultaat op mutaties	-2.154	6.331
Overig	-2.603	3.788
	<u>-1.471</u>	<u>13.116</u>

14. Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

	2017	2016
Inkomende waardeoverdrachten	956	1.189
Collectieve waardeoverdracht Coop	241.300	-
Uitgaande waardeoverdrachten	-3.573	-2.189
	<u>238.683</u>	<u>-1.000</u>

	2017	2016
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	243.969	1.230
- onttrekking aan de technische voorzieningen	-2.998	-2.188
	<u>240.971</u>	<u>-958</u>

	2017	2016
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- overgenomen pensioenverplichting	-1.713	-41
- overgedragen pensioenverplichting	-575	-1
	<u>-2.288</u>	<u>-42</u>

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

Het resultaat op inkomende en uitgaande individuele waardeoverdrachten wordt veroorzaakt door de verschillen tussen de gehanteerde wettelijke tarieven waar de betalingen op gebaseerd zijn en de gehanteerde tarieven voor de vaststelling van de technische voorziening.

15. Overige lasten

	2017	2016
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	45	83
Interest	185	46
	<u>230</u>	<u>129</u>

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf heeft de jaarrekening 2017 vastgesteld in de vergadering van 11 juni 2018.

Mevrouw F. Sloot-Mulder
Werkgeversvoorzitter

H.B.M. Grutters
Werknemersvoorzitter

P.J. Verhoog
Bestuurslid

D.H.M. Muusers
Bestuurslid

Mevrouw P.E.H. Hoogstraaten
Bestuurslid

J.G. Seffinga
Bestuurslid

J. Kat
Bestuurslid

C.H.L.M. Filippini
Bestuurslid

G.W. Wegh
Bestuurslid

W.J. van Houwelingen
Bestuurslid

Goedkeuring van de jaarrekening door de Raad van Toezicht

H.J.P. Strang
Voorzitter

W.G. van den Brink
Lid

D. Wenting
Lid

7. OVERIGE GEGEVENS

7. OVERIGE GEGEVENS

7.1 Bestemming saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

7.2 ACTUARIËLE VERKLARING

Actuariële Verklaring

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf te Utrecht is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 25 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1,25 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een

deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) en 132 (vereist eigen vermogen) van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor 2 achtereenvolgende jaareinden.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 11 juni 2018

drs. H. Zaghoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

7.3 CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf ('de Stichting') te Utrecht gecontroleerd.

De jaarrekening omvat:

- 1 de balans per 31 december 2017;
- 2 de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2017; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT

- Materialiteit van EUR 25 miljoen
- 0,4% van het pensioenvermogen

KERNPUNTEN

- De waardering van beleggingen
- De waardering van technische voorzieningen
- De vewerking van de collectieve waardeoverdracht van Stichting Coop Pensioenfonds

GOEDKEUREND OORDEEL

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 25 miljoen (2016: EUR 20 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2017 (circa 0,4%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 1,3 miljoen rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft de administratie van de beleggingen uitbesteed aan Kas Bank N.V.. De pensioenadministratie is uitbesteed aan Achmea Pensioenservices N.V.. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Kas Bank N.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door Achmea Pensioenservices N.V..

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van Kas Bank N.V. en Achmea Pensioenservices N.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402 type II-)rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij of evalueert een andere onafhankelijke accountant op basis van onze instructies de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2017 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan Kas Bank N.V. en Achmea Pensioenservices N.V..

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants. Kas Bank N.V. heeft op grond van de overeenkomst met de Stichting aan een onafhankelijk accountant opdracht gegeven de informatie inzake beleggingen ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting te controleren.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden.

De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 25 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd waaronder aansluiting van de vermogensbeheerrapportage met de financiële administratie en de jaarrekening.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 5,2 miljard (89%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 641 miljoen (11%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op nettocontantewaardeberekeningen en andere geschikte waarderingmethoden. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorieën is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van deze beleggingscategorie een kernpunt in onze controle.

In de toelichting op pagina 69 tot en met 70 geeft de Stichting de gehanteerde waarderinggrondslagen weer. In noot 1 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorieën uiteengezet.

Het evalueren van de waarderinggrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

De accountant van Kas Bank N.V. heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd en de bevindingen met de accountant besproken. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderinggrondslagen en gehanteerde waarderingmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting op pagina 71 tot en met 72 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In noot risicobeheer en derivaten is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de conclusies uit het rapport van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

De verwerking van de collectieve waardeoverdracht van Stichting Coop Pensioenfonds

Omschrijving

Per 1 januari 2017 zijn de pensioenaanspraken en beleggingen collectief overgedragen van Stichting Coop Pensioenfonds naar Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf. Deze transitie betreft een niet reguliere transactie voor de stichting en haar pensioenuitvoerder. Een inherent risico van een niet-reguliere transactie is de grotere kans op fouten, waardoor pensioenaanspraken en/of beleggingen niet juist en/of volledig kunnen zijn overgedragen naar de nieuwe administratie. Gelet op de grotere kansfout en de materiele omvang van de pensioenaanspraken en beleggingen in de jaarrekening vormde de juiste en volledige verwerking van de collectieve waardeoverdracht van Stichting Coop Pensioenfonds naar Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf een kernpunt in onze controle.

Onze aanpak

Wij hebben de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- Wij hebben kennis genomen van de door het fonds uitgevoerde procedures en maatregelen die een juiste en volledige verwerking van de waardeoverdracht moeten waarborgen en wij hebben deze geëvalueerd om vast te stellen of wij aanvullende werkzaamheden zouden moeten uitvoeren;
- Wij hebben zelfstandig aansluitingen verricht voor de pensioenaanspraken door deze aanspraken per 31 december 2016 uit het transitiebestand aan te sluiten met de opgave van

administratieve basisgegevens per 31 december 2016, waarbij door een externe accountant van Stichting Coop Pensioenfonds een verklaring is afgegeven. Tevens hebben wij vastgesteld dat het transitiebestand juist en volledig is verwerkt in de nieuwe administratie.

- Tevens hebben wij de beleggingen per 31 december 2016 volgens het transitie-overzicht aangesloten met de opgave van de KAS BANK (custodian) per 31 december 2016. Daarnaast hebben wij vastgesteld dat de beleggingen aansluiten met het transactieoverzicht per 1 januari 2017;
- Wij hebben de presentatie en verantwoording van de inbreng van de beleggingen en corresponderende pensioenverplichtingen gecontroleerd op basis van getekende overeenkomst tot collectieve waardeoverdracht en besluitvorming door het fonds;
- Wij hebben de toelichting op de waardeoverdracht in het bestuursverslag en jaarrekening getoetst voor overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Onze observatie

Wij zijn van mening dat de collectieve waardeoverdracht van Stichting Coop Pensioenfonds naar Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Levensmiddelenbedrijf juist en volledig is verwerkt en adequaat toegelicht in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Voorwoord;
- Meerjarenoverzicht – Aantallen en Regeling;
- Meerjarenoverzicht - Financieel
- Bestuursverslag;
- Oordeel van het verantwoordingsorgaan;
- Samenvattend rapport raad van toezicht over 2017;
- Overige gegevens; en
- Bijlage 1 t/m 4.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie zoals vereist door Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten.
Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;

- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amstelveen, 11 juni 2018

KPMG Accountants N.V.

F.M. van den Wildenberg RA

BIJLAGEN

Bijlage 1 Mutatieoverzicht

2017	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Arbeidsongeschikte deelnemers	Gepensioneerden met uitkering	Gepensioneerden, niet opgevraagde pensioenen	Totaal
Stand per 1 januari 2017	83.922	186.621	2.363	15.817	1.399	290.122
Van gewezen dln naar dln	2.645	-2.645	0	0	0	0
Van dln naar gewezen dln	-15.600	15.600	0	0	0	0
Arbeidsongeschiktheid	-227	-18	245	0	0	0
Revalidering	12	40	-52	0	0	0
Pensionering	-310	-827	-80	989	228	0
Toetreding	16.188	8.290	30	2.832	83	27.423
Overlijden	-72	-391	-26	-540	-24	-1.053
Waardeoverdracht	-34	-218	0	0	0	-252
Afkoop emigratie /klein pens.	-35	-6.948	0	-884	-143	-8.010
Beëindiging tijdelijke uitkering	0	0	0	-38	0	-38
Overige oorzaken	20	170	0	-107	-10	73
Stand per 31 december 2017	86.509	199.674	2.480	18.069	1.533	308.265

2016	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Arbeidsongeschikte deelnemers	Gepensioneerden met uitkering	Gepensioneerden, niet opgevraagde pensioenen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	82.434	176.774	2.277	15.288	1.997	278.770
Van gewezen dln naar dln	2.557	-2.557	0	0	0	0
Van dln naar gewezen dln	-14.314	14.314	0	0	0	0
Arbeidsongeschiktheid	-167	-24	191	0	0	0
Revalidering	9	25	-34	0	0	0
Pensionering	-186	-681	-48	723	192	0
Toetreding	13.626	5.014	1	1.254	6	19.901
Overlijden	-77	-446	-22	-405	-30	-980
Waardeoverdracht	-12	-150	0	0	0	-162
Afkoop emigratie /klein pens.	-11	-6.512	-3	-982	-23	-7.531
Beëindiging tijdelijke uitkering	0	0	0	-17	0	-17
Overige oorzaken	90	837	1	-44	-743	141
Stand per 31 december 2016	83.922	186.621	2.363	15.817	1.399	290.122

Bijlage 2 Checklist Code Pensioenfondsen

Principes/ code normen	Status naleving BPF Levensmiddelenbedrijf
Algemeen	
Taken en werkwijze bestuur	
Normen 1 t/m 9 en 14 t/m 16	Worden toegepast
Taak en werkwijze Belanghebbendenorgaan	
Normen 10 t/m 13	Niet van toepassing
Taken en werkwijze intern toezicht	
Normen 17 t/m 22	Worden toegepast
Integraal risicomanagement	
Normen 23 t/m 24	Worden toegepast
Communicatie en transparantie	
Normen 25 t/m 26	Worden toegepast
Verantwoord belegen	
Normen 27 t/m 29	Worden toegepast
Uitvoering, uitbesteding en kosten	
Normen 30 t/m 37	Worden toegepast
Rol accountant en actuaaris	
Normen 38 t/m 39	Worden toegepast
Klachten en geschillen/ onregelmatigheden	
Normen 40 t/m 44	Worden toegepast
Inrichting en organisatie	
Benoeming, ontslag en schorsing	
Normen 45 t/m 47	Worden toegepast
Geschiktheid bestuur, intern toezicht, verantwoordingsorgaan	
Normen 48 t/m 58	Alle normen worden toegepast (voor zover van toepassing). Een opmerking bij norm 54 t.a.v. profiel raad van toezicht. Er is één profielschets voor alle leden. Bij de samenstelling wordt rekening gehouden met complementariteit, zodat de raad als collectief evenwichtig en deskundig is samengesteld.
Stemverhoudingen	
Norm 59	Wordt toegepast

Zittingsduur en herbenoeming	
Normen 60 t/m 64	Worden toegepast (voor zover van toepassing).
Principes/ code normen	Status naleving BPF Levensmiddelenbedrijf
Diversiteit	
Normen 65 t/m 71	In de praktijk voldoet de samenstelling van het bestuur aan de diversiteitseis wat betreft leeftijd en geslacht. Bij invulling van een bestuursfunctie wordt prioriteit gegeven aan geschiktheid boven het diversiteitsbeginsel. De samenstelling van het verantwoordingsorgaan voldoet niet aan de diversiteitseis qua leeftijd. Het verantwoordingsorgaan heeft één lid van 40.
Integer handelen	
Normen 72 t/m 76	Worden toegepast
Beloningsbeleid	
Normen 77 t/m 81	Worden toegepast
Compliance	
Normen 82 t/m 83	Worden toegepast

Bijlage 3 Nevenfuncties bestuursleden en raad van toezicht

Bestuur¹:

De heer C. Filippini

- Bestuurslid BPF Detailhandel
- Bestuurslid SPNG
- Bestuurslid PF Accountancy
- Bestuurslid vereniging van werkgevers van PF Accountancy

De heer H.B.M. Grutters

- Pensioenbestuurder FNV
- Bestuurslid BPF Detailhandel
- Bestuurslid Pensioenfonds Wonen
- Bestuurslid Pensioenfederatie (linking pin tussen bestuur en commissie verslaglegging en uitvoeringskosten)

Mevrouw P.E.H. Hoogstraaten

- Directeur Vakcentrum
- Bestuur (directeur) Stichting Vakcentrum Foodconsult Bedrijfsadvies
- Bestuur (directeur) Stichting Super Supermarkt Keurmerk
- Bestuurslid Stichting Sociaal Fonds Levensmiddelenbedrijf
- Bestuurslid Franchise Netwerk Nederland (FNN)
- Bestuurslid FANed
- Voorzitter Vereniging van Postale- en Bancaire Retailers (VVP)
- Bestuurslid De Nieuwe Winkelstraat
- Bestuurslid Stichting 3M
- Cao-onderhandelaar Levensmiddelen
- Bestuurslid CBL
- Bestuurslid Stichting Nedvang
- Bestuurslid Koninklijke Vereniging MKB Nederland
- Voorzitter Nationale Winkelraad
- Regiegroep Retailagenda
- Lid Sociaal Economische Raad (SER en SER CCA)
- Bestuurslid Detailhandel Nederland
- Bestuurslid Stichting Afrekenen met winkeldieven, Stichting Fraude Aanpak Detailhandel (FAD) en Stichting Gemeenschappelijke Informatie Organisatie (GIO)
- Bestuurslid Stichting Detailhandel fonds
- Vicepresident Euro Commerce

De heer W.J. van Houwelingen

- Pensioenbestuurder FNV
- Bestuurslid BPF Bouw. Tevens lid commissie vermogensbeheer & balansmanagement en de auditcommissie
- Bestuurslid BPF Houtverwerkende industrie en jachtbouw. Tevens lid BAC en risico-/auditcommissie
- Bestuurder Stichting Garantiefonds doorbetaling bij vorst

¹ De opgave betreft de nevenfuncties op 11 juni 2018.

De heer J. Kat

- Directeur DKM Holding BV
- Commissaris Fetim BV
- Secretaris Deka Development Foundation

De heer D.H.M. Muusers

- Pensioenbestuurder FNV
- Voorzitter (werknemers) bij BPF AVH
- Bestuurslid bij BPF VLEP
- Bestuurslid bij BPF SGB
- Lid RvT stichting Mantelzorg en Dementie
- DGA DHM Beheer

De heer J.G. Seffinga

- Pensioenfondsbestuurder CNV Vakmensen
- Bestuurslid BPF Detailhandel
- Bestuurslid Stipp (Stichting Pensioenfonds voor personeelsdiensten)

Mevrouw F. Sloot-Mulder

- Eigenaar/directeur van Jumbo Froukje Sloot
- Lid Werkgroep Overleg Formule (WOF) bij Jumbo
- Lid adviesraad Noorderpoortcollege
- Hoofdbestuurslid van het Vakcentrum

De heer P.J. Verhoog

- Directeur Sociale Zaken Detailhandel Nederland
- Bestuurslid Stichting Sociaal Fonds Drogisterijbranche
- Voorzitter (werkgevers) bij BPF Wonen namens INretail)

De heer G.W. Wegh

- Hoofd Personeel & Organisatie Coop
- Bestuurslid NVCW (Nederlandse Vereniging Coöperatieve Werkgevers)
- Vereffenaar Coop Pensioenfonds in Liquidatie
- Bestuurslid BPF Foodservice
- Bestuurslid Sociaal Fonds Levensmiddelen
- Cao-onderhandelaar Levensmiddelen

Raad van toezicht:

De heer W.G. van den Brink

- Commissaris Nettorama
- Voorzitter dorpsbelangen
- Lid kennisgroep Staverden
- Voorzitter regio Zonnebloem

De heer H.J.P. Strang

- Voorzitter Raad van Toezicht Pensioenfonds Wonen
- Lid Raad van Toezicht Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf
- Lid Raad van Toezicht BPF Agrarische & Voedselvoorzieningshandel
- Lid Raad van Toezicht Pensioenfonds Hoogovens
- Lid Bestuur BPF Waterbouw
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Arcadis
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds VNU
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Hewitt
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Lloyd's Register
- Lid visitatiecommissie Pensioenfondsen Transavia
- Moderator Werkgroep Internationaal (Kring van Pensioenspecialisten)
- Bestuurslid portefeuille Strategie & Ontwikkeling (Kring van Pensioenspecialisten)
- Kernlid werkgroep Toekomst Pensioenstelsel (Kring van Pensioenspecialisten)
- Kernlid werkgroep Pension Fund Governance (Kring van Pensioenspecialisten)
- Lid Werkgroep 'Gedrag en Toezicht' VITP
- Coördinator IVN Eemland

De heer D. Wenting

- Lid Raad van Toezicht PF Tandartsen
- Lid Raad van Toezicht Pensioenfonds Heineken
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds ERIKS
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds VNU
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Hewitt
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Douwe Egberts
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Telegraaf
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Huisartsen
- Lid visitatiecommissie Pensioenfonds Fysiotherapeuten
- Lid van de pensioencommissie van de gezamenlijke ouderenorganisaties

Bijlage 4 Begrippenlijst

ABTN (Actuariële en bedrijfstechnische nota)

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

Actuele dekkingsgraad

De waarde van het aanwezige pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

ALM (Asset Liability Management)

Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste twaalf maandelijkse dekkingsgraden.

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Deposito

Tegoed bij een bankinstelling, waarover eerst na verloop van een overeengekomen tijdsduur (maximaal 2 jaar) kan worden beschikt.

Derivaten

Financiële contracten waarvan de waarde is afgeleid van een andere (onderliggende) waarde, zoals een aandeel, obligatie of grondstof. Bijvoorbeeld: futures, swaps.

Feitelijke premie

De premie die werkelijk in rekening wordt gebracht bij de werkgevers en deelnemers.

Franchise

Vrijgesteld bedrag. Over dit deel van het pensioengevend loon worden geen aanspraken opgebouwd.

FTK (Financieel Toetsingskader)

Stelsel van De Nederlandsche Bank voor te hanteren waarderingmethoden.

Gedempte premie

De gedempte premie is gelijk aan de kostendekkende premie met één belangrijk verschil, namelijk dat de gehanteerde rente is gebaseerd op een voortschrijdend gemiddelde uit het verleden of het rendement op een verwachting voor de toekomst.

High Yield

Hoogrenderende obligaties, uitgegeven door ondernemingen met een lage kredietwaardigheid.

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie is gelijk aan de actuariel benodigde premie voor de inkoop van de onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioentoezegging. De kostendekkende premie moet opslagen bevatten voor solvabiliteit en uitvoeringskosten. Voor de voorwaardelijke (veelal indexatie) onderdelen van de pensioentoezegging moet de kostendekkende premie worden verhoogd, rekening houdend met de geformuleerde ambitie en afgesproken wijze van financieren. De kostendekkende premie moet worden vastgesteld op basis van sterftegrondslagen die ook voor de technische voorziening wordt gehanteerd. Voor het vaststellen van de zuiver kostendekkende premie wordt de actuele markttrente (rentetermijnstructuur) gehanteerd.

Liability Driven Investments (LDI)

Beleggingen in vastrentende waarden (vaak fondsen en/of swaps) met een relatief lange looptijd, met als doel het renterisico van de verplichtingen af te dekken.

Minimaal vereiste dekkingsgraad

De minimaal vereiste dekkingsgraad wordt bepaald op basis van artikel 11 van het Financieel Toetsingskader. Als de dekkingsgraad lager is dan dit minimum moet het fonds maatregelen nemen om binnen vijf jaar terug te keren naar dit niveau. Dit wordt vastgelegd in het herstelplan van het fonds.

Performancetoets

Het gemiddelde van de behaalde beleggingsresultaten, gemeten over 5 jaar. Een fonds moet minimaal een 0 behalen om aan de performancetoets te voldoen. Als het fonds een negatief resultaat haalt dan moet het fonds de werkgever vrijstelling verlenen indien hij daarom verzoekt.

Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad drukt de verhouding uit tussen het vermogen van het fonds en de pensioenverplichtingen, waarbij in de berekening van de pensioenverplichtingen rekening wordt gehouden met toekomstige inflatie.

Rekenrente

Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.

Rentetermijnstructuur (RTS)

De rentetermijnstructuur, of yield curve, is een grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen markttrente anderzijds.

Solvabiliteit

Het vermogen van de pensioenuitvoerder om op langere termijn aan verzekerings- of pensioenverplichtingen te kunnen voldoen.

Sterftegrondslag

Berekeningsmethode gebaseerd op een statistisch overzicht van sterftetekansen per leeftijd van een bepaalde groep personen.

Swap

Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Ultimate Forward Rate (UFR)

Een risicovrije rekenrente voor langjarige contracten, waarin wegens de lange looptijd onvoldoende handel in bestaat.

Underperformance

Er wordt een slechter resultaat behaald dan de benchmark.

UPO

Uniform Pensioen Overzicht, met de gegevens over het opgebouwde pensioen.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen (VEV) is het vermogen dat nodig is om de verwachte risico's binnen één jaar op te kunnen vangen. De vereiste dekkingsgraad is de dekkingsgraad die bij het VEV hoort. Als de dekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad, moet het pensioenfonds een herstelplan maken om binnen tien jaar op deze dekkingsgraad terug te komen.

VPV (Voorziening Pensioen Verplichtingen)

De passiva van het pensioenfonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score

Maatstaf voor de mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.